

Rune Frøhaug

«Brikker i spill»

En studie av bakgrunnen for norsk-skotske
ekteskapsavtaler 1280-1293

Masteroppgave i Historie

Trondheim, mai 2015

Rune Frøhaug

«Brikker i spill»

En studie av bakgrunnen for norsk-skotske ekteskapsavtaler 1280-1293

Masteroppgave i historie

Institutt for historiske studier

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU)

Trondheim, våren 2015

Forord

Jeg visste ikke helt hva jeg bega meg ut på da jeg begynte på masterprogrammet ved NTNU for snart to år siden. Med hånden på hjerte kan jeg si at det har vært to svært hektiske og lærerike år, både i og utenfor studiene. Det har krevd sitt, men oppgaven ble ferdig til slutt!

Jeg vil først og fremst takke min veileder, Randi Bjørshol Wærdahl. Tusen takk for grundig veiledning, gode samtaler og ikke minst for tålmodigheten du har vist da jeg har til tider prioritert jobb fremfor studier.

Tusen takk til godtfolket i Studentrådene HF og SVT for minnerike år, spesielt året mitt som fakultettillitsrepresentant. Her vil jeg spesielt takke Espen for artige minner, gode samtaler og høylytte diskusjoner! Jeg vil også rette en stor og velfortjent takk til mine medstudenter, og spesielt til gjengen på 6381. Tusen takk for både saklige og usaklige samtaler, og ikke minst mye latter! Stine, Marthe og Ingrid fortjener en ekstra takk for god støtte og motiverende ord! Uten dere ville nok ikke oppgaven gått i trykken da den gjorde. Joel har også gjort seg fortjent til en takk for topp stemning i kollektivet. Æraen i Frode Rinnans veg er over, it has been a blast!

Tusen takk Rose for gode tilbakemeldinger, tips og for at du tok på seg hovedansvaret for å lese korrektur. Du er gullego'! Stine, Marthe, Ingrid, Joel, Oda og Synøve fortjener også en takk for deres tilbakemeldinger på større og mindre deler av oppgaven. Øynene er det første man blir blind på, så da er det greit å ha noen reservepar!

Min yngste storebror fortjener en helt spesiell takk. Sindre, tusen takk for at du har tråkket opp løypa i alle disse år, og at du alltid har fått meg til å strebe etter å bli bedre enn deg! Du er mitt forbilde! Helt til slutt vil jeg takke min kjære mamma, May Britt. Tusen takk for at du alltid stiller opp, for dine relativt mislykkede forsøk på å forstå oppgaven, og ikke minst for at du er den du er!

Rune Frøhaug

Trondheim 25.05.2015

Forkortelser

DN	Diplomatarium Norvegicum
RN	Regesta Norvegica
RotScot	Rotuli Scotiae i Turri Londinensi et in Domo Capitulari Westmonasteriensi Asservati
RRS	Regesta Regum Scottorum
RymerFoedera	Foedera, conventiones, literæ etc. Inter reges Angliæ et alios quosvis imperatores, reges, pontifices, principes, vel communitates...

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	1
1.1 Tema	1
1.2 Forskningsstatus	2
1.2.1 Den nasjonale konteksten	2
1.2.2 Ekteskapsforhandlingene	5
1.3 Problemstilling og avgrensning	6
1.4 Kilder og kildekritiske utfordringer	8
1.4.1 Diplommaterialet	8
1.4.2 Forskningslitteratur og oversiktsverk	11
2. Eirik Magnusson og Margrete Alexandersdatter	13
2.1 Roxburgh-traktaten	13
2.1.1 Forhandlingene	14
2.1.2 Innhold	15
2.1.3 Traktatens etterspill og det skotske bakteppet	17
2.1.4 Sammenfatning	20
2.2 Rådende oppfatninger av bakgrunn for Roxburgh-traktaten	20
2.2.1 Dynastipolitikk	21
2.2.2 Perth-traktaten og den årlige avgiften	24
2.2.3 Sammenfatning	27
2.3 Bakgrunnen for Roxburgh-traktaten	28
2.3.1 Roxburgh og Perth – en forbindelse?	28
2.3.2 Dynastipolitikk i Norge og Skottland	30
2.3.3 Norske sendemenn i Skottland	31
2.3.4 Sammenfatning	34
2.4 Sammenfatning	35
3. Margrete Eiriksdatter og prins Edvard av England	37
3.1 Forhandlinger om Margretes posisjon i Skottland	37
3.1.1 Opptakten til Salisbury-traktaten	38
3.1.2 Salisbury-traktaten	40
3.1.3 Opptakten til Birgham-traktaten	41
3.1.4 Birgham-traktaten	43
3.1.5 Traktatenes etterspill	44
3.1.6 Sammenfatning	46
3.2 Rådende oppfatninger av bakgrunnen for Birgham-traktaten	47
3.2.1 Norske økonomiske og politiske motiv	47
3.2.2 Skotsk sikringspolitikk	51
3.2.3 Kong Edwards ambisjoner	54
3.2.4 Sammenfatning	57
3.3 Bakgrunnen for Birgham-traktaten	58
3.3.1 En tredelt forklaring	58
3.3.2 De norske sendemennenes bidrag	61
3.3.3 Sammenfatning	64
3.4 Sammenfatning	65

4. Eirik Magnusson og Isabella Bruce	67
4.1 Forhandlinger om arvefølgespørsmålet i Skottland	68
4.1.1 Arverettsspørsmålet i 1290-1292	68
4.1.2 Bruce-familien i 1292-1296	70
4.1.3 Norsk kontakt med De britiske øyer i 1292-1297	71
4.1.4 Sammenfatning.....	73
4.2 Rådende oppfatninger av bakgrunnen for ekteskapsavtalen	73
4.2.1 Norske økonomiske og politiske interesser	73
4.2.2 Sammenfatning.....	78
4.3 Bakgrunnen for ekteskapsavtalen.....	78
4.3.1 Nytt blikk på rådende oppfatninger	79
4.3.2 De norske sendemenn i 1292.....	81
4.3.3 Et resultat av kongens rådgiveres arbeid?	84
4.3.4 Sammenfatning.....	85
4.4 Sammenfatning.....	86
5. Bakgrunnen for ekteskapsavtalene.....	89

1. Innledning

På denne tid [1283] døde dronning Margareta. Hun hadde gitt håp om stor støtte for Norgesveldet på grunn av sitt slektskap med mange fornemme menn.¹

1.1 Tema

Sitatet er hentet fra *Biskop Arnes saga* og reflekterer hvilke forventninger av hva et dynastisk ekteskap ville føre med seg da sagaen ble skrevet på 1300-tallet. I tillegg gir det et innblikk i Norges utenrikspolitiske interesser på andre halvdel av 1200-tallet. På denne tiden skjedde det en indre konsolidering av Norgesveldet under kong Håkon Håkonsson, og i Skottland ble det ført en ekspansjonspolitikk under kong Alexander II og hans sønn kong Alexander III. Som følge av disse prosessene ble forholdet mellom Norge og Skottland preget av økte motstridige interesser ovenfor Hebridene og Man. Dette førte til en kortvarig krigføring mellom kongerikene i 1263. Kong Håkon døde i slutten av dette året og under Norges nye konge, Magnus Håkonsson, ble det inngått forhandlinger som ledet til fredsavtalen som ble underskrevet i Perth i 1266. Freden la til rette for kontakten mellom kongerikene resten av århundret.

Det ble på slutten av 1200-tallet underskrevet tre ekteskapsavtaler mellom Norge og Skottland. Ved én av avtaleinngåelsene var også England en sentral part i forhandlingene. I 1281 ble det inngått et ekteskap mellom den mindreårige norske kongen Eirik Magnusson og den skotske prinsessen Margrete Alexandersdatter. Margrete døde allerede i 1283, kort tid etter at hun hadde født en datter, Margrete Eiriksdatter. I 1286 ble dette barnet nærmeste arving til den skotske tronen og ble anerkjent som skotsk dronning i 1289. Kort tid etter ble det inngått en avtale i 1290 om at Margrete Eiriksdatter skulle inngå et ekteskap med den engelske prinsen, og senere kongen, Edvard II. De ble aldri gift fordi Margrete døde på reisen over til Skottland senere samme år. Kong Eirik giftet seg for andre gang i 1293, og denne gangen var det med den skotske jarledatteren Isabella Bruce. Forhandlingene om dette ekteskapet skjedde samtidig som forhandlingene om arverettsspørsmålet om den skotske tronen som følge av Margrete Eiriksdatters død.

En avgjørende del av utenrikspolitikken på 1200-tallet var sendemannskorpset. Som ellers i Europa var dette et viktig element i Norges kontakt med utlandet, og fikk større betydning som følge av den økende utenrikspolitikken ført av kong Håkon.² På andre halvdel

---

¹ *Biskop Arnes saga*, oversatt av Gunhild og Magnús Stefánsson, Oslo 2007: 119.

² Narve Bjørge, «800-1536: Makt og avmakt» i *Norsk utenrikspolitikks historie*, bind 1, Oslo 1995: 49-51.

av 1200-tallet var norske sendemenn ved flere anledninger i Skottland og England for å representere den norske kongen, deriblant ved ekteskapsforhandlinger.

Tema for denne oppgaven er bakgrunnen for de tre ekteskapsavtalene som ble forhandlet frem på 1280- og 1290-tallet. Jeg vil vise hva som var bakgrunnen og hvordan den har blitt fremstilt i tidligere historieskriving i Norge, Skottland og England. Ved å se nærmere på bakgrunnen for avtalene i kildematerialet og i tidligere historieskriving vil jeg vise at rådende oppfatninger bærer et preg av å være lite nyansert og at de rådende oppfatningene ikke alltid samsvarer med innholdet i kildematerialet. Ved å også se på norske tjenestemenns rolle under forhandlingene vil jeg vise at deres bakgrunn og kompetanse hadde en innflytelse i forhandlingene om ekteskapsavtalene.

1.2 Forskningsstatus

1.2.1 Den nasjonale konteksten

Narve Bjørge er sentral i dagens rådende fremstillinger av Norges kontakt med Skottland på 1200-tallet. Bjørgos historieskriving er skrevet i en empirisk analyse av Norges utenrikspolitikk og han har fremstilt norsk-skotske forholdet i første bind av *Norsk utenrikspolitikk historie*.³ Bjørge hevder at det under kong Magnus regjeringstid ble ført en «konsekvent freds- og forsoningspolitikk» mot Skottland og England.⁴ I denne sammenhengen trekker Bjørge en linje fra ekteskapsinngåelsen mellom kong Eirik og Margrete Alexandersdatter til Perth-traktaten fra 1266. Bjørge mener det lå en potensiell fremtidig konflikt i Perth-traktaten fordi betingelsen om utbetaling av den årlige avgiften fra Skottland gjorde dem til en upålitelig avtalepartner for Norge. Han mener at forbindelsen mellom disse to hendelsene illustrerer de «*langsiktige norske perspektivene*» av kong Magnus son forsoningspolitikk.⁵ Bjørge har videre vektlagt norske og engelske interesser, og utelatt skotske, i sammenheng med hvilke politiske muligheter som åpnet seg da Margrete Eiriksdatter ble arving til den skotske tronen. Bjørge hevder at Norges forhold i vest og særlig til England kjølnet som følge av at Bruce-familien og kong Eirik var misfornøyd med resultatet av arvefølgespørsmålet i Skottland.⁶

Norsk og skotsk historieskriving i dag deler likhetstrekk i fremstillingen av forholdet mellom Norge og Skottland på andre halvdel av 1200-tallet. Michael Brown har i *The Wars of Scotland* på samme måte som Bjørge trukket frem de motstridende interessene for Hebridene

---

³ Bjørge 1995.

⁴ Bjørge: 81.

⁵ Bjørge: 83.

⁶ Bjørge 1995: 70-89.

og Man og at striden mellom kongerikene endte med Perth-traktaten. Videre er forholdet trukket inn i utenrikspolitikken til kong Alexander og hans dynastipolitikk på begynnelsen av 1280-tallet. I motsetning til norsk historieskriving har ikke den manglende utbetalingen av den årlige avgiften blitt presentert av skotske historikere. Brown har også påpekt at det var en god kontakt mellom kongerikene også etter kong Alexanders død, men at Norges kontakt gjaldt forbindelser med Bruce-familien og kong Edvard av England etter 1290. Med tanke på medgiften har også norske interesser vært sentral i fremstillingen av kontakten mellom de to kongerikene.⁷

Som en del av oppgaven skal jeg se nærmere på de rådende oppfatningene av bakgrunnen for avtaleinngåelsene i tidligere fremstillinger fra P. A. Munch frem til i dag. Siden en del av selve oppgaven er en historiografisk undersøkelse, vil de rådende oppfatningene for hver ekteskapsavtale vil bli presentert i større detalj, og diskutert senere i oppgaven.

Et utvalg av norske historikere som har tatt for seg bakgrunnen for avtaleinngåelsen vil bli presentert i oppgaven. Fremstillingene av bakgrunnen for de tre ekteskapsavtalene i norsk 1200-talls historie kan trekkes tilbake til P. A. Munch og hans bruk av historien som en del av nasjonsbyggingen i Norge på 1800-tallet.⁸ Munch var en del av *Den norske historiske skole* og arbeidet med å skrive Norges historie med et mål om å bli anerkjent som en selvstendig og særegen nasjon. Dette arbeidet kom som følge av Norges selvstendighet etter unionen med Danmark, og historien ble brukt for å bygge opp Norges nasjonale identitet.⁹

Fra 1910 til rundt 1960 var historieskrivingen preget av historisk materialisme med utgangspunkt i økonomisk og sosial historie, og interessen blant historikere lå i å skrive historie med utgangspunkt i materielle forhold og sosiale klasser i samfunnet. Blant historikere som har tatt for seg bakgrunnen for avtalene fra denne perioden er Halvdan Koht, Edvard Bull d. e., og Sigvald Hasund. Fra 1940-tallet og utover ble det stadig større bruk av empirisk undersøkelse, og historikere begynte å gå bort fra historisk syntese og mot analyse av enkeltstudier i historieskrivingen. Det vil si at i stedet for å forsøke å trekke store linjer for å forklare historien, ble de erstattet med drøfting av kildekritiske og metodiske problemer ved

---

⁷ Michael Brown, *The Wars of Scotland 1214-1371*, Edinburgh 2004; Se også Archibald A.M. Duncan, *Scotland – The Making of the Kingdom*, Edinburgh 1975; og Ranald Nicholson, *Scotland – The Later Middle Ages*, Edinburgh 1974.

⁸ Peter Andreas Munch, *Det norske folks historie*, bind 4:2, Christiania 1859.

⁹ Se Ottar Dahl, *Norsk historieforskning i den 19. Og 20. Århundre*, Universitetsforlaget 1990; og Sverre Bagge, «Udsigt og innhogg – 150 års forskning om eldre norsk historie» i *Historisk tidsskrift* 1/1996, Universitetsforlaget 1996.

enkelthendelser.¹⁰ Etter 1960 har kritisk empirisme og analyse stått sterkest i historisk forskning. Her ble det en fornyet interesse for politisk historie, og som følge av dette ble det materialistiske tankesettet svekket blant historikere. Fra 1970-tallet ble det en markant økning av antall historikere og dette førte til at det ble en større variasjon av forskningsfelt og fremstillingsmetoder.¹¹ Blant annet fikk syntese på nytt innpass i norsk historieskriving. Sentrale historikere fra denne perioden er blant annet Knut Helle og den tidligere nevnte Narve Bjørge.

Som et sammenligningsgrunnlag for norsk 1200-talls historie skal jeg diskutere skotsk og engelsk 1200-talls historieskriving fra 1950-tallet til i dag. Jeg har valgt å avgrenset oppgaven til å se på skotske og engelske fremstillinger først fra 1950-tallet på grunn av at en undersøkelse av tidligere fremstillinger før 1950 i skotsk og engelsk historieskriving ville ha blitt for tidkrevende. En utfordring ved dette er at norsk historieskriving fra Munch og opp til 1950-tallet bare kan brukes i utviklingen av historieskrivingen i Norge, uten å kunne se på likheter og forskjeller i utviklingen av skotsk og engelsk historieskriving.

Først i etterkrigstiden ble det vist større interesse for å studere skotsk historie som et eget forskningsfelt. Skotsk middelalderhistorie har blitt fremstilt tidligere og oversiktsverk av dokument og annaler, skrevet av A. C. Larwrie og A. O. Anderson, dannet et grunnlag for kritisk skriving av skotsk middelalderhistorie. Geoffrey Barrow la grunnlaget for en fornyet interesse for dagens skotsk middelalderhistorie med *Feudal Britain* fra 1956. Verket var enestående for perioden da Barrow tok utgangspunkt i britisk middelalderhistorie. Hans vektlegging av en felles britisk historie med større likevekt mellom de forskjellige landområdene på De britiske øyer, var en ny fremstillingsmetode. Det britiske øyer som et samlet forskningsfelt fikk imidlertid ikke fotfeste før på 1990-tallet og kan forklares med at Barrow gikk over til forskning på skotsk middelalderhistorie. En fornyet interesse av skotsk middelalderhistorie bidro også til omfattende arbeid med kildematerialet som hadde markant påvirkning på forskningen av skotsk middelalderhistorie.¹²

Som følge av Skottlands økte selvstyre ble det en fremvekst av nasjonsbyggende trekk i historieskriving. Dette kommer spesielt til syne i populær historisk fremstilling, og skotsk historie har til en viss grad blitt brukt som et middel for politisk virksomhet. Dette på sin side bidro til fremveksten av britisk historieskriving, der britisk historie ikke er fremstilt som en

---

¹⁰ Knut Kjeldstadli, *Fortida er ikke hva den en gang var*, Universitetsforlaget 1999:296-297.

¹¹ Se Dahl 1990; og Bagge 1996.

¹² Se Richard D. Oram, «Gold into Lead? The State of Early Medieval Scottish History» i Terry Brotherstone og David Ditchburn (red.), *Freedom and Authority – Scotland c.1050-c.1650*, Tuckwell Press 2000: 32-34.

engelsk historisk syntese.¹³ Nasjonsbyggende trekk kommer ikke tydelig frem i de presenterte fremstillinger i oppgaven. Samtidig viser den sene ankomsten av skotsk historieskriving fremveksten av interessen av å se på Skottland som en særegen og selvstendig nasjon, som hadde likhetstrekk med Norges nasjonsbygging på 1800-tallet.

Histeskriving i England på 1950- og 1960-tallet bar preg av det materialistiske tankesettet, som vokste frem i England i mellomkrigstiden. Interessen for denne historieskrivingen erstattet den tradisjonelle fremstillingen av Englands uavbrutte historie siden anglosaksisk periode, som var preget av et nasjonsbyggende tankesett. Økonomisk historie hadde høydepunkt i England på 1960- og 1970-tallet, men i likhet med norsk historieskriving fra 1970-tallet ble det en større variasjon av forskningsfelt i engelsk historie.¹⁴ Engelske fremstillinger vil bli bare bli presentert i rådende oppfatninger av bakgrunnen for ekteskapsavtalen mellom Margrete Eiriksdatter og prins Edvard. Grunnen er fordi dette er det eneste av de tre avtalene jeg har funnet fremstillinger i engelsk historieskriving som har tatt for seg bakgrunnen for ekteskapsavtalen.

1.2.2 Ekteskapsforhandlingene

Den rådende oppfatningen av bakgrunnen for ekteskapsinngåelsen mellom kong Eirik og Margrete Alexandersdatter er todelt. Den ene oppfatningen er at ekteskapet var et resultat av er dynastipolitikken ført av både Norge og Skottland. Den andre er norske ambisjoner om å sikre utbetalingene av den årlige avgiften bestemt i Perth-traktaten fra 1266. I fremstillinger av ekteskapet mellom kong Eirik og Margrete Alexandersdatter har imidlertid konsekvensene av ekteskapet blitt vektlagt fremfor bakgrunnen. Samtidig blir dette ekteskapet regelmessig nevnt som en introduksjon for å forklare hvorfor Margrete Eiriksdatter endte opp med å bli arving til den skotske tronen.¹⁵

De rådende oppfatningene har trukket frem både norske, skotske og engelske motiv for bakgrunnen for ekteskapsavtalen mellom Margrete Eiriksdatter og prins Edvard, og deres dynastipolitiske ambisjoner kommer til syne i forhandlingene. En samlet vurdering viser at både norske, skotske og engelske fremstillinger har lagt vekt på kong Edwards ambisjoner om

---

¹³ Se Richard J. Finlay, «New Britain, New Scotland, New History? The Impact of Devolution on the Development of Scottish Historiography» i *Journal of Contemporary History*, bind 36 nr. 2, Sage Publications, Ltd. 2001: 383-385.

¹⁴ Se Michael Bentley, «British historical Writing» i Daniel Woolf (red.), *The Oxford History of Historical Writing, Volume 5: Historical Writing since 1945*, Oxford University Press 2011; og Michael Bentley, *Modern Historiography – An introduction*, London 1999.

¹⁵ Se delkapittel 2.2 Rådende oppfatninger av bakgrunnen for Roxburgh-traktaten.

å styrke makten i Skottland. Samtidig viser den at norske fremstillinger har vektlagt norske økonomiske motiv gjennom medgiften etter Margrete Alexandersdatter, mens i skotske fremstillinger står skotsk sikring av fred og selvstendighet sentralt. Ekteskapsavtalen mellom Margrete Eiriksdatter og prins Edvard har fått viet størst plass av de tre ekteskapsavtalene. Det samme gjelder bakgrunnen for avtalen. Forklaringen kan ligge i betydningen av denne hendelsen i forholdet mellom Skottland og England, og den politiske utviklingen på De britiske øyer etter at Margrete Eiriksdatter døde. Et større kildeomfang av bakgrunnen for denne avtalen forklarer på sin side hvorfor den er omtalt i større grad sammenlignet med de to andre.¹⁶

Ekteskapet mellom kong Eirik og Isabella Bruce er minst omtalt i historieskrivingen av de tre. Forklaringen ligger trolig i mangelen på kilder som er knyttet til ekteskapet og til forhandlingene. I tillegg kan en del av forklaringen være at dette ekteskapet ikke førte med seg store konsekvenser for Norge, Skottland, eller England. De rådende oppfatningene av bakgrunnen for ekteskapet har blitt fremstilt i sammenheng med arverettsspørsmålet til den skotske tronen som fulgte etter Margrete Eiriksdatters død i 1290. Ekteskapet mellom kong Eirik og Isabella har blitt forklart med at Norge fortsatte å ha økonomiske interesser i Skottland også etter kong Eiriks kone og datter var døde. At valget falt på nettopp Bruce-familien har blitt forklart med at Isabellas farfar, Robert Bruce 5. jarl av Annandale, hadde et sterkt krav på den skotske tronen i arverettsspørsmålet. Norsk dynastipolitikk er fremtredende i disse oppfatningene i både i norsk og skotsk 1200-talls historie.¹⁷

De rådende oppfatningene viser at bakgrunnen for ekteskapsavtalene er forskjellig og at de har blitt behandlet på ulike måter. Samlet sett kommer imidlertid dynastipolitikk frem som et sentralt aspekt i vurderingen av hva som er bakgrunnen for avtalene. En mer detaljert fremstilling av tidligere fremstillinger av bakgrunnen for ekteskapsavtalene og diskusjon av disse vil jeg som sagt, komme tilbake til senere i oppgaven.

1.3 Problemstilling og avgrensning

Hovedproblemstillingen for min undersøkelse lyder som følger: Hva var bakgrunnen for de tre ekteskapsavtalene som ble underskrevet på 1280- og begynnelsen av 1290-tallet?

I et ønske å bidra med et mer nyansert bilde av bakgrunnen for ekteskapsavtalene, vil jeg vurdere rådende oppfatninger opp mot hvilken informasjon som er mulig å trekke ut av kildematerialet som er knyttet til ekteskapsforhandlingene. I tillegg vil jeg vurdere rollen til

---

¹⁶ Se delkapittel 3.2 Rådende oppfatninger av bakgrunnen for Birgham-traktaten.

¹⁷ Se delkapittel 4.3 Rådende oppfatninger av bakgrunnen for ekteskapsavtalen.

norske tjenestemenn under perioden som et supplerende bidrag for å kunne belyse forhandlingene av ekteskapsavtalene. Her kommer jeg til å avgrense til tjenestemenn som hadde tilknytning til De britiske øyer og som deltok i forhandlinger med Skottland og England. Grunnen er for å få en oversikt over hvilke sammenhenger norske sendemenn var på De britiske øyer og hvem de var i kontakt med.

For å belyse hovedproblemstillingen vil underproblemstillingene for oppgaven være: 1. Hva sier kildematerialet om bakgrunnen for og konsekvensene av ekteskapsavtalene? 2. Hvordan har bakgrunnen for ekteskapsavtalene blitt fremstilt i tidligere historieskriving? Og 3. Hvilken rolle har sendemenn i norsk tjeneste hatt i forhandlingene om ekteskapsavtalene? Oppgaven er inndelt slik at hver avtale vil bli behandlet i et eget kapittel. Underproblemstillingene vil bli presentert i hver av dem, slik at kapitlene vil fungere som enkeltstående «case studies» av bakgrunnen for ekteskapsavtalene. Kapitlene kommer imidlertid til å overlappe hverandre på grunn av oppgavens avgrensning i tid og deres tilknytning til hverandre i de politiske forholdene i Skottland som fulgte etter kong Alexanders død i 1286.

I første del av de tre følgende kapitlene skal jeg se på kildematerialet knyttet til ekteskapsforhandlingene og relevante hendelser i deres samtid. Her skal jeg foreta en egen vurdering av hva som kan trekkes ut av kildene om bakgrunnen for avtalene for å kunne svare på underproblemstilling 1: Hva sier kildematerialet om bakgrunnen for og konsekvensene av ekteskapsavtalene?

I andre del av skal jeg ta for meg underproblemstilling 2: Hvordan har bakgrunnen for ekteskapsavtalene blitt fremstilt i tidligere historieskriving? Her skal jeg ta for meg en mer detaljert undersøkelse og diskusjon av de rådende oppfatningene av bakgrunnen for avtalene. En vurdering som vil være relevant i diskusjonen av de rådende oppfatningene er hvorvidt nasjonsbyggende trekk fortsatt gjør seg gjeldende i fremstillingen av bakgrunnen for avtalene om ekteskap. Videre varierer fremstillingen av bakgrunnen for ekteskapsavtalene og hvor stor plass de har fått i historieskrivingen.¹⁸

I tredje og siste del av kapitlene skal jeg foreta en todelt analyse av bakgrunnen for avtalene. I første del skal jeg diskutere de rådende oppfatningene i tidligere historieskriving opp mot mine egne oppfatninger av hva som kan sies om bakgrunnene i kildematerialet. For ekteskapet fra 1281 skal jeg spesielt se på de økonomiske betingelsene fra Perth-traktaten i 1266, og i hvilken grad det eksisterer en forbindelse mellom disse to avtalene mellom Norge

---

¹⁸ Munch 1859.

og Skottland. I de rådende oppfatningene av bakgrunnen for ekteskapsavtalen mellom Margrete Eiriksdatter og prins Edvard, vil den varierende vektleggingen i norsk, skotsk og engelsk historiefremstilling bli diskutert for å kunne si noe om hvorfor denne forskjellen har oppstått. Bakgrunnen for avtaleinngåelsen mellom kong Eirik og Isabella er omtalt minst i tidligere historieskriving av de tre. Jeg oppfatter at de rådende oppfatningene som problematiske og kommer til å diskutere i hvilken grad de kan sannsynliggjøres.

I andre del av analysen skal jeg ta for meg underproblemstilling 3: Hvilken rolle har sendemenn i norsk tjeneste hatt i forhandlingene om ekteskapsavtalene? Her skal jeg se på rollen til mennene i norsk tjeneste under forhandlinger i Skottland og England. Her vil deres bakgrunn og kompetanse bli vektlagt for å vurdere i hvilken grad deres rolle var sentral i ekteskapsforhandlingene.

1.4 Kilder og kildekritiske utfordringer

1.4.1 Diplommaterialet

Kildeomfanget varierer mellom ekteskapsavtalene, og dette blir reflektert i hvor mye bakgrunnen for ekteskapsavtalene er fremstilt i norsk, skotsk og engelsk 1200-talls historieskriving. Det er ikke et stort antall bevarte dokumenter som er knyttet til forhandlingene om ekteskapet mellom kong Eirik og Margrete Alexandersdatter, men sentrale dokumenter, som for eksempel ekteskapstraktaten, gir et innblikk i forhandlingene. Det er derimot flest bevarte dokumenter fra forhandlingene av ekteskapsavtalen mellom Margrete Eiriksdatter og prins Edvard. Dette har gjort det enklere å kunne vurdere bakgrunnen for denne avtalen. De fleste kildene knyttet til ekteskapet mellom kong Eirik og Isabella Bruce er borte, deriblant selve ekteskapstraktaten. Dette viser utfordringer knyttet til utvalget av bevarte dokument, der utfallet er at det ikke er mulig å kunne danne et fullstendig bilde av hva som var bakgrunnen for ekteskapsavtalene. For å kunne svare på hva kildematerialet sier om bakgrunnen for avtalene har jeg foretatt en kvalitativ tilnærming i min egen vurdering av hva som kan trekkes ut av kildene.

I oppgaven har jeg i hovedsak brukt det norske diplomaterialet samlet i *Diplomatarium Norvegicum*.¹⁹ Utfordringen ved denne typen kilder er først og fremst språkbarrieren. Dette har vært problematisk siden diplomaterialet er trykte versjoner av primærkilder og de er skrevet på latin. Derfor har det vært nødvendig å støtte meg til blant annet oversettelsene av dokumentene i oppslagsverket *Regesta Norvegica* i min

---

¹⁹ *Diplomatarium Norvegicum*, C. C. A. Lunge og andre (red.), bind I-XXII, Christiania 1847 – Oslo 1995.

undersøkelse.²⁰ I noen tilfeller har jeg med et utgangspunkt i *Regesta Norvegica*, brukt andre dokumentsamlinger og kildesamlinger av dokumenter fra perioden som ikke er registret i *Diplomatarium Norvegicum*.²¹

Kildesamlingen *Regesta Regum Scottorum* har vært relevant for forhandlingene om ekteskapsinngåelsen mellom kong Eirik og Margrete Alexandersdatter. Bindet som tar for seg dokumenter etter kong Alexanders død er ikke gitt ut ennå, og derfor er denne kildesamlingen bare blitt brukt for den første avtaleinngåelsen. Samlingen inneholder engelske oversettelser og jeg har brukt de som et supplement til de norske oversettelsene i *Regesta Norvegica*.²² Som nevnt er det få bevarte kilder som er knyttet til ekteskapet mellom kong Eirik og Isabella Bruce. Forhandlingene om denne ekteskapsavtalen kan imidlertid knyttes sammen med forhandlingene om arverettsspørsmålet i Skottland da dette skjedde på samme tid. Her har jeg tatt i bruk *Edward I and the Throne of Scotland 1290-1296* av E. L. G. Stones og Grant G. Simpson. Verket inneholder både trykte og oversatte dokumenter fra forhandlingene om arverettsspørsmålet i Skottland etter Margrete Eiriksdatters død, og det gir en bedre fremstilling av forhandlingene sammenlignet med *Diplomatarium Norvegicum* og *Regesta Norvegica*.²³

Sentrale kilder i oppgaven er traktater, og spesielt de to bevarte ekteskapstraktatene Roxburgh-traktaten og Birgham-traktaten. De var tett knyttet til sendemennenes fullmakt til å slutte avtaler mellom konger, fyrster og andre stormenn, og de skulle være skriftfestet slik at de ble varige.²⁴ Traktatene kan de deles inn i handels-, forbunds-, ekteskaps-, freds- og forlikstraktater etter deres funksjon. Hensikten med en ekteskapstraktat var «å sikre de økonomiske transaksjonene i forbindelse med, og for å fastsette de politiske konsekvensene av, ekteskapsinngåelser.»²⁵

Dokumenttypene vernebrev, leidebrev, følgebrev, anbefalingsbrev, og fullmaktsbrev er ofte nevnt blant de dokumenttypene som knyttes til ekteskapsforhandlingene og andre

---

²⁰ *Regesta Norvegica II, 1264-1300*, Bearbeidet av Sverre Bagge og Narve Bjørge, Oslo 1987; *Regesta Norvegica III, 1301-1319*, Bearbeidet av Sverre Bagge og Arnved Nedkvitne, Oslo 1983.

²¹ T Rymer og R. Sanderson, *Foedera, conventiones, literæ etc. Inter reges Angliæ et alios quosvis imperatores, reges, pontifices, principes, vel communitates...* 4.utg., London 1816; Joseph Bain, *Calendar of Documents relating to Scotland*, bind 2, A.D. 1272-1307, Edinburgh 1884; *Calendar of Chancery Warrants*, bind I, 1244-1326, London 1927; Mackie and Co. LD., *Calendar of the Close Rolls, Edvard I*, bind III, A.D. 1288-1296, London 1904; Francis Palgrave (red.), *The Antient Kalendars and Inventories of the Treasury of His Majesty's Exchequer*, volume I, Great Britain 1836.

²² Cynthia J. Neville og Grant G. Simpson (red.), *Regesta Regum Sottorum, The Acts of Alexander III – King of Scots 1249-1286*, volume 4:1, Edinburgh University Press 2012.

²³ E. L. G. Stones og Grant G. Simpson, *Edward I and the Throne of Scotland 1290-1296*, vol. 2, Oxford University Press 1978.

²⁴ Bjørge 1995: 54.

²⁵ Arve Sletten, «Plena Potestas» – Ansatser til institusjonalisering av de norske kongenes diplomatiske relasjoner 1217-1319, Hovedoppgave i historie, Trondheim 2003: 37.

sendeferder for kongens sendemenn. Disse er nyttige dokumenter for å kunne se på forhandlingene av blant annet ekteskapsavtaler. Vernebrev og leidebrev angikk sendemenns sikkerhet, beskyttelse og immunitet under sendeferden, både i et alliert og et fiendtlig land.²⁶ Følgebrev og anbefalingsbrev var legitimerende dokumenter for sendemenn som var i utlandet, gjerne i fremmede områder. Dette var dokumenter skrevet av en «høytstående person som kunne gå god for dem».²⁷ Fullmaktsbrev er dokumentet som forekommer oftest av dokument tilknyttet ekteskapsforhandlingene. Sendemenn trengte fullmakt av sin herre da de skulle representere han i forhandlinger og avtaleinngåelser.²⁸ Disse dokumentene ble formet etter engelsk mønster som følge av Norges økende kontakt med England og den normanniske hoffkulturen.²⁹ Dokumentene gir informasjon om sendemenns reiser til utlandet og hvem de var i kontakt med, og de gir et innblikk i forhandlingene av bakgrunn for ekteskapsavtalene.

Dokumenter som er knyttet til avtaleinngåelser deler inn forhandlingene i tre deler. Første del var perioden fra forhandlingspartene begynte forhandlingene frem til traktaten ble underskrevet. Til denne delen tilhører de allerede nevnte dokumentene knyttet til reisen til sendemenn. I tillegg kommer utkast på traktater i denne delen. Dette var ufullstendig dokument, som det var mulig å gjøre endringer i før den endelige traktaten ble skrevet. I den andre delen ble den offisielle traktaten underskrevet av forhandlingspartene. Det kunne ble skrevet flere eksemplarer slik at forhandlingspartene fikk hvert sitt originaldokument. Både i samtiden og i ettertid kunne disse dokumentene bli kopiert, og derfor er det ikke alltid tilfellet at det er den originale traktaten som er bevart.³⁰ I den siste delen ble de endelige godkjenningene, eller ratifiseringene av traktatene gjennomført. Det var vanlig at minst den ene parten i forhandlingene var sendemenn som representerte sin herre. Selv om de ga fullmakt til sine sendemenn for å slutte avtaler, måtte disse herrene ratifisere traktatene etter de ble underskrevet.³¹ I de fleste tilfeller er flere av disse dokumentene ved en forhandling gått tapt, og det er ikke mulig å danne et fullstendig bilde av en forhandling. Bevarte dokumenter fra flere forhandlinger kan imidlertid supplere hverandre for å gi et mer fullstendig bilde de tre delene av forhandlingene.

I oppgaven har jeg valgt å ikke bruke krøniker som en del av kildeanalysen, men heller vektlegge hvilken informasjon som kan hentes ut av diplomarkivet. Grunnen er at krønikene

---

²⁶ Sletten 2003: 26-27.

²⁷ Sletten 2003: 30.

²⁸ Sletten 2003: 32.

²⁹ Bjørge 1995: 58-59.

³⁰ Lars Hamre, *Innføring i kjeldekunnskap: Førelsesningar*: 18-20, 28.

³¹ Donald E. Queller, *The Office of Ambassador in the Middle Ages*, Princeton University Press 1967: 209-224.

gjærne ble skrevet på et senere tidspunkt for å dokumentere hendelser i en kronologisk rekkefølge. Det vil si at de er først og fremst fortellende og ikke forklarende, og de ble skrevet med et formål der de skulle være belærende for de som leste dem.³² Selv om krøniker ikke vil bli behandlet i kildeanalysene, vil de i visse tilfeller likevel bli trukket inn sammenheng med de vurderingen av rådende oppfatninger.

1.4.2 Forskningslitteratur og oversiktsverk

Som nevnt tidligere er en del av oppgaven en historiografisk undersøkelse, og derfor brukes også tidligere fremstillinger fra norsk, skotsk og engelsk 1200-talls historie som kilder. De tidligere fremstillingene blir brukt som henvisninger for å belyse hvordan historikere tidligere har betraktet bakgrunnen for ekteskapsavtalene. Ved å bruke komparativ metode skal jeg foreta en historiografisk diskusjon av utviklingen av de rådende oppfatningene av bakgrunnen for de tre avtalene i tidligere fremstillinger.

Jeg har foretatt et utvalg av litteratur i undersøkelsen. Utfordringen med dette er at fremstillinger som jeg ikke har behandlet, kan vise andre oppfatninger av bakgrunnen for avtalene. Diskusjonen i oppgaven kan ha sett annerledes ut dersom jeg hadde funnet, og tatt i bruk, et flere fremstillinger av bakgrunnen for avtalene.

Hovedlitteraturen har jeg hentet fra større oversiktsverk som fremstiller enten norsk, skotsk og engelsk historie. Oversiktsverkene *Norske folks historie*, *Norges historie fremstillet for det norske folk*, *Handbok i Norges historie*, *The Edinburgh History of Scotland*, *The New Edinburgh History of Scotland*, og *The New Oxford History of England*, er eksempler på denne typen historiefremstilling jeg har brukt i oppgaven.³³ Utfordringen ved dette er at de er gjærne store verk som skal dekke mye. I disse tilfellene ser det ut som om ekteskapsavtalene er vurdert som mindre viktig, og mindre interessant, for å få tildelt en sentral plass i historieskrivingen.

Videre har jeg tatt i bruk litteratur der historieskrivingen har tatt utgangspunkt i enkelte forskningsfelt sammenlignet med de store oversiktsverkene. Utvalget at denne typen bidrar til en annen innfallsvinkel i fremstillingen av bakgrunnen for ekteskapsavtalene, selv om de også kan være bind i et større verk. Dette er blant annet litteratur som *Norske*

---

³² Kjeldstadli 1999: 55-56.

³³ Se Munch 1859; Alexander Bugge, *Norges historie fremstillet for det norske folk*, bind 2:2, 1103-1319, Kristiania 1916; Knut Helle, *Norge blir en stat 1130-1319*, Universitetsforlaget 1974; Nicholson 1974; Duncan 1975; Brown, 2004; Michael Prestwich, *Plantagenet England 1225-1360*, Oxford University Press 2005.

*dronningar, Kong og gode menn i norsk riksstyring, og Norsk utenrikspolitikk historie.*³⁴ Jeg har også brukt artikler hentet fra blant annet *Norsk historisk tidsskrift* og *The Scottish Historical Review*.³⁵ Ved et tilfelle har jeg også tatt i bruk en lærebok, *Norges Historie fram til 1319*.³⁶ Videre har jeg brukt fremstillinger av bakgrunnen for avtalene hentet fra biografier av sentrale personer på slutten av 1200-tallet. Ved denne litteraturtypen har jeg blant annet *Edward I*, og *Robert Bruce*.³⁷ I tillegg har jeg brukt første og andre utgave av *Norsk biografisk leksikon*.³⁸

Grunnen til at jeg har valgt å se på forskjellig litteratur er for at det kan bidra med å danne et tydeligere bilde av de rådene oppfatningene av bakgrunnen for ekteskapsavtalene. Dette vil kunne bidra i undersøkelsen der ikke bare utviklingen av historieskrivingen i tid er behandlet, men også i hvilken sammenheng bakgrunnen for avtaleinngåelsene er presentert. I en vurdering av innholdet av kildematerialet og tidligere fremstillinger skal jeg gjøre et forsøk på å diskutere hva som var bakgrunnen for de tre ekteskapsavtalene, og jeg vil begynne med ekteskapet mellom kong Eirik og Margrete Alexandersdatter.

---

³⁴ Halvdan Koht, «Norske dronningar» i *Syn og segn*, Oslo 1926; Knut Helle, *Konge og gode menn i norsk riksstyring ca. 1150-1319*, Universitetsforlaget 1972; og Bjørge 1995.

³⁵ Se blant annet Arne Odd Johnsen, «Kong Eiriks Magnussons krav på Skottland 1292» i *Historisk Tidsskrift*, bind 37, Oslo 1954-1956; Barbara E. Crawford «Weland of Stiklaw: A Scottish Royal Servant at the Norwegian Court» i *Historisk Tidsskrift* bind 52, Oslo 1973; Knut Helle «Norwegian Foreign Policy and the Maid of Norway» i *The Scottish Historical Review*, vol. 69, no. 188, part 2: *Studies Commemorative of the Anniversary of the Death of the Maid of Norway*, Edinburgh University Press 1990; Geoffrey W. S. Barrow, «A kingdom in Crisis: Scotland and the Maid of Norway», i *The Scottish Historical Review*, vol. 69. No. 188, part 2: *Studies Commemorative of the Anniversary of the Death of the Maid of Norway*, Edinburgh University Press 1990.

³⁶ Claus Krag, *Norges historie fram til 1319*. Universitetsforlaget Oslo 2000.

³⁷ Michael Prestwich, *Edward I*, London 1988; Geoffrey W. S. Barrow; og *Robert Bruce and the Community of the Realm of Scotland*, Edinburgh University Press 2005.

³⁸ Blant annet *Norsk biografisk leksikon*, 1. utgave, bind 3, Oslo 1926, bind 9, Oslo 1940; *Norsk biografisk leksikon*, 2. utgave, bind 2, Oslo 2000, bind 6, Oslo 2003.

2. Eirik Magnusson og Margrete Alexandersdatter

Den 25. juli 1281 ble det bekreftet at den skotske prinsessen Margrete Alexandersdatter skulle gifte seg med kong Eirik Magnusson av Norge.³⁹ Forhandlingene om ekteskapsavtalen var i gang før kong Magnus Håkonsson døde i 1280, og formynderstyret til den mindreårige kong Eirik gjennomførte de endelige forhandlingene med kong Alexander III av Skottland.⁴⁰ Ekteskapstraktaten ble underskrevet i Roxburgh den 25. juli og senere samme år ble ekteskapet inngått. Ekteskapet ble imidlertid kortvarig og dronning Margrete døde allerede i 1283 etter at hun hadde født en datter, Margrete Eiriksdatter.⁴¹

I dette kapittelet skal ta undersøke bakgrunnen for Roxburgh-traktaten. I første del av kapittelet skal jeg se på kildematerialet for å trekke ut hva det sier om bakgrunnen for ekteskapet mellom kong Eirik og Margrete, og hvilke konsekvenser det fikk for Skottland. I andre del av kapittelet skal jeg se på hvordan tidligere historieskriving har fremstilt bakgrunnen for ekteskapsinngåelsen i 1281. Her skal jeg ta for meg norske og skotske fremstillinger, og diskutere de rådende oppfatningene av bakgrunnen av ekteskapet. I tredje og siste del av kapittelet skal jeg diskutere bakgrunnen for ekteskapsinngåelsen. Dette delkapittelet vil være todelt der jeg først skal se på de rådende oppfatningene i lys av innholdet i Roxburgh-traktaten og i kilder knyttet til avtalen. Her kommer jeg til legge vekt på spørsmålet om hvorvidt det var tilfelle at ekteskapstraktaten var et resultat av fredstraktaten fra 1266. I andre del skal jeg se på de norske sendemennene og hvilken rolle de kan ha hatt i forhandlingene om ekteskapsavtalen.

2.1 Roxburgh-traktaten

Som nevnt ble det gjennomført forhandlinger om ekteskapsavtalen i 1280 og 1281. I dette delkapittelet skal jeg se nærmere på innholdet i Roxburgh-traktaten og kildene som er knyttet til forhandlingene. Hensikten er å se på hvilken informasjon om forhandlingene som kan trekkes ut av disse kildene. Jeg skal først se på forhandlingene i forkant Roxburgh-traktaten, før jeg tar for meg betingelsene bestemt i avtalen. Deretter fortsetter jeg med se på traktatens etterspill og hvilke konsekvenser ekteskapsinngåelsen fikk for de politiske forholdene i Skottland på 1280- og tidlig 1290-tallet.

---

³⁹ DN XIX nr. 305/ RN II nr. 275/ RRS IV pt.1 nr. 132.

⁴⁰ DN XIX nr. 307/ RN II nr. 306; RN II nr. 242.

⁴¹ Bjørge 1995: 83, 87.

2.1.1 Forhandlingene

I 1282 ble dokumentsamlingen som var i kong Alexanders *Thesauraria*, skattkammer, i Edinburgh listeført. Her ble det registrert dokumenter relatert til forholdet mellom Norge og Skottland, blant annet dokumenter tilknyttet ekteskapsavtalen. Det er et fåtall av de registrerte dokumentene som er bevart, men listeføringen av dokumentsamlingen gir likevel et innblikk i forholdene rundt forhandlingsløpet til ekteskapsavtalen.⁴² På et tidspunkt mellom kong Magnus Håkonssons død i 1280 og forhandlingene i Roxburgh i 1281, ble det skrevet et utkast av ekteskapsavtalen som ble sendt til Norge. Utkastet viser at Norge og Skottland hadde blitt enige om en ekteskapsavtale på et tidligere tidspunkt og mest sannsynlig begynte forhandlingene mens kong Magnus levde. Forhandlingene i Norge førte til endringer i innholdet, og utkastet ble kansellert i Berwick en stund før Roxburgh-traktaten ble underskrevet.⁴³

Kong Eirik var umyndig de første årene som norsk konge og et formynderstyre regjerte på hans vegne frem til han ble myndig. Medlemmer av formynderstyret, blant annet baronen Bjarne Erlingsson og Bjarne Lodinsson, fortsatte å være sentrale som kongens rådgivere gjennom kong Eiriks regjeringstid. Øystein, kong Eiriks drottsete var i Skottland i 1280. Dette kommer frem i et brev sendt fra Øystein til kong Edvard av England der han skrev at han har kommet tilbake fra sin reise til Skottland.⁴⁴ Øysteins reise kan ha vært i sammenheng med forhandlinger om ekteskapsavtalen, selv om det ikke kan settes i en direkte sammenheng med forhandlingene. Biskop Peter av Orknøyene, baronen Bjarne Erlingsson, kansler Bjarne Lodinsson og fransiskanermunken Mauritius fikk fullmakt av kong Eirik for å forhandle på hans vegne under de endelige forhandlingene. Roxburgh-traktaten bekrefter at de reiste til Skottland og representerte kong Eirik i de endelige ekteskapsforhandlingene. I traktaten er også ridder Robert Lupell og magister Godfred nevnt som den skotske kongens sendemenn. Deres beskrivelse som sendemenn tyder på at de hadde vært i Norge og forhandlet på vegne av kong Alexander med kong Eirik og formynderstyret.⁴⁵

I sammenheng med den skotske senderferden til Norge ble det skrevet fem brev som gjaldt edsavleggelse og ratifisering av ekteskapsavtalen. Enkedronning Ingeborg og formynderstyret rikets stormenn avla ed ved to anledninger der de godkjente innholdet i

---

⁴² DN XIX nr. 307/ RN II nr. 306; Munch, 1859: 22, fotnote 1.

⁴³ DN XIX nr. 307/ RN II nr. 306; RN II nr. 242; Munch 1859: 22, fotnote 1.

⁴⁴ DN XIX nr. 301/ RN II nr. 257; Brevet ble sendt for å informere kong Edvard om at arrestasjonen av ridder Guido de Montfort ikke hadde forekommet.

⁴⁵ DN XIX nr. 305/ RN II nr. 275/ RRS IV pt.1 nr. 132; DN XIX nr. 307/ RN II nr. 306; RN II nr. 243, 266; Munch 1859: 22, fotnote 1; I 1282 ble det også registrert fullmaktsbrev tilknyttet forhandlinger som angikk forholdet mellom Norge og Skottland (RN II nr. 270). Dokumentene sier imidlertid verken noe om hvilke forhandlinger eller hvem som ga og hvem som mottok fullmakt.

utkastet, samt at de lovet at de skulle arbeide for at ekteskapet ble inngått. Kong Eirik ratifiserte også utkastet på avtalen i to brev. I tillegg avla kong Eirik en ed der han lovte å inngå ekteskapet med Margrete. I et av brevene er de skotske sendemennene Robert Lupell og Godfred nevnt som brevbærere, som viser at de har vært i Norge. I tillegg sendte kong Eirik et brev til kong Alexander som gjaldt morgengaven til Margrete Alexandersdatter.⁴⁶ Brevene viser at skotske sendemenn var i Norge ved minst én anledning for å forhandle om innholdet i ekteskapsavtalen. Det tyder også på at partene ble enige om innholdet siden det ble avlagt ed på utkastet, og siden utkastet ble forkastet, ble det antagelig gjort endringer i innholdet.

2.1.2 Innhold

Roxburgh-traktaten fastsatte økonomiske og politiske betingelser for ekteskapsinngåelsen. Som medgift skulle kong Alexander utbetale en sum på 14 000 mark sterling. Utbetalingen skulle foregå over fire år, der første del skulle betales da Margrete kom til Norge. Det ble også bestemt at halvparten av medgiften kunne bli omgjort til jordegods i Skottland. Hvis Margrete døde før hele medgiften var betalt, skulle den tildeles hennes barn. Døde hun uten arvinger skulle medgiften gå til den skotske kongen og hans arvinger. Hvis Eirik døde før ekteskapet var fullbyrdet skulle den medbragte delen av medgiften tas med tilbake til Skottland og ekteskapstraktaten skulle anses som opphevet. Som morgengave ble Margrete lovet landområder i Norge med en verdi på 1400 markebol. Morgengaven skulle Margrete beholde resten av sitt liv, selv om kong Eirik skulle dø før bryllupet. En politisk betingelse fastsatte at dersom den skotske kongen døde uten mannlige arvinger skulle Margrete og hennes barn med kong Eirik arve det skotske kongedømmet. Margrete skulle ha rett til å arve tronen i henhold til skotsk lov og rett. Fikk Margrete og kong Eirik bare døtre, skulle også de arve det skotske kongedømmet.

Traktaten satte også betingelser ved eventuelle brudd på avtalen. Dersom den ble brutt fra norsk side skulle det utbetales en sum på 100 000 pund sterling i erstatning til Skottland. I tillegg skulle den årlige avgiften på 100 mark sterling for Hebridene og Man opphøre og herredømmet over Orknøyene skulle bli overført til den skotske kongen. Det ble spesifisert at dette gjaldt bare fra Margretes avreise frem til Eiriks femtenårsdag, og bare hvis kong Eirik verken godtok ekteskapet eller fullbyrdet det. Dersom Margrete nektet å inngå ekteskapet, skulle alle skotske rettigheter til øya Man, samt en sum på 100 000 pund sterling bli gitt til

---

⁴⁶ DN XIX nr. 307/ RN II nr. 306; RN II nr. 267-269, 273, 274; Munch 1859: 22, fotnote 1.

den norske kongen. Disse betingelsene skulle oppheves da kong Eirik hadde fylt femten år, godkjent ekteskapet og fullbyrdet det.

De norske sendemennene, Peter av Orknøyene, Bjarne Erlingsson, Bjarne Lodinsson og Mauritius, lovte å overholde betingelsene i avtalen. Som eneste norske representant avla Bjarne Erlingsson en personlig ed på vegne av den norske kongen. I tillegg ble det avlagt ed på vegne av enkedronning Ingeborg og alle stormenn i Norge. Videre tilbød Vidkun Erlingsson, bror av Bjarne Erlingsson, sammen med Jon Finnsson, Isak Gautesson, Andres Petersson, Eiliv Arnfinnsson og Audun av Slinde å bli værende igjen i Skottland.⁴⁷ De skulle forbli i Skottland som garantister for at betingelsene ble overholdt fra norsk side frem til ekteskapet var fullbyrdet, eller at traktaten ble brutt. På skotsk side sto kong Alexander på vegne av seg selv og sin datter Margrete. Kongen hadde også fått samtykke fra prins Alexander og kongsrådet til å inngå ekteskapstraktaten. Kong Alexander og Margrete lovte å overholde betingelsene, og deres norske sendemenn Robert Lupell og Godfred avla ed om at dette skulle bli overholdt.

Tilstede i Roxburgh var også en rekke skotske adelsmenn som avla ed foran det skotske kongsrådet og de norske representantene. Disse personene var Patrick, jarl av Dunbar, Donald, jarl av Mar, Gilbert de Umfraville, jarl av Angus, Walter, jarl av Menteith, Duncan, jarl av Fife, Alexander Stewart, 4. High Steward av Skottland, John Comyn, lord of Badenoch, William de Soules, justiciar av Lothian, William de Brechin og Patrick sønn av den allerede nevnte Patrick, jarl av Dunbar. I tillegg avla Alexander Comyn jarl av Buchan, og Malise, jarl av Strathearn en personlig ed og de ble utpekt til å følge Margrete til Norge, samt forsikre om at avtalen ble overholdt frem til kong Eirik ble femten år.

De norske sendemennene avla løfte om at kong Eirik skulle inngå et ekteskap med Margrete Alexandersdatter innen den 8. September 1281. De siste godkjenningene fra norsk side skjedde med kong Eiriks, enkedronning Ingeborgs og formynderstyrets ratifisering av kopier av traktaten som kom sammen med Margrete. Blant de registrerte dokumentene i kong Alexanders skattkammer i 1282, nevnes det at tre kopier ble sendt til Norge.⁴⁸ Første del av medgiften på 3500 mark sterling kom til Norge med Margrete slik det ble bestemt. Kong Alexander III mottok to kvitteringer på denne utbetalingen; en fra kong Eirik, og en fra

---

⁴⁷ I oversettelsen i RN blir også Bjarne Erlingsson presentert som gissel, men i engelsk oversettelse i RRS blir bare Vidkun av brødrene presentert, men at det er persistert at han er bror av Bjarne. I originalen synes det at den engelske versjonen stemmer og derfor er kun Vidkun listet her. I lys av Bjarne Erlingsson sin stilling i Norge må ha også ha hatt mer sentrale oppgaver å ta hånd om enn å bli værende igjen i Skottland som garantist.

⁴⁸ DN XIX nr. 307/ RN II nr. 306; RN II nr. 276; Munch 1859: 22, fotnote 1.

enkedronning Ingeborg og formynderstyret.⁴⁹ Det tok mindre enn to måneder fra traktaten ble underskrevet til ekteskapet var inngått. Det virker som reisen trolig var planlagt en stund før traktaten ble underskrevet den 25. juli 1281.

2.1.3 Traktatens etterspill og det skotske bakteppet

Kong Eirik og dronning Margrete fikk bare en datter før Margrete døde i 1283. På grunn av sin slekt på morssiden ble Margrete Eiriksdatter en sentral skikkelse i Skottland i 1286 da hennes morfar, kong Alexander, døde og hun ble nærmeste arving til den skotske tronen. I tillegg til arverettsbestemmelsen fra Roxburgh-traktaten, sikret kong Alexander arverekkefølgen for sitt barnebarn på nytt i 1284. Han fikk 32 skotske stormenn til å avlegge ed om å akseptere Margrete Eiriksdatter dersom han skulle dø uten en direkte arving.⁵⁰

Etter at kong Alexander døde ble det etablert et formynderskap i Skottland på seks personer som skulle styre kongedømmet i fraværet av en regent. Disse seks var biskopene William Fraser av St. Andrews og Robert Wishart av Glasgow, jarlene Alexander Comyn av Buchan og Duncan av Fife, og baronene John Comyn av Badenoch og James Stewart, 5. High Steward av Skottland.⁵¹ Det var usikkerhet rundt hvem som var nærmeste arving til tronen. Kong Alexanders andre kone, Yolande de Dreux, kunne være gravid, og derfor gikk det en stund før det ble klart at Margrete Eiriksdatter var nærmeste arving til den skotske tronen. Formynderskapets oppgave ble i første omgang å sikre de politiske forholdene i Skottland. Det eksisterte misnøye blant Skottlands stormenn om å anerkjenne Margrete Eiriksdatter som arving og Robert Bruce, 5. jarl av Annandale, utnyttet muligheten for et opprør. Som følge av manglende støtte ble opprøret til Robert de Bruce kortvarig og endte med at han måtte gi tilbake de okkuperte områdene, samt anerkjenne Margrete Eiriksdatter som arving.⁵²

Med kong Alexanders død åpnet det seg også en potensiell innblanding fra England. Utsendelser reiste til kong Edvard I for å rådføre seg om situasjonen, men samme år reiste imidlertid kong Edvard til Aquitaine og var opptatt med å sikre sine interesser der. Først i 1289 ble engelsk tilstedeværelse i Skottland tydelig da kong Edvard kom tilbake til De britiske øyer.⁵³ Kong Edvard hadde en sentral rolle i forhandlingene om Margrete Eiriksdatters ekteskap og hennes posisjon som skotsk dronning. Hans egen sønn, prins

---

⁴⁹ DN XIX nr 307/RN II nr. 277, 278, 306; Det blir presisert i DN og RN av det er en skrivefeil i kvitteringen fra kong Eirik der summen er på 4500. Den samsvarer ikke med Roxburgh-traktaten eller med kvitteringen fra enkedronning Ingeborg og formynderne.

⁵⁰ DN XIX nr. 309/ RN II nr. 337.

⁵¹ Formynderstyret ble redusert til fire medlemmer i 1289 da Alexander Comyn døde antagelig av alderdom og Duncan ble drept.

⁵² Brown 2004: 158-160.

⁵³ Brown 2004: 157-158.

Edvard, ble forlovet med Margrete, men ekteskapet ble imidlertid aldri gjennomført da hun døde i 1290. Dødsfallet utløste en bekymring om mulig borgerkrig i Skottland om arverettsspørsmålet i Skottland. Det ble raskt satt i gang forhandlinger om arverettsspørsmålet, og i 1291 ble kong Edvard anerkjent som Skottland øverste og tilsatt som øverste dommer i forhandlingene. Forhandlingene varte til november 1292 og John Balliol ble tildømt den skotske tronen.⁵⁴

Kontakten mellom Norge og Skottland etter 1286 var preget av manglende utbetaling av medgiften etter Margrete Alexandersdatter. Mens kong Alexander fortsatt levde ble minst halvparten av medgiften utbetalt. I tråd med bestemmelsene i Roxburgh-traktaten ble halvparten av medgiften omgjort til inntekt fra jordegods. Det er bevart to kvitteringer på henholdsvis 700 og 350 mark sterling for utbetaling av inntektene fra godsene. Bjarne Lodinsson tok imot utbetalingen på 700 mark sterling, mens den på 350 ble mottatt av Audun Hugleiksson og fransiskanerbroren Ivar. Det er presisert at de mottok betalingene på vegne av Margrete Eiriksdatter, som viser at utbetalingene skjedde etter Margrete Alexandersdatters død i 1283.⁵⁵

De tildelte godsene var Rothiemay, Balhelvie, Bathgate og Rathin og de hadde en antatt samlet årsinntekt på 700 mark sterling. Inntektene fra Minnemorth skulle legges til dersom de andre godsene ikke nådde 700 mark sterling. Inntektene fra disse godsene ble imidlertid ikke utbetalt etter kong Alexanders død. De manglende utbetalingene kommer opp i brev skrevet tidlig i 1290 der det ble bedt om å utbetale en utestående sum på 2800 mark sterling. Summen viser at inntektene for fire år ikke var utbetalt og utbetalingene stoppet antagelig opp samme år som kong Alexander døde. Dette viser at kvitteringene på 700 og 350 mark sterling trolig skjedde før den skotske kongen døde, og at over halvparten av medgiften ble betalt før 1286. I brevene ble det bedt om at summen skulle utbetales til kjøpmennene William d'Averson og William Servat, som hadde lånt 2800 mark sterling til kong Eirik. Forespørselen ble sendt fra kong Eirik til formynderskapet i Skottland, og kong Eirik sendte i tillegg et brev til kong Edvard der han ba den engelske kongen om å sende et brev til formynderskapet i Skottland angående utbetalingen. Hertug Håkon Magnusson, bror til kong Eirik, sendte også et brev til den engelske kongen med en forespørsel om å sende et purringsbrev til Skottlands regenter om utbetalingen.⁵⁶

---

⁵⁴ Brown 2004: 165-166; Se også delkapittel 4.1 Forhandlinger om arverettsspørsmålet I Skottland.

⁵⁵ DN XIX 380/ RN II nr. 421, 422, 699.

⁵⁶ DN XIX nr. 350/ RN II nr. 573, 574, 575.

I 1292 la Huguizio, prest i Castiglione og pavens kapellan, magister Peter Algotsson, magister Bjarne Erlingsson, ridder Viljam i Torget og kanniken Arne av Bergen, frem krav for kong Edvard om manglende utbetaling av medgiften for årene 1290 til 1292 under forhandlingene om arverettsspørsmålet i Skottland. Siden kravet gjaldt de tre årene, ble de manglende utbetalingene på 2800 mark sterling sannsynligvis utbetalt. Kong Edvard bestemte at de utestående summene for de tre årene skulle utbetales, og kong Eirik fikk tildelt juridisk rett over inntektene fra jordegodsene Rothiemay, Balhelvie, Bathgate og Rathin resten av sin levetid.⁵⁷ Samme år fikk Audun Huggleiksson, Huguizio, og Peter Algotsson fullmakt til å forhandle på vegne at kong Eirik under en senere samling under forhandlingene av arverettsspørsmålet. De fikk blant annet fullmakt til å forhandle om manglende utbetaling av medgiften da godsinntektene i Skottland ikke hadde nådd 700 pund sterling.⁵⁸

Etter at forhandlingene om arverettsspørsmålet var avsluttet, sendte kong Edvard ut instruksjer til skotske adelsmenn som skyldte han penger. Pengesummene, som tilsvarte en sum på rundt 802 pund, skulle utbetales til kong Eirik for inntekter fra jordegodsene han hadde til gode. Samtidig sendte kong Edvard instruksjer til sheriffen av Berwick om å betale 100 pund av den summen han skyldte kong Edvard til Peter Algotsson.⁵⁹ Peter fikk fullmakt til å ta imot utbetalingene mens han var på De britiske øyer, men allerede i begynnelsen av 1293 ble det sendt et brev fra kong Eirik til kong Edvard der han informerte om at utbetalinger ble hindret, og ba kong Edvard om å gripe inn i saken. Kong Edvard svarte at han skulle gjøre det han kunne for å hjelpe i saken og sendte et brev til Peter med samme beskjed. Kong Edvard sendte et brev til den skotske kongen John Balliol og ba om at Balliol skulle støtte Peter i å få utbetalt summene.⁶⁰ Mot slutten av 1293 ble det på nytt sendt et brev fra kong Edvard til Balliol med en påminnelse om kong Eiriks rett på inntektene fra de tildelte jordegodsene i Skottland og at utbetalingen under Balliols regjeringstid så langt ikke hadde skjedd. Kong Edvard ba om at dette skulle bli gjort, så han ikke måtte gripe inn i saken.⁶¹

I oktober 1295 ble inntektene fra de tildelte godsene tatt opp på nytt da Norge og Frankrike inngikk en allianse. Det ble underskrevet to traktater mellom Norge og Frankrike; den første var en forbunds- og fredstraktat mellom Norge og Frankrike der de skulle ha evig vennskap. Den bestemte at kongerikene skulle støtte hverandre i krig og det ble spesifisert at Norge skulle yte hjelp til Frankrike under den pågående krigen med England. Den andre

---

⁵⁷ DN XIX nr. 377/ RN II nr. 678.

⁵⁸ Johnsen 1954-1956: 173-175/ RN II nr. 691.

⁵⁹ DN XIX nr. 381/ RN II nr. 700-705; RotScot, bind I: 16/ RN II nr. 706.

⁶⁰ DN XIX nr. 383/ RN II nr. 715; DN XIX nr. 384/RN II nr. 713; DN XIX nr. 385/RN II nr. 714; RN II nr. 712.

⁶¹ DN XIX nr. 391/ RN II nr. 735.

traktaten gjaldt betingelser om norsk støtte i krigen og hvor mye Frankrike skulle betale for den.⁶² Som følge av alliansen med Frankrike, ble Norge også alliert med Skottland. Det var i denne sammenhengen at inntektene fra jordegodsene ble trukket inn. Med alliansen lovte de skotske sendemennene at utbetalingene av godsinntektene skulle bli gjenopptatt.⁶³

2.1.4 Sammenfatning

Dokumentene tilknyttet ekteskapsavtalen gir et innblikk i forhandlingene. Norge og Skottland ble enige om en ekteskapsinngåelse før utkastet til ekteskapstraktaten ble skrevet, og forhandlingene var i gang før kong Magnus døde. Forhandlinger skjedde i Norge mellom enkedronning Ingeborg og formynderstyret, og de skotske sendemennene Robert Lupell og Godfred. At utkastet ble forkastet tyder på de kom frem til nye betingelser. Dette forekom først da Robert Lupell og Godfred var tilbake på De britiske øyer og det kan forklare hvorfor edsavleggelsene ble fortatt på utkastet. Slik det kommer frem i kildematerialet viser at dynastipolitikk ført av både Norge og Skottland sto sentralt i bakgrunnen for ekteskapsavtalen.

Innholdet i Roxburgh-traktaten samsvarer med Arve Slettens definisjon av ekteskapstraktater. Den presiserer økonomiske og politiske betingelser mellom Norge og Skottland. Dette gjaldt medgiften og morgengaven, betingelser om arverett, samt konsekvenser ved eventuelle brudd på avtalen. Utbetalingen av medgiften skal ha vært opprettholdt frem til kong Alexander døde i 1286, men opphørte samme år. Dette preget Norges kontakt med både Skottland og England i årene 1290-1295. De norske interessene om å få utbetalt medgiften, sto sentralt under forhandlingene om arverettsspørsmålet som pågikk i Skottland i 1291 og 1292. De ble innvilget og fikk støtte fra kong Edvard, men utbetalingene viste seg å være vanskelig å få utbetalt. I tillegg fastsatte traktaten politiske konsekvenser av ekteskapsinngåelsen der blant annet den skotske arverekkefølgen ble presisert. I 1286 ble denne betingelsen aktuell da Margrete Eiriksdatter ble stående som nærmeste arving til den skotske tronen.

2.2 Rådende oppfatninger av bakgrunnen for Roxburgh-traktaten

I dette delkapittelet skal jeg se på hvordan bakgrunnen for ekteskapsinngåelsen har blitt fremstilt i tidligere norsk og skotsk 1200-talls historie. Ifølge de rådende oppfatninger var ekteskapet et resultat av dynastipolitikk, og en sikring av de økonomiske betingelsene fra

---

⁶² DN XI nr. 5/ RN II nr. 792; DN XIX nr. 399/ DN II nr. 794.

⁶³ DN XIX nr. 401/ RN II nr. 795.

Perth-traktaten i 1266.⁶⁴ Jeg skal først se på hvordan dynastipolitikk har blitt fremstilt som en bakgrunn for ekteskapsavtalen. Deretter skal jeg gjøre det samme med fremstillingen av den manglende utbetalingen av den årlige avgiften bestemt i Perth-traktaten. Her skal jeg også presentere bakgrunnen, innholdet og etterspillet av Perth-traktaten.

2.2.1 Dynastipolitikk

P. A. Munch la grunnlaget for oppfatningen av Roxburgh-traktaten i *Det norske folks historie*. Munch mener at ekteskapsavtalen var et resultat av politikken ført av enkedronning Ingeborg og formynderskapet under kong Eirik og han skriver at «dronningen og baronerne have troet, at dette giftermal kunde bringe den norske konge fordeel». Her trekker Munch frem at kongens nærmeste krets hadde dynastipolitiske ambisjoner som kunne oppnås gjennom en dynastisk forbindelse. Videre hevder Munch at kong Alexander hadde ambisjoner om å danne dynastiske forbindelser med det norske kongehuset. Munch argumenterer for dette ved å vise til den usikre kilden *Lanercost-kronikeren*, der det blant annet hevdes at Margrete Alexandersdatter ikke ønsket å gjennomføre ekteskapet, men kong Alexander III ønsket en dynastisk forbindelse med det norske kongehuset for å åpne opp forhandlinger om betingelsene fra Perth-avtalen.⁶⁵

Bakgrunnen for ekteskapsavtalen har blitt fremstilt på første halvdel av 1900-tallet av Alexander Bugge, Edvard Bull d.e., Sigvald Hasund og Halvdan Koht. I fremstillinger av bakgrunnen for ekteskapsavtalen skiller Koht seg fra de andre fordi han er den eneste av dem som har sett på dynastipolitikk, fremfor de manglende utbetalingene av avgiften som en bakgrunn for ekteskapsavtalen. Det kommer frem at Kohts fremstillinger i *Norske dronningar* har likhetstrekk med Munchs fremstillinger. Han påpeker at ekteskapet var et resultat av politikken ført av kong Eiriks formyndere, men presiserer at deres ønske var å sikre vennskapet med Skottland. Videre mener Koht at kong Alexander «tvinga ho [Margrete] til å ta imot tilbode» om ekteskapet, og mener på den måten også den skotske kongens dynastiske ambisjoner om ekteskapet med det norske kongehuset.⁶⁶

På 1950-tallet fremstilte Arne Odd Johnsen bakgrunnen for ekteskapet i *Kong Eirik Magnussons krav på Skottland i 1292*. Johnsen hevder at Norges dynastipolitikk kom som følge av Perth-traktaten og større kontakt mellom Norge og Skottland. Johnsen anser de manglende utbetalingene som en faktor for Norges dynastipolitiske interesser ovenfor

---

⁶⁴ DN VIII nr. 9, DN XIX nr. 482/ RN II nr. 38/ RRS IV pt.1 nr. 61.

⁶⁵ Munch 1859: 20-23.

⁶⁶ Koht 1926: 35-36; Se også Halvdan Koht «Margrete Alexandersdatter» i *Norsk biografisk leksikon* bind 9, Oslo 1940: 79-80.

Skottland og ikke som to separerte årsaker for ekteskapsavtalen.⁶⁷ Dermed mener også Johnson at de manglende utbetalingene av den årlige avgiften var hovedgrunnen til at Norge begynte forhandlingene.

I *Norge blir en stat* hevder Helle at bakgrunnen for ekteskapstraktaten var et ledd i å styrke de norske forbindelsene med Skottland og England, og at sikringen var et resultat av politikken ført av kong Eiriks formyndere.⁶⁸ I senere fremstillinger har Helle holdt seg til denne påstanden om dynastipolitikk som en bakgrunn for avtalen.⁶⁹ I *Under kirke og kongemakt* presiserer også Helle at den norske politikken vestover også var et viktig ledd for Norges posisjon ovenfor Danmark og De tyske stedene.⁷⁰ Helle hevder på denne måten at ekteskapet ville sikre fred i vest, slik at Norge kunne konsentrere seg om forholdene mot Danmark og de tyske stedene, og ekteskapsavtalen var et ledd i en større politisk prosess.

Geoffrey Barrows interesse for skotsk historie fremfor britisk historie kommer frem i *Kingship and Unity – Scotland 1000-1306*. Barrow mener at forholdet mellom Norge og Skottland ble styrket etter at Perth-traktaten ble underskrevet i 1266 og at ekteskapsavtalen var et resultat av dette gode forholdet. I lys av de skotske ekteskapene, hevder Barrow at det er mulig å se en gradvis anerkjennning av den skotske kongefamilien som en makt blant andre høyerestående familier i Europa.⁷¹ Her kommer det frem at ifølge Barrow var Skottlands dynastipolitikk bakgrunnen for ekteskapsavtalen Skottlands dynastipolitikk.

Archibald Duncan har gjennomført en dyptgående og kritiske historieskriving i *Scotland – The Making of the Kingdom* som er første bind i *The Edinburgh History of Scotland*. Duncan trekker inn ekteskapsavtalen mellom kong Eirik og Margrete Alexandersdatter inn dynastipolitikken ført av kong Alexander. I denne sammenheng viser Duncan til forholdet mellom den skotske og engelske kongen der han mener at kong Alexander trolig rådførte seg med den engelske kongen om valg passende make for barna til sine barn. Duncan konkluderer med at ekteskapsavtalene må ha vært en økonomisk belastning for Skottland. Det var ingen økonomisk gevinst for kong Alexander i ekteskapet til sønnen i 1282 da medgiften til Margrete Alexandersdatter var mer kostbar enn medgiften til prins Alexanders brud.⁷² Kong Alexanders dynastipolitikk kommer frem her som årsaken for de

---

⁶⁷ Johnsen 1954-56: 152.

⁶⁸ Helle 1974: 254.

⁶⁹ Helle 1990: 148; Knut Helle, «Under kirke og kongemakt» i *Aschehougs Norges historie*, bind 3, Oslo 2005: 273.

⁷⁰ Helle 2005: 273.

⁷¹ Geoffrey. W. S. Barrow, *Kingship and Unity – Scotland 1000-1306*, Edinburgh 2003: 145-146, 180-181.

⁷² Duncan 1975: 592.

skotske ekteskapsavtalene, der Duncan vektlegger de økonomiske inntektene og utgiftene som ekteskapsavtaler førte med seg.

I *Norge under Sverreætten* Kåre Lunden hevder at ekteskapspolitikken hang sammen med kontakten med utlandet. Det var nødvendig å finne en ektefelle fra det samme sosiale nivå og størrelsen på medgiften var grunnen. I tillegg ville et ekteskap til en utenlands kongsdatter føre til nyttige forbindelser med andre kongeriker og fyrstehus.⁷³ Lunden legger vekt på det økonomiske aspektet ved Roxburgh-traktaten, men sier lite om selve bakgrunnen for avtalen. I *Norske Dronninger* har Steinar Imsen hevder at ekteskapsavtalen var «diktert av politiske behov» av formynderskapet under kong Eirik. Imsen mener at ekteskapet først og fremst skulle å sikre freden mellom Norge og Skottland og viste på den måten den dynastiske politikken fra norsk side.⁷⁴ Også Claus Krag i ser på *Norges historie fram til 1319* at ekteskapsavtalen som et resultat av dynastipolitikken ført av både Norge og Skottland. Han mente kontakten mellom det norske og skotske kongehuset ville bli styrket som følge av ekteskapsinngåelsen.⁷⁵

I *Norsk utenrikspolitikks historie* hevder Narve Bjørgo at ekteskapsavtalen var et resultatet av kong Magnus Håkonssons konsekvente forsoningspolitikk og sikringspolitikk overfor De britiske øyer. Bjørgo vektlegger Englands posisjon, også i diskusjonen av forholdet mellom Norge og Skottland. Her trekker han inn brevveksling fra 1280 mellom kong Magnus og Edvard og deretter kong Eirik og kong Edvard, for å belyse det nære forholdet mellom Norge og England. Bjørgo presiserer at det siste brevet sendt fra kong Magnus før han døde og det første utsendte brevet fra hans sønn, kong Eirik begge var til kong Edvard. Bjørgo hevder at brevvekslingen var en dyp symbolikk i forholdet mellom kongene. Videre mener han at brevvekslingen og ekteskapsavtalen belyser «det langsiktige norske perspektivet» der han trekker en forbindelse mellom ekteskapsavtalen fra 1281 sammen med Perth-traktaten fra 1266 og en handelsavtale med England som ble underskrevet i 1269.⁷⁶ Bjørgo presiserer i sin artikkel om kong Eirik i *Norsk biografisk leksikon*, at ekteskapsavtalen var et resultat av å sikre et godt forhold mellom kongerikene.⁷⁷ I fremstillingen av Margrete Alexandersdatter i samme oppslagsverk påpeker Bjørgo at kong

---

⁷³ Kåre Lunden, «Norge under Sverreætten 1177-1319» i *Norges historie*, bind 3, Cappelen Forlag 1992 [1976]: 454-456.

⁷⁴ Steinar Imsen, *Våre dronninger fra Ragnhild til Sonja*, Oslo 1991: 32.

⁷⁵ Krag 2000: 193-194.

⁷⁶ Bjørgo 1995: 82-83.

⁷⁷ Narve Bjørgo, «Eirik 2 Magnusson» i Jon Gunnar Anrtzen (red.), *Norsk biografisk leksikon*, bind 2, Oslo 2000: 436.

Alexander hadde dynastiske ambisjoner da han forhandlet frem ekteskapet selv om Margrete selv skal ha vært imot det.⁷⁸

I *The Wars of Scotland, 1214-1371* skriver Michael Brown at ekteskapsavtaler var blant hovedelementene til det skotske kongehusets forbindelser i en utenrikspolitisk sammenheng. Her trekker Brown frem at ekteskapet mellom kong Eirik og Margrete var et ledd for å styrke freden mellom Norge og Skottland, samtidig som det sikret en trone til den skotske prinsessen. Brown hevder videre at Roxburgh-traktaten og ekteskapet til kong Alexander III sin sønn, Alexander, må ha vært kostbare, men de bidro til at Skottland fikk en plass blant andre kongefamilier i Europa.⁷⁹ Ifølge Brown var Skottlands dynastipolitikk og ekteskapsavtaler kostbart, men en god investering for å bli anerkjent blant de europeiske kongehusene. Samtidig presiserer Brown at kong Alexanders hadde interesser for sin datters fremtid og sikring av vennskapet med Kong Eirik.

Den nyeste fremstillingen av bakgrunnen for ekteskapsavtalen presentert i oversiktsverk av norsk 1200-talls historie er i *From Viking Stronghold to Christian Kingdom* av Sverre Bagge. Bagge referer i stor grad til Bjørgos og Helles fremstillinger, og fremstillingen hans bærer preg av dette. Bagge hevder at det var et godt forhold mellom Norge og De britiske øyer vedvarte i perioden etter Perth-traktaten, og som følge av det gode forholdet ble igangsatt ekteskapsforhandlinger. Bagge argumenterer for at ekteskapstraktaten var et resultat av å sikre alliansepartnere i den kommende konflikten med De tyske steder.⁸⁰ Bagge bruker imidlertid bare dynastipolitikk for å forklare bakgrunnen for ekteskapsavtalen, men det er ingen forklaring på hvorfor han ikke har tatt med utbetalingen av den årlige avgiften som del av forklaringen på ekteskapsinngåelsen.

2.2.2 Perth-traktaten og den årlige avgiften

Perth-traktaten var endelig avslutning på konflikten mellom Norge og Skottland om Hebridene og Man. Norsk overherredømme på Hebridene og Man ble anerkjent av den skotske kongen Edgar i 1098, men med en skotsk ekspansjonspolitikk og en indre konsolidering av Norgesvelde la et grunnlag for konflikt mellom Norge og Skottland.⁸¹ Kong Alexander III økte presset ovenfor Hebridene på begynnelsen på 1260-tallet da han gjenopptok sin fars ekspansjonspolitikk fra 1240-tallet. Dette resulterte i at kong Håkon

---

⁷⁸ Narve Bjørgo, «Margrete Alexandersdatter» i Arntzen, Jon Gunnar (red.), *Norsk historisk leksikon* bind 6, Oslo 2003: 228-229.

⁷⁹ Brown 2004: 139-140.

⁸⁰ Sverre Bagge, *From Viking Stronghold to Christian Kingdom – State Formation in Norway c. 900-1350*, København 2010: 93.

⁸¹ Bjørgo 1995: 28.

Håkonssons reiste med krigsflåten i 1263. Leidangen løste ikke konflikten og kong Håkons sønn, Magnus, måtte ta over sin fars konflikt da han døde av sykdom på slutten av 1263. Kong Magnus Håkonsson inngikk fredsforhandlinger med kong Alexander som endte med Perth-traktaten i 2. juli 1266.⁸²

Fredsavtalen fastsatte nye territoriale grenser mellom Norge og Skottland. Kong Magnus avsto Hebridene og Man, til gjengjeld ble Orknøyene og Shetland offisielt anerkjent som norske områder. I tillegg skulle Skottland betale en årlig avgift på 100 mark sterling, samt utbetale en sum på 4000 marks sterling i løpet av en fireårsperiode for Norges avståelse av øyene. Det ble også bestemt at brudd på traktaten førte med seg en bot på 10 000 mark sterling og ved brudd fra skotsk side skulle øyene bli tilbakeført til den norske kongen.⁸³

Engangssummen ble betalt, men bare tre ble betalt til avtalt tid. Den fjerde for året 1268, ble utbetalt først i 1282.⁸⁴ Det eksisterer ingen kilder som kan bekrefte at avgiften ble betalt i tidsrommet 1271-1281, men heller ingen kilder som bekrefter at de ikke ble betalt. I perioden fra 1282 til 1291 ble den årlige avgiften betalt før den stoppet opp.⁸⁵ Etter kong Alexanders død hadde Skottland problemer med å kontrollere Hebridene og Man. Kong Edvard hadde tatt over styringen av Man, men overførte øya tidlig i 1293 til John Balliol da han ble konge. Balliol hadde imidlertid liten til ingen kontroll over øyene.⁸⁶ Et brev fra 1294 viser første kjente tilfellet at mangelen på utbetalingen av avgiften ble ansett som et brudd på Perth-traktaten. I brevvekslingen fra 1294-1295 spurte kong Eirik om råd fra kong Edvard om situasjonen og fikk svar med en oppfordring om å ta tilbake øyene. Denne brevvekslingen kommer til syne i en instruks for Snare Aslaksson fra kong Håkon Magnusson kort tid etter at han ble konge etter sin bror, kong Eirik i 1299. Instruksene gjaldt for en sendeferd til kong Edvard om forholdet til Norge og England.⁸⁷ Traktaten ble videre fornyet i 1312 og i 1313 ble utestående summer for årene 1307 til 1312 betalt av kong Robert Bruce I.⁸⁸ På slutten av 1460-tallet ble det inngått et ekteskap der den årlige avgiften ble gitt i medgift, og i tillegg ble Orknøyene og Shetland pantsatt.⁸⁹ Avgiften var på langt nær vellykket og det virker som at av de 200 årene var det et fåtall av årene avgiften ble utbetalt.

---

⁸² Bjørge 1995: 71-81; Brown 2004: 43, 82-84.

⁸³ DN VIII nr. 9/ RN II nr. 38; RRS IV pt.1 nr. 61.

⁸⁴ DN XIX nr. 307/ RN II nr. 51, 76, 86, 299.

⁸⁵ DN XIX nr. 380/ RN II nr. 299, 322, 353, 391, 434, 470, 497, 527, 632 og 699. Det blir påpekt i registraturen at kvitteringen på utbetaling for 1290 mangler.

⁸⁶ Brown 2004: 258.

⁸⁷ DN XIX nr. 412/ RN nr. 774, 775, 1002.

⁸⁸ DN XIX nr. 482/ RN III nr. 788; DN XIX 486/ DN II nr. 111/ RN III nr 837.

⁸⁹ Bjørge 1995: 111-112.

P. A. Munch vektlegger i *Det norske folks historie* at både norske og skotske interesser for ekteskapsavtalen var knyttet til avtalene fra Perth-traktaten. Munch mener at grunnen for at enkedronningen og formynderne ønsket et ekteskap med den skotske kongefamilien var for å sikre overherredømmet på Orknøyene og Shetland. I tillegg skriver Munch at det var en mulighet for at ekteskapet åpnet opp muligheter for å få tilbake Hebridene og Man dersom Margrete Alexandersdatter skulle arve den skotske tronen. Fra skotsk side trekker Munch trukket at kong Alexander kan ha hatt forhåpninger om å få overherredømme over Orknøyene og Shetland, og om å få den årlige avgiften opphevet. Munch mener her at de manglende utbetalingene kan ha ført til press fra norsk side og derfor ønsket kong Alexander å oppheve avgiften med et ekteskap.⁹⁰ Han påpeker videre at det var uenigheter om innholdet til utkastet på traktaten. Også her har Munch vist til *Lanercost-krønikeren* og han mener at uenighetene sannsynlig gjaldt størrelsen på medgiften og at det opprinnelig hadde vært en større sum i et forsøk fra skotsk side å innlemme de økonomiske betingelsene fra Perth i en ny traktat.⁹¹ Når det kommer til bakgrunn knyttet til Perth-traktaten har Munch gått langt utover hva som kan hentes av informasjon i kilder. Dette gjelder spesielt både de norske og skotske interessene om å ekspandere sitt overherredømme.

Som nevnt tidligere har Alexander Bugge, Edvard Bull d.e. og Sigvald Hasund tatt for seg bakgrunnen for ekteskapet på første halvdel av 1900-tallet. I *Norges Historie fremstillet for det norske folk*, mener Alexander Bugge at de manglende utbetalingene av den skotske avgiften var årsaken for ekteskapsforhandlingene fra norsk side. Videre hevder Bugge at fra skotsk side var ekteskapsavtalen ønsket «af hensyn til Suderøerne», men han utdyper ikke denne påstanden.⁹² Antagelig gjaldt dette betingelsene etter Perth-traktaten og at det hentydes til det samme som Munch - at kong Alexander ønsket å få avvirket den årlige avgiften. Bull d.e. viser til Munchs *Det norske folks historie* i sin artikkel om kong Eirik i første utgave av *Norsk biografisk leksikon*. Bull fremstiller bakgrunnen for ekteskapet som et resultat av at enkedronningen og formynderskapet ønsket å få sikret de manglende utbetalingene av avgiftene.⁹³ I *Det norske folks liv og historie gjennom tidene*, mener Sigvald Hasund at kongelige ekteskap spilte en viktig politisk rolle, men han vektlegger den årlige avgiften. Han hevder, som de to øvrige, at avtalen kom som følge av at Norge skulle sikre de manglende utbetalingene av den årlige avgiften bestemt i Perth-traktaten.⁹⁴

---

⁹⁰ Munch 1859: 20.

⁹¹ Munch 1859: 23, fotnote 1.

⁹² Bugge 1916: 326-327.

⁹³ Edvard Bull, «Eirik Magnusson» i *Norsk biografisk leksikon*, bind 3, Oslo 1926: 489-490.

⁹⁴ Sigvald Hasund, *Det norske folks liv og historie gjennom tidene 1200-1500*, bind 3, Oslo 1934: 16.

Knut Helle mener i *Konge og gode menn* at ekteskapsavtalen var viktig utenrikspolitikken og «var i seg selv som et viktig utenrikspolitisk dokument og av finansiell betydning» og trekker frem medgiften på 14 000 mark sterling og den årlige avgiften bestemt i Perth-traktaten.⁹⁵ I *Norge blir en stat* trekker Helle også frem de manglende utbetalingene som en bakgrunn for ekteskapsavtalen: «I anledning giftermålet ble visstnok også restanser på den skotske engangsbetalingen og årlige avgift fra Suderøyene og Man betalt».⁹⁶ Helle antyder her at ekteskapet kan ha vært et middel for å få utbetalt for de manglende utbetalingene av den årlige avgiften. Helle bruker de samme forklaringene i senere forskning, og i *Under kirke og kongemakt* presiserer han at medgiften førte med seg gode inntekter for Norge.⁹⁷ Steinar Imsen på sin side påpeker i *Våre dronninger* at ekteskapsavtalen var et ledd for å sikre de norske områdene i vest, samt finne et grunnlag til å få tilbake de «tapte» områdene etter Perth-traktaten.⁹⁸

Narve Bjørge trekker i *Norsk utenrikspolitikks historie* en linje mellom Roxburgh-traktaten og Perth-traktaten i et perspektiv av den norsk utenrikspolitikken med England og Skottland.⁹⁹ Videre har Bjørge i sin artikkel om Margrete Alexandersdatter i *Norsk biografisk leksikon* påpekt at ekteskapsavtalen var «eit typisk fornuftsekteskap» og at den skulle forsone og løse norsk-skotske motsetninger som hadde kommet etter Perth-traktaten i 1266. Bjørge mener også at bakgrunnen for ekteskapet fra norsk side var å sikre Orknøyene og Shetland.¹⁰⁰ Bjørge fremstiller bakgrunnen for ekteskapsavtalen på samme måte i sin artikkel om Eirik Magnusson i *Norsk biografisk leksikon* og presiserer at dette var et ønske fra begge siden den manglende utbetalingen av avgiftene hadde skapt et spent forhold mellom kongerikene.¹⁰¹

2.2.3 Sammenfatning

Dynastipolitikk som bakgrunn for ekteskapsavtalen har stått sentralt i både norske og skotske fremstillinger. De skiller seg imidlertid ved at den norske dynastipolitikken er rådende i norske fremstillinger, og den skotske dynastipolitikken er rådende i de skotske fremstillingene. Her kommer nasjonsbyggende tendenser til syne i fremstillingen av bakgrunnen for ekteskapsinngåelsen. Norske og skotske historikere har vektlagt bakgrunnen forskjellig der deres nasjon er mest fremtredende. Det kommer også frem at dynastipolitikken

---

⁹⁵ Helle 1972: 173-174.

⁹⁶ Helle 1974: 254.

⁹⁷ Helle 2005: 273; Helle 1990: 148.

⁹⁸ Imsen Oslo 1991: 32.

⁹⁹ Bjørge 1995: 83.

¹⁰⁰ Bjørge 2003: 228-229.

¹⁰¹ Bjørge 2000: 436.

har hatt minimale endringer gjennom generasjonene av historieskriving. Det er mulig å se en liten utviklingen på første del av 1900-tallet der dynastipolitikk ikke er vurdert i like stor grad som bakgrunn sammenlignet med den årlige avgiften. Utover dette tilfellet ser det ut som bakgrunnen for ekteskapsavtalen presentert av Munch er fortsatt rådende oppfatninger av bakgrunnen for avtalen i dag.

Skotske fremstillinger har bare presentert dynastipolitikk som bakgrunn for ekteskapet. Dette viser at oppfatningen om at bakgrunnen for ekteskapet var et resultat av å sikre de manglende utbetalingen av den årlige avgiften fra Perth-traktaten er et norsk fenomen. Både territoriale og økonomiske betingelser fra Perth-traktaten blir trukket frem i norske fremstillinger. De territoriale betingelsene er ikke nevnt i stor grad sammenlignet med den årlige avgiften, som på sin side er presentert i de fleste norske fremstillinger. Siden det ser ut som at vektleggingen av den årlige avgiften er et norsk fenomen, vil det være interessant å se nærmere på denne forbindelsen mellom Perth-traktaten og Roxburgh-traktaten.

2.3 Bakgrunnen for Roxburgh-traktaten

I dette delkapittelet skal jeg drøfte bakgrunnen for ekteskapsinngåelsen mellom kong Eirik og Margrete Alexandersdatter i 1281. Dette delkapittelet er todelt og i første del skal jeg diskutere de rådende oppfatningene i lys av innholdet i Roxburgh-traktaten og kilder tilknyttet forhandlingsløpet. Hensikten er å gjøre et forsøk på å danne et nyansert bilde av bakgrunnen for ekteskapsavtalen. Her skal jeg først se fremstillinger av Perth-traktaten som en direkte årsak for ekteskapsavtalen og hvorvidt det faktisk kan trekkes en forbindelse mellom Roxburgh-traktaten og Perth-traktaten. Deretter skal jeg se på betydning dynastipolitikken i Norge og Skottland i lys av de rådende oppfatningene.

I andre del skal jeg se på de norske sendemennenes rolle i forhandlingene og i hvilken grad de kan ha påvirket forhandlingene. Her vil sendemennenes bakgrunn og deres kompetanse bli vektlagt for å kunne diskutere deres rolle i forhandlingene om ekteskapsavtalen.

2.3.1 Roxburgh og Perth – en forbindelse?

Perth-traktaten kan betraktes som et vendepunkt i den norsk politikken ovenfor De britiske øyer. Med freden mellom Skottland og Norge ble de territoriale grensene trukket på nytt med Perth-traktaten. Dette var imidlertid ikke den første avtalen som grenseavklaring mellom Norge og Skottland. I 1098 ble det underskrevet en traktat der den skotske kongen Edgar

anerkjente den norske kongen Magnus Berrføtt som overherren av Hebridene i Skottland.¹⁰² I Perth-traktaten er det presisert at kong Magnus Håkonsson overførte denne anerkjente retten på øyene til kong Alexander. Dette viser at begge parter var enige i at Hebridene, og Man, var opprinnelig norske områder, og at rettighetene over øyene ble overført til Skottland. Til gjengjeld skulle Skottland betale en engangssum på 4000 mark, samt en årlig avgift på 100 mark som kompetanse for denne overføringen. Traktaten eliminerte all tidligere konflikt med Skottland og tidligere konflikt mellom kongerikene ble også eliminert. Det var nå bare én faktor som kunne skape fremtidig konflikt mellom kongerikene: den årlige avgiften.

I de rådende oppfatninger av bakgrunnen for ekteskapsavtalen behandlet i tidligere i kapitlet, har fraværet av utbetalingen av denne årlige avgiften blitt oppfattet som en direkte årsak for at Norge ønsket å inngå forhandlinger om en ekteskapsavtale med Skottland. I lys av innholdet i Roxburgh-traktaten og dokumenter fra forhandlingsløpet, finnes det imidlertid ingen direkte forbindelse med Perth-traktaten. I tidligere fremstillinger blir utbetalingen av den årlige avgiften fra 1282 til 1291, samt utbetalingen av siste del engangssummen på 4000 mark i 1282 brukt som argument for at bakgrunnen ekteskapet fra norsk side var å sikre utbetalingen av de årlige avgiftene.¹⁰³ Dersom dette var tilfellet er det oppsiktsvekkende at det ikke er nevnt i Roxburgh-traktaten at utbetalingen skulle gjenopptas. Betingelser fra Perth-traktaten ble brukt som sikkerhet for at ekteskapet skulle bli gjennomført. Hvis formålet med ekteskapsavtalen var å sikre utbetalingen av den årlige avgiften, ville det sannsynligvis ha blitt spesifisert i kontrakten. På denne måten er det mer sannsynlig at utbetalingene etter 1282 var et resultat av ekteskapsinngåelsen, enn at utbetalingene var en betingelse for ekteskapsavtalen.

Videre nevner ikke Perth-traktaten noe om et fremtidig ekteskap som følge av fredsforhandlingene mellom Norge og Skottland. Eirik Magnusson var ikke født på det tidspunktet fredstraktaten ble underskrevet, og om det eksisterte forhandlinger, må det ha vært om et ekteskap for Magnus Håkonsson eldste sønn, Olav Magnusson. Han døde allerede i 1267 og hvis det faktisk ble forhandlet har vi i dag ingen kilder som bekrefter dette. Dersom det var forhandlinger om ekteskap allerede i 1266, ville det sannsynligvis også blitt presisert i Perth-traktaten som en betingelse for fredsinngåelsen. I tillegg bør det påpekes at det tok femten år før en ekteskapsavtale ble underskrevet mellom Norge og Skottland. Dette viser at ekteskapsavtale ville ha forekommet tidligere dersom et ekteskap var en betingelse for freden i 1266, siden det fantes en sønn.

---

¹⁰² Bjørge 1995: 28.

¹⁰³ Se delkapittel 2.2.2 Perth-traktaten og den årlige avgiften.

At Perth-traktaten og de manglende utbetalingene var en hovedgrunn for ekteskapsavtalen, virker lite sannsynlig. Hadde det vært en direkte forbindelse mellom traktatene ville de kommet klarere frem i innholdet av traktatene. Det er dermed ikke sagt at Norge ikke hadde interesser av å få utbetalt avgiften, men dersom forhandlinger om dette forekom de i en annen sammenheng. Siden kildematerialet ikke kan bekrefte forbindelsen mellom Perth-traktaten og Roxburgh-traktaten, var trolig ikke ekteskapet en betingelse for at utbetalingen skulle gjenopptas. Det er derimot stor sannsynlighet for at den årlige avgiften ble gjenopptatt som følge av en vellykket dynastipolitikk.

2.3.2 Dynastipolitikk i Norge og Skottland

Bakgrunnen for ekteskapet forklares bedre med den norske og skotske dynastipolitikken. Selv om Perth-traktaten ikke var en direkte bakgrunn for ekteskapsavtalen, la den til rette for et fredelig og godt forhold mellom Norge og Skottland. Ut ifra de fremstillinger vist ovenfor, blir Roxburgh-traktaten brukt som eksempel for å understreke at det eksisterte et godt forhold mellom kongerikene i etterkant av fredsoppgjøret i 1266. Forhandlingene som endte med Roxburgh-traktaten er et godt tilfelle av dynastipolitikk der begge kongeriker opplevde en indre og ytre fred som ga anledning til å styrke forholdet gjennom et ekteskap.

Ekteskapstraktaten har i tidligere historieskriving blitt fremstilt som et tiltak fra norsk side for å sikre freden og vennskapet med Skottland og England, slik at Norge kunne konsentrere seg om politikken sørøstover mot Danmark, Sverige og de tyske stedene. De første årene på 1280-tallet var Norge i konflikt med De tyske steder som satte en handelsblokade mot Norge. Denne blokaden var imidlertid ikke effektiv siden Norge og England hadde en handelsavtale som gjorde at kong Edvard støttet den norske siden i konflikten i sørøst.¹⁰⁴ Det er disse hendelsene som blir lagt til grunn for at Norge ønsket å sikre et fredelig forhold med Skottland og England. I 1284 ble handels- og fredstraktat mellom Norge og England fra 1269 fornyet og sikret fred og frihandel mellom kongerikene.¹⁰⁵ I kildematerialet er det imidlertid ikke noe som tyder på at Norge var i ferd med å få et dårlig forhold med kongerikene i vest, og på den måten var antagelig Norges kontakt med kongerikene på De britiske øyer et resultat av dynasti- og alliansepolitikk.

Skotske fremstillinger har vektlagt dynastipolitikk i større grad sammenlignet med norske. Ekteskapet mellom kong Eirik og Margrete trekkes frem som et eksempel på

---

¹⁰⁴ Bjørge, 1995:84-85.

¹⁰⁵ RymerFoedera 1:2: 234/ RN II nr. 354, 355; DN XIX nr. 316/ RN II nr. 384. Fornytelse av traktaten fra 1269: DN XIX nr. 284/ RN II nr. 82.

dynastipolitikken ført av Skottland der kong Alexander hadde ambisjoner for sine barns fremtid. Ekteskapsavtalen viser at det var en kontakt mellom Norge og Skottland. Samtidig hadde Skottland en periode med fred både internt og eksternt. Fra skotsk side virker det som ekteskapsavtalen var et resultat av det samme som fra norsk side - et tiltak for å styrke den dynastiske alliansen som allerede eksisterte mellom kongerikene.

Den rådende oppfatningen om at dynastipolitikk som en årsak for ekteskapet mellom kong Eirik og Margrete sannsynliggjøres etter en vurdering av tidligere fremstillinger opp mot hva som kan trekkes ut av kildematerialet. På denne måten kan bakgrunnen for ekteskapet forklares med Norges og Skottlands aktive dynastipolitikk.

2.3.3 Norske sendemenn i Skottland

Arve Sletten påpeker i *Plena Potestas* at «verdighetspersoner med sterk sosial prestisje» ble brukt som sendemenn og at det belyser betydningen av reisen til Skottland og hvem som ble valgt til å representere kongen.¹⁰⁶ Sendemennenes tilstedeværelse blir i liten grad fremstilt i sammenheng med ekteskapsavtalen i tidligere fremstillinger, og blir ikke fremhevet ikke som en del av forhandlingene annet enn at de var tilstede i Roxburgh på vegne av kong Eirik. Som den norske kongens sendemenn i Roxburgh i 1281 var biskop Peter av Orknøyene, baronen Bjarne Erlingsson, kansler og magister Bjarne Lodinsson, og fransiskanermunken Mauritius.¹⁰⁷

Knut Helle definerer biskop Peter av Orknøyene som «den fjerne» til å representere kirken i forhandlingene og grunn for at valget falt på Peter var for å unngå å sende kirkemenn fra erkebiskopen sin krets. Antagelig ville ikke biskop Peter ha vært førstevalget for å representere kong Eirik og han var nok ikke i nær krets av verken verdslige eller geistlige menn i Norge. Ved normale omstendigheter ville mer sentrale biskoper i Norge blitt til Skottland for å forhandle.¹⁰⁸ Selv om dette var tilfelle, hadde Peter som biskop av Orknøyene, kompetanse nok til å kunne bidra til forhandlingene. Siden han kom fra Orknøyene hadde han trolig god kjennskap til Skottland og antagelig var han skotskfødt. I tillegg viser hans posisjon som biskop at han hadde en viss utdanning som gjorde han godt kvalifisert til å representere kong Eirik i de endelige forhandlingene i Roxburgh. Biskop Peter var ikke en sentral person i kong Eiriks krets og han endte opp som kong Eirik sendemann i Skottland som følge av at det var interne konflikter i Norge mellom formynderstyret og kirken. Sletten understreker dette

---

¹⁰⁶ Sletten 2003: 86.

¹⁰⁷ DN XIX nr. 305/ RN II nr. 275/ RRS IV pt.1 nr. 132.

¹⁰⁸ Helle 1972: 380.

ved å påpeke at biskop Peter som den formelle lederen av reisefølget, men at det sannsynligvis var Bjarne Erlingsson og Bjarne Lodinsson som i praksis ledet forhandlingene fra norsk side.¹⁰⁹

Baronen Bjarne Erlingsson av Bjarkøy var en av de mest sentrale medlemmene i formynderstyret og han kan også regnes som en av Norges fremste og rikeste menn i sin tid. Hans far, Erling Ivarsson av Bjarkøy var lendmann til Håkon Håkonsson og Bjarnes kone var datter av lendmannen Nikolas Petersson av Giske.¹¹⁰ Bjarne deltok i lovredigeringer i 1273 og han var også med i forhandlingene om betingelsene i sættargjerden mellom kong Magnus og erkebiskop Jon Raude i 1277. Videre ble Bjarne Erlingsson bannlyst i 1280 av erkebiskop Jon Raude da han utstedte lovbestemmelser som gikk i strid med sættargjerden, men det tyder ikke på at han mistet sin posisjon i kongens krets.¹¹¹ Dette ser vi for eksempel ved at han og hans bror Vidkun Erlingsson reiste til England i 1284 og fornyet fred- og handelsavtalen fra 1269.¹¹²

Bjarne Erlingsson var også den eneste av de norske sendemennene som avla ed på ekteskapsavtalen og har blitt definert av Helle som den ledende representant under forhandlingene om ekteskapsavtalen.¹¹³ Bjarne Erlingssons kontakt med utlandet kommer blant annet til syne i hans testamente; «Min guldbelte, szom hinn store Edwardh, kongen aff Engellandt, gaff migh, giffuer iegh fru Gyrrede, min broder konne, ...».¹¹⁴ Testamentet viser at Bjarne Erlingsson hadde på et tidspunkt mottatt et gullbelte av kong Edvard. Det er ikke mulig å si i hvilken sammenheng, men det gir et innblikk i Bjarnes posisjon.

Fordi Bjarne Erlingsson var medlem av formynderstyret til kong Eirik fikk han god innsikt i forhandlingene og var godt kvalifisert til å reise til Skottland. Om hvorvidt han selv var kyndig i fransk er uvisst, men posisjonen hans viser at han her gjennomgått en form for undervisning. Uavhengig av språkkunnskapene, var Bjarne Erlingsson godt kvalifisert til å delta i forhandlingene.

Bjarne Lodinsson var kansler under formynderstyret til kong Eirik og hadde en *magister artium* fra Paris. Som magister var han en høyt utdannet person, og var mest sannsynlig kyndig i både fransk og latin. Han satt som kansler i hvert fall til 1283, og senere

---

¹⁰⁹ Sletten 2003: 87.

¹¹⁰ Helle 1972: 576; Knut Helle, «Kongssete og kjøpstad til 1536», *Bergen bys historie*, bind 1 Universitetsforlaget 1982: 298.

¹¹¹ Helle 1972: 163, 170, 576.

¹¹² DN XIX nr. 311/ RN II nr. 346; RymerFoedera 1:2 s. 234/ RN II nr. 354 og 355 ; DN XIX nr. 316/ RN II nr. 384.

¹¹³ Helle 1972: 576.

¹¹⁴ DN XV nr. 1/ RN III nr. 548.

var han i Bologna der han ble doktor i romersk rett i 1292.¹¹⁵ Det er også ved ekteskapsforhandlingene hans tjeneste hos kong Eirik er nevnt for første gang. I tillegg til ekteskapsforhandlingene var han trolig til stede i Bergen ved bryllupet i 1281. Her mente Helle at Bjarne deltok på møtene med de skotske sendemennene der det ble diskutert utenrikspolitiske spørsmål.¹¹⁶ Bjarne Lodinsson er også nevnt som fransiskanermunk da han kvitterte for å ha mottatt en utbetaling av medgiften etter Margrete Alexandersdatter.¹¹⁷

Med utdannelsen fra Paris var Bjarne Lodinsson sannsynligvis kyndig i både latin og fransk, samt grunnleggende utdanning innen rettslære. Under sitt opphold i Frankrike tilegnet han seg antagelig en viss forståelse av normannisk hoffkultur som var standard også ved både det skotske hoffet og norske hoffet. En slik kompetanse ga fordeler under forhandlingene. Mot slutten av 1200-tallet også var norsk hoffkultur inspirert av den franske. Dette ser vi ved bruken av utenlandske titler og at flere nordmenn tok utdanning i utlandet.¹¹⁸ På samme måte som Bjarne Erlingsson, var Bjarne Lodinsson et sentralt medlem av formynderstyret for kong Eirik og tok del i forhandlingene med de skotske sendemennene som var i Norge for å forhandle om ekteskapet til kong Eirik og Margrete. Dette ga han god innsikt i forhandlingsløpet. Bjarne Lodinssons bakgrunn viser at han var godt kvalifisert til å forhandle om ekteskapsavtalen.

Fransiskanermunken Mauritius har blitt trukket frem av Helle samtidig med biskop Peter i valget av geistlige representanter fra Norge under forhandlingene om ekteskapsavtalen. Her blir Mauritius nevnt som en gammel kongstjener som kongsrådet valgte til å reise til Skottland. Mauritius har blitt beskrevet av Helle som en profesjonell diplomat som ikke fungerte i en fast tjenestestilling på 1280- og 90-tallet. Helle antok også at Mauritius var til stede i Bergen i de tider bryllupet fant sted og at han trolig var med på forhandlinger med utenrikspolitiske spørsmål på agendaen.¹¹⁹

Det tyder på at Mauritius har vært til stede i kongens lærde krets i en tid da han blir omtalt som både gammel og profesjonell diplomat. Vi vet imidlertid lite om hans arbeid for den norske kongemakten. Arve Sletten trekker frem at ifølge Magnus Håkonssons saga var Mauritius også over til Skottland i 1264 i sammenheng med forhandlingene av Perth-traktaten. Her trekker Sletten frem at Mauritius kan knyttes til de geistlige menn i den norske

---

¹¹⁵ Helle 1982: 630-631.

¹¹⁶ Helle 1972: 591.

¹¹⁷ DN XIX nr. 380/ RN II nr. 421, 699.

¹¹⁸ Helle 1982: 629-632.

¹¹⁹ Helle 1972: 173, 380, 404.

kongens tjeneste.¹²⁰ Dersom Mauritius reise til Skottland forekom, viser det at Mauritius hadde vært i kontakt med det skotske hoffet. Dette ga han et grunnlag til å bli valgt ut til å reise til Skottland i 1281. Mauritius var også på reise til Det hellige land og kom tilbake til Norge i 1274.¹²¹ Som fransiskanermunk hadde Mauritius en viss form for utdanning. Utdanning og undervisning var tilknyttet de kirkelige institusjonene i Bergen, og i hovedsak var undervisning lagt opp til å utdanne geistlige. Dette gjaldt også for fransiskanerklosteret, som Mauritius tilhørte.¹²² I lys av det vi vet av Mauritius arbeid og utdanning før 1280 var han godt skolert og var lese- og skrivekyndig i latin, og han hadde erfaring med utenlandsreiser. Helles beskrivelse av Mauritius som erfaren i kongens tjeneste og som en dyktig diplomat, belyser hvorfor han ble valgt til å reise til Skottland i 1281.

Sendemennene som var i Roxburgh i 1281 hadde en bred kompetanse. De var skolert og språkkyndig, og de hadde erfaring fra utenlandsopphold og som sendemenn. I tillegg hadde Bjarne Erlingsson og Bjarne Lodinsson i tidligere ekteskapsforhandlingene da de skotske sendemennene ridder Robert Lupell og magister Godfred var i Norge. Dette ga de to kunnskap om forhandlingene og var godt forberedt ved de endelige forhandlingene. På denne måten var de fire sendemennene i stand til å påvirke ekteskapsavtalen. Det er imidlertid ikke mulig å si noe konkret om deres rolle i bakgrunnen for ekteskapsavtalen. Det forkastede utkastet som de skotske sendemennene tok med seg til Norge tyder på at det ble foretatt endringer av betingelsene i Roxburgh-traktaten under forhandlingene i Norge. Som formyndere for den mindreårige kong Eirik styrte Bjarne Erlingsson og Bjarne Lodinsson kongedømmet som medlemmer av formynderstyret. Det er ikke mulig så si hvorvidt de hadde en aktiv rolle i endringene av betingelsene. Likevel kan vi anta at de hadde en sentral rolle i forhandlingene, for hvem ellers skulle ha forhandlet frem de nye betingelsene? I lys av kildematerialet er det ingen andre som kunne ha foretatt disse forhandlingene bedre enn de to, og som kongens sendemenn understreker det deres betydning for forhandlingene om ekteskapet mellom kong Eirik og Margrete Alexandersdatter.

2.3.4 Sammenfatning

Etter en vurdering av de rådende oppfatningene av bakgrunnen for ekteskapsavtalen mellom kong Eirik og Margrete Alexandersdatter opp mot innholdet i kildematerialet, er det problematisk å betrakte de manglende utbetalingene av den årlige avgiften bestemt i Perth-

---

¹²⁰ Sletten 2003: 78, 80.

¹²¹ Helle 1982: 648.

¹²² Helle 1982: 626.

traktaten som en bakgrunn for avtalen. Det er ingen bevarte dokumenter som kan bekrefte denne forbindelsen mellom de to traktatene. Utbetalingen av den årlige avgiften ble gjenopptatt i 1282, men fordi kildematerialet ikke kan bekrefte en forbindelse var dette sannsynligvis et resultat av en vellykket dynastipolitikk med ekteskapsinngåelsen fremfor at ekteskapet var en betingelse for at den årlige avgiften ble utbetalt. Oppfatningene om dynastipolitikk på sin side sannsynliggjøres med en vurdering av de rådende oppfatningene opp mot kildematerialet og bakgrunnen for ekteskapet kan forklares med Norges og Skottlands aktive dynastipolitikk.

Sendemennenes bakgrunn og kompetanse viser at de var godt kvalifisert til å kunne håndtere betydningsfulle utenrikspolitiske forhandlinger som Roxburgh-traktaten. Samlet var de godt språkkyndige, hadde utdanning i rettslære, vært ved det skotske hoffet tidligere og kjente derfor til skikkene i Skottland. Dette viser at sendemennene, og spesielt Bjarne Erlingsson og Bjarne Lodinsson var godt kvalifisert til å kunne påvirke innholdet i traktaten. Som formyndere sto Bjarne Erlingsson og Bjarne Lodinsson i en særstilling ved at de fulgte forhandlingene både på norsk og skotsk jord. Deres deltakelse i forhandlingene på norsk jord og endringene i betingelsene om forekom viser at de hadde en aktiv rolle i forhandlingene av ekteskapsavtalen.

2.4 Sammenfatning

I undersøkelsen av kildematerialet viste det seg at forhandlingene om ekteskapet mellom kong Eirik og Margrete Alexandersdatter begynte mens kong Magnus Håkonsson fortsatt levde. På et tidspunkt etter hans død ble det foretatt forhandlinger om ekteskapet i Norge. Der det ble foretatt endringer i innholdet av utkastet på ekteskapstraktaten som de skotske sendemennene hadde med seg fra Skottland. Ekteskapstraktaten fra 1281 fikk, som vi skal se nærmere på i kapittel 3 og 4, store konsekvenser for den politiske situasjonen i Skottland på 1280- og begynnelsen av 1290-tallet.

Fremstillingen av bakgrunnen for ekteskapsinngåelsen mellom kong Eirik og Margrete Alexandersdatter har siden den første gang ble lansert av P. A. Munch i 1859, vært preget av få nyanseringer. De rådende oppfatninger har i stor grad forklart bakgrunnen på samme måte; sikre utbetaling av den årlige avgiften fra Perth-traktaten og dynastipolitikk. Ved å sette de rådende oppfatningene om bakgrunnen opp mot innholdet i Roxburgh-traktaten og tilhørende dokument, har Perth-traktatens betydning blitt overvurdert. Verken innholdet i Roxburgh-traktaten eller i Perth-traktaten viser noen direkte forbindelse mellom traktatene, og trolig var

ikke sikringen av utbetalingene av den årlige avgiften årsaken til ekteskapsavtalen. Det er mer sannsynlig at ekteskapet var et resultat av en aktiv dynastipolitikk ført av både Norge og Skottland. Gjenetableringen av utbetalingen av avgiften i 1282 var antagelig ikke et resultat av innfridde betingelser i Roxburgh-traktaten. Det er mer sannsynlig at utbetalingene forekom som følge av at forholdet mellom de to kongerikene ble styrket med ekteskapet. Med andre ord var utbetalingene trolig et resultat av ekteskapsinngåelsen, og ikke at ekteskapsavtalen var et resultat av betingelser om å sikre utbetalingene av den årlige avgiften.

De norske sendemennene var både kompetanse og erfaring til å kunne håndtere forhandlingene om ekteskapet mellom kong Eirik og Margrete. Spesielt kan Bjarne Erlingsson og Bjarne Lodinsson trekkes frem som sentrale i forhandlingene. I tillegg til å være sendemenn, satt de i formynderstyret til den mindreårige kong Eirik og deltok i forhandlingene med de skotske sendemennene da de var i Norge. Endringene som forekom under disse forhandlingene viser at de deltok aktivt i utformingen av avtalen, og det er få andre som kunne ha forhandlet frem disse endringene enn disse to. Som vi skal se i neste kapittel fortsatte Bjarne Erlingsson å være en sentral person i sendeferder til De britiske øyer.

3. Margrete Eiriksdatter og prins Edvard av England

I Roxburgh-traktaten ble det bestemt at dersom kong Alexander skulle dø uten mannlige arvinger, skulle Margrete Alexandersdatter og hennes arvinger arve den skotske tronen. Dronning Margrete fødte i 1283 en datter, Margrete Eiriksdatter, og døde kort tid etter. Betingelsen om Margrete Eiriksdatters arverett til den skotske tronen ble aktuell i 1284 da kong Alexander III's eneste gjenlevende barn, prins Alexander, døde. Kong Alexander sikret Margrete Eiriksdatters rett til den skotske tronen på nytt ved en edsavleggelse fra 32 skotske stormenn om å ta henne som dronning dersom han skulle dø uten en direkte arving. Kong Alexander var imidlertid fortsatt ung da han giftet seg på nytt, og forholdene var lagt til rette for at han kom til å få nye arvinger.¹²³ Men kong Alexander døde likevel barnløs i 1286, og Margrete Eiriksdatter sto igjen som nærmeste arving. Først i 1289 ble Margrete offisielt anerkjent som skotsk dronning med Salisbury-traktaten. På dette tidspunktet var forhandlingene om en ekteskapsavtale mellom Margrete og prins Edvard av England allerede i gang, og i 1290 ble Birgham-traktaten underskrevet. Traktaten bestemte at en skotsknorsk prinsesse og en engelsk prins skulle sitte på den skotske tronen. Planene fikk en brå slutt da Margrete døde på reisen over til Skottland høsten 1290.¹²⁴

I likhet med forrige kapittel skal jeg først se hva som er mulig å trekke ut av kildematerialet om bakgrunnen for avtaleinngåelsen. Her skal jeg se på Salisbury-traktaten, Birgham-traktaten, og dokumenter knyttet til forhandlingene. Disse forhandlingene av traktatene foregikk parallelt, men betingelser i dem gjør det nødvendig å se på de hver for seg. Samtidig er ikke Salisbury-traktaten bare en enkeltstående traktat, den er også et ledd i forhandlingene om ekteskapsavtalen. Deretter skal jeg se hva hvordan bakgrunnen for avtalen har blitt fremstilt i tidligere norsk, skotsk og engelsk historieskriving. I siste del av kapitlet skal jeg diskutere bakgrunnen for ekteskapsavtalen. Denne delen er todelt der jeg først skal diskutere de rådende oppfatningene opp mot hva som kan trekkes ut av kildematerialet. Deretter skal jeg se på hvilken rolle sendemennene fra Norge kan ha hatt i forhandlingene om ekteskapsavtalen.

3.1 Forhandlinger om Margretes posisjon i Skottland

I dette delkapitlet vil jeg ta for meg Salisbury-traktaten, Birgham-traktaten og dokumenter knyttet til forhandlingene. Jeg skal se etter hva som er mulig å trekke ut av disse kildene og

---

¹²³ Brown 2004: 67.

¹²⁴ Bjørge 1995: 87-89.

jeg kommer til å følge forhandlingene og traktatunderskrivelsene kronologisk. Betingelsene fra traktatene ble aldri iverksatt fordi Margrete døde i 1290, og etterspillet av selve traktatene ble kortvarige. Etterspillet er derfor ikke relevant for selve traktatene, men for tidligere fremstillinger av Norges forhold til Skottland fra Margrete Eiriksdatters død i 1290. Den politiske situasjonen i Skottland etter 1290 vil imidlertid bli presentert i kapittel 4.

3.1.1 Opptakten til Salisbury-traktaten

Som tidligere nevnt var Margretes arverett bekreftet ved to anledninger; Roxburgh-traktaten i 1281 og edsavleggelsen fra 32 skotske stormenn i 1284. Disse to bestemmelsene ble viktige dokumenter i sikringen av den skotske tronen for Margrete Eiriksdatter etter kong Alexanders død i 1286. I sammenheng med en brevveksling mellom kong Alexander og kong Edvard etter at kong Alexanders eneste gjenlevende barn døde i 1284, ble Margrete nevnt som nærmeste arving i et brev fra kong Alexander til kong Edvard i 1284.¹²⁵ I tidligere fremstillinger har det blitt vurdert om tanken om et fremtidig ekteskap ble lansert i dette brevet, det det argumenterer for at kong Alexander hintet om ekteskapet da han har nevnt Margrete. Dette var nok ikke tilfellet. Kong Alexander var fortsatt ung og han hadde planer om å gifte seg på nytt. På engelsk side ville en ekteskapsavtale med Norge vært utenkelig hadde ikke Margrete arvet den skotske tronen.

Kort tid etter kong Alexanders død i 1286 reiste Bjarne Erlingsson til Skottland for å sikre Margretes interesser og fremtid som rettmessig arving til den skotske tronen. Oppholdet kan ikke bekreftes i diplomaterialet, men i sammenheng Karlamagnus Saga blir oppholdet hans nevnt.¹²⁶ Under oppholdet må man anta at et fremtidig ekteskap diskutert fordi det var viktig å finne en passende ektemann for Margrete som skulle regjer sammen med henne som skotsk konge. Det tok likevel tre år fra 1286 før det for alvor ble satt i gang forhandlinger om å få Margrete Eiriksdatter til Skottland, men Bjarne Erlingssons opphold i Skottland i 1286 viser at Norge hadde interesser i Skottland etter kong Alexanders død.

Den 1. april 1289 ga kong Eirik fullmakt til sendemennene Tore Håkonsson, Peter Algotsson, Torvald Toresson og Guttorm Gydasson. De skulle reise til England for å representere norsk side i forhandlingene rundt Margretes posisjon i Skottland.¹²⁷ Kong Edvard

---

¹²⁵ Joseph Bain, *Calendar of Documents relating to Scotland*, volume 2, A.D. 1272-1307, Edinburgh 1884: nr. 250/ RN II nr. 345.

¹²⁶ Eyvind Fjeld Halvorsen, «Karlamagnús saga» i *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder*, bind 8, Oslo 1963: 288. Blant annet P. A. Munch, Geoffrey Barrow og Knut Helle har trukket frem Bjarnes reiste til Skottland, der Helle også diskuterer kildens legitimitet. Munch 1859: 148, fotnote 3; Barrow 1990: 126-127; Helle 1990: 149, fotnote 6.

¹²⁷ DN XIX nr. 328/ RN II nr. 514.

I utstedte samme måned anbefalingsbrev og leidebrev for Rikard av Norge og Roger de Norton. I tillegg ble det skrevet vernebrev for Rikard. De skulle reise til Norge som den engelske kongens sendemenn.¹²⁸ I mai samme år skrev kong Edvard leidebrev for de norske sendemennene der Tore Håkonsson er eneste som er presentert med navn blant sendemennene, som tilsier at Tore antagelig var den fremste blant de norske sendemennene. I begynnelsen av september skrev kong Edvard enda et leidebrev, denne gangen for de norske sendemennene Tore Håkonsson, Peter Algotsson og Torvald Toresson.¹²⁹ Disse dokumentene viser at det forekom sendeferder mellom Norge og England i forkant av de endelige forhandlingene i Salisbury. Fordi dette var sendeferder og forhandlinger mellom Norge og England, må vi anta at et fremtidig ekteskap ble diskutert i store deler av 1289.

I begynnelsen av mai 1289 ble det på vegne av prins Edvard av England sendt et brev til pave Nikolaus IV med forespørsel om å få dispensasjon for å inngå et ekteskap med Margrete Eiriksdatter. Det var nødvendig med en dispensasjon for ekteskapet fordi Margrete og prins Edvard var nært beslektet.¹³⁰ Forespørselen for dispensasjonen var at ekteskapet ville bidra til å sikre fred mellom England og Skottland.¹³¹ Dispensasjonsbrevet viser at det antagelig eksisterte en viss enighet mellom Norge, Skottland og England om ekteskapsavtalen i 1289. Det er vanskelig å se for seg en at forespørselen ikke ville blitt sendt dersom ekteskapsavtalen ikke var ønskelig i Norge eller Skottland. I tillegg viser det at forhandlingene om Margretes fremtid i Skottland gikk parallelt med forhandlinger om hennes ekteskap.

På høsten 1289 sendte kong Edvard et brev til formynderskapet i Skottland, der han ba om at de sendte representanter som kunne delta i forhandlinger i Salisbury med de norske sendemennene om Margretes posisjon i Skottland. Kong Edvard fikk svar i oktober om at biskop William Fraser av St Andrews og biskop Robert Wishart av Glasgow, Robert Bruce, 5. jarl av Annandale, og John Comyn, 2. lord av Badenoch, skulle komme til England for å delta i forhandlingene.¹³² At de endelige forhandlingene om Margretes posisjon som skotsk dronning foregikk i England, tyder på at kong Edvard trolig hadde en sentral posisjon i forhandlingene. Hvorvidt det var et eget initiativ fra kong Edvard eller om han ble forespurt å delta som mellommann i forhandlingene mellom Norge og Skottland, går ikke frem av kildene.

---

¹²⁸ DN XIX nr. 329/ RN II nr. 515, 516, 517.

¹²⁹ DN XIX nr. 330/ RN II nr. 521; DN XIX nr. 331/ RN II nr. 533.

¹³⁰ Mor til Margrete Eiriksdatter, Margrete Alexandersdatter, og prins Edvard av England var søskenbarn.

¹³¹ DN XIX nr. 336/ RN II nr. 522, 544.

¹³² DN XIX nr. 332/ RN II nr. 535, 536.

3.1.2 Salisbury-traktaten

Betingelser for Margrete Eiriksdatters posisjon i Skottland ble fastsatt med Salisbury-traktaten den 6. november 1289. Traktaten var en offisiell anerkjennning av Margrete som skotsk dronning og arving.¹³³ Det ble bestemt at Margrete skulle komme til Skottland eller England innen 1. november 1290, fri for avtaler om forlovelse og giftemål. Dersom Margrete skulle komme til England skulle kong Edvard ta ansvar for henne frem til hun kunne reise til Skottland. Videre ble det forsikret om at Margrete ikke skulle bli giftet bort uten at ekteskapsavtalen ble forhandlet om måed med kong Edvard. Det ble også bestemt at Margrete ikke kunne giftes bort uten samtykke fra kong Eirik. Disse betingelsene viser at både Norge og England hadde egne interesser angående Margretes fremtidige ekteskap. Fra skotsk side ble det lovet at Skottland skulle sikres for interne konflikter før Margretes ankomst til kongedømmet. Dersom Margrete eller de norske sendemennene mente at noen av Skottlands formyndere ikke gjorde en god nok jobb eller ikke var til å stole på, skulle de ha rett til erstatte personer i enighet mellom de tre kongerikene. I denne sammenhengen ble det avklart mellom Norge og Skottland at England ville fungere som megler ved eventuelle konflikter. Skottland ble også pålagt å sende rapport til både Norge og England for å informere jevnlig om situasjonen i Skottland. Betingelsene viser hvordan kongedømmene ble tettere knyttet sammen i 1289 og var rettet mot å sikre Skottland før interne problemer før og etter Margretes ankomst. Norske og engelske interesser og krav til Skottland kommer også frem ved at betingelsene hovedsakelig kom Norge og England til gode.

Avtalen ble inngått mellom representanter fra Norge, Skottland og England. Tore Håkonsson, Peter Algotsson og Guttorm Gydasson var tilstede på vegne av Margrete Eiriksdatter og kong Eirik.¹³⁴ De skotske sendemennene var de samme som ble nevnt i brevet til kong Edvard fra det skotske formynderstyret; William Fraser, Robert Wishart, Robert de Bruce og John Comyn. På vegne av kong Edvard var biskop Godfrey av Worchester, biskop Anthony av Durham, William de Valence, jarl av Pembroke, og John de Garenne, jarl av Surrey, representert. Avslutningsvis ble det bestemt at ved neste års midfaste skulle skotske og engelske sendemenn møtes for å fullføre siste bestemmelser ved traktaten.¹³⁵ Allerede samme dag ratifiserte kong Edvard traktaten i Clarendon, en kongelig residens like utenfor Salisbury.¹³⁶ Ratifikasjonen samme dag viser at kong Edvard kan ha vært til stede under

---

¹³³ DN XIX nr. 333/ RN II nr. 539.

¹³⁴ Torvald Toresson var ifølge traktaten ikke tilstede i Salisbury, selv om han hadde fått fullmakt til å forhandle sammen med de andre.

¹³⁵ Datert til 12. mars 1290 i RN II.

¹³⁶ DN XIX nr. 335/ RN II nr. 541.

forhandlingene, men siden han hadde ikke står skrevet i selve Salisbury-traktaten, var trolig ikke det tilfelle. Det viser imidlertid at både de norske og skotske sendemennene antagelig oppholdte seg ved den engelske kongens hoff.

I mars 1290 ble Salisbury-traktaten ratifisert av 104 geistlige og verdslige skotske menn.¹³⁷ Samme måned møttes de engelske sendemennene, biskop Anthony og jarlene Edmund av Cornwall og John de Warenne, og de skotske formynderne for å sette endelige betingelser, slik det ble bestemt i Salisbury-traktaten. Det ble bestemt at kong Edvard skulle betale 3000 mark til Skottland dersom Margrete ikke ankom enten Skottland eller England innen 1. november samme år, eller dersom kong Eirik ikke avla ed om å sende Margrete til Skottland innen samme tid. Det ble også bestemt at de norske mennene erkebiskop Jørund av Nidaros, biskopene av Bergen, Stavanger og Oslo, hertug Håkon Magnusson, Tore Håkonsson, Audun Huggleiksson, og Bjarne Erlingsson skulle avlegge ed på forhandlingene. Antagelig ble det bestemt en stund før møtet at disse norske mennene skulle avlegge en ed på endelige betingelsene, da norske representanter ikke var til stede. Kong Edvard ratifiserte de endelige bestemmelsene fra dette møtet i mai 1290 og lovte å betale summen på 3000 mark innen 11. november dersom Margrete ikke kom innen avtalt dato.¹³⁸

3.1.3 Opptakten til Birgham-traktaten

Den 16. november 1289, ti dager etter Salisbury-traktaten ble underskrevet, ble det gitt dispensasjon av paven for et ekteskap mellom Margrete Eiriksdatter og prins Edvard.¹³⁹ Senere samme måned ga kong Edvard instruks til kansleren sin om å skrive til paven på vegne av kong Eirik for å fremme sakene hans ved kurien. Et brev med samme innhold skulle også bli sendt til Peter Algotsson.¹⁴⁰ At han var mottaker av dette brevet gir et innblikk i hans posisjon i kong Eiriks tjeneste.

I februar 1290 ble brev som omtalte Norge, beslaglagt hemmelig hos den engelske kansleren.¹⁴¹ Innholdet i brevene blir ikke presentert, men de har blitt brukt i tidligere fremstillinger som argument for at kong Edvard ønsket å få Margrete til England, og at brevet ble oppført i hemmelighet for at ikke det skotske formynderstyret skulle bli klar over kong Edwards planer. Dette er imidlertid ren spekulering da innholdet ikke er presentert.

---

¹³⁷ DN XIX nr. 340/ RN II nr. 554.

¹³⁸ DN XIX nr 353/ RN II nr. 557, 571.

¹³⁹ DN XIX nr. 336/ RN II nr. 522, 544.

¹⁴⁰ *Calendar of Chancery Warrants*, bind 1, 1244-1325, London 1927: 29/ RN II nr. 543.

¹⁴¹ Mackie and Co. LD., *Calendar of the Close Rolls, Edvard I*, bind III, A.D. 1288-1296, London 1904: 149/ RN II nr. 552.

På vegne av 108 geistlige og verdslige skotske menn ble det i mars sendt et brev til kong Edvard. I brevet samtykket de i at Margrete Eiriksdatter og prins Edvard skulle inngå et ekteskap. De hadde hørt at paven hadde gitt dispensasjon for ekteskapet og de skotske mennene sa seg enig til ekteskapet. Dersom det var tilfellet var at dispensasjonen ikke var gitt, ville de samarbeide med kong Edvard om å få dispensasjon, slik at Margrete og prins Edvard kunne inngå ekteskap.¹⁴² Rundt samme tid ble det sendt ut et brev fra formynderskapet i Skottland til kong Eirik angående pavens dispensasjon for et ekteskap. De ba kong Eirik om å sende Margrete til England så fort som mulig og senest innen 1. november, slik det ble bestemt i Salisbury-traktaten.¹⁴³ I midten av april mottok kong Eirik enda et brev med forespørsel om sende Margrete til De britiske øyer. Denne gangen var det fra kong Edvard der han ba om at Margrete ble sendt til England. Kong Edvard forklarte at paven hadde gitt dispensasjon for ekteskapet og at formynderskapet i Skottland og de skotske herrer og allmue hadde gitt samtykket til ekteskapet.¹⁴⁴ Disse brevene viser at det skotske formynderstyret samtykket til en ekteskapsavtale mellom Margrete og prins Edvard, og ikke minst at de ba kong Eirik om å sende Margrete til England. Antagelig var alle partene enige i at Margrete skulle sendes til England før hun kom til Skottland.

I løpet av april 1290 ble det skrevet ut en rekke brev av kong Edvard i sammenheng med engelske sendemenn som skulle reise til Norge. Det ble skrevet et fullmaktsbrev til biskop Anthony Bek av Durham, Hugo de Greneley og Johannes de Wirkesop for deres reise til Norge.¹⁴⁵ Det ble videre gitt anbefalings- og vernebrev til abbeden av Wellbeck, munkene Galfrid fra Ferrara og Johannes fra Buckingham, magister Henrik fra Craneburne, Henrik de Rye og Simon de Sauuage.¹⁴⁶ Fra norsk side ble det også i april skrevet et anbefalingsbrev av kong Eirik til kong Edvard for magister Rowandus, som skulle reise til England i tjeneste for den norske kongen.¹⁴⁷ Disse sendeferdene gjaldt antagelig forhandlinger og forberedelser for å få sendt Margrete til England, og for å få samtykke av kong Eirik for ekteskapsavtalen mellom Margrete og prins Edvard.

Forhandlingene om et fremtidig ekteskap ble raskt satt i gang etter dispensasjonen for ekteskapet ble gitt av paven. Dispensasjonsbrevet viser at forhandlingene om ekteskapsavtalen var tidlig i gang og selv om Salisbury-traktaten presiserte at Margrete skulle komme til Skottland eller England fri fra forlovelse og ekteskap. Forhandlingene om

---

¹⁴² DN XIX nr. 341/ RN II nr. 555.

¹⁴³ DN XIX nr. 342/ RN II nr. 556.

¹⁴⁴ DN XIX nr. 346/ RN II nr. 566.

¹⁴⁵ DN XIX nr. 343/ RN II nr. 560; DN XIX nr. 344/ RN II nr. 561.

¹⁴⁶ DN XIX nr. 345/ RN II nr. 562, 563, 564, 565.

¹⁴⁷ DN XIX nr. 370/ RN II nr. 570.

ekteskapstraktaten, både før, etter og i sammenheng med Salisbury-traktaten, viser de dynastopolitiske ambisjonene fra Norge, Skottland og England.

3.1.4 Birgham-traktaten

I Birgham den 18. juli 1290 ble det bekreftet at Margrete Eiriksdatter og prins Edvard skulle inngå ekteskap.¹⁴⁸ Dette var en avtale som ble inngått mellom representanter fra kong Edvard på den ene siden og Skottlands formyndere, andre geistlige og verdslige herrer og hele rikets allmue på den andre. De engelske representantene var biskop Anthony Bek av Durham, biskop Ralph Ireton av Carlisle, John de Warenne, jarl av Surrey, og William de Vesci, jarl av Lincoln. På den skotske siden nevnes spesifikt de gjenlevende formynderne, biskop William Fraser av St. Andrews, biskop Robert Wishart av Glasgow, James Stewart 5. steward av Skottland og John Comyn lord av Badenoch.

I traktaten ble det avklart at Skottland skulle forbli et fritt og selvstendig kongerike, selv om ekteskapet ville binde sammen det skotske og det engelske kongehuset. Dersom ikke Margrete og Edvard fikk barn, ble det bestemt at kongedømmet Skottland skulle gå til nærmeste arving som fritt, udelt og uten underkastelser. Dette var en forsikring om at verken den engelske kongen, hans arvinger eller noen andre kunne tape eller vinne på traktaten. Det ble presisert at forhandlingspartene hadde diskutert forholdet mellom de to kongerikene, og at fred og felles vennskap på tvers av landegrensene skulle bestå til evig tid. Dette viser at bakgrunnen for ekteskapsavtalen mellom Skottland og England antagelig var for å forhindre krig mellom kongerikene og for å styrke vennskapet.

Traktaten fastsatte at skulle Margrete bli tildelt landområder i England som morgengave. Sammenlignet med Roxburgh-traktaten nevner ikke Birgham-traktaten noen form for medgift som Margrete skulle ta med seg inn i ekteskapet. Traktaten inneholder heller ikke noen betingelser om norske bidrag til ekteskapet. Videre ble det avtalt at kong Edvard skulle betale en straffebot på 100 000 pund sterling til den romerske kirken hvis ikke avtalene i traktaten ble overholdt. Disse betingelsene viser at traktaten kan først og fremst betraktes som en skotsk-engelsk avtale.

Som observatører og garantister for at avtalen ble overholdt var erkebiskopene av Canterbury og York, biskopene av Winchester, Lincoln, Durham og Carlisle, jarlene av Cornwall, Pembroke, Glouchester, Warenne, Lincoln, Norfolk, Suffolk og Oxford, samt prins

---

¹⁴⁸ DN XIX nr. 355/ RN II nr. 580; Appendiks i Barrow 1990: 137-141.

Edmund, bror til kong Edvard, til stede i Birgham. Det ble også bestemt at traktaten skulle ratifiseres av kong Edvard personlig, noe som skjedde allerede i august samme år.¹⁴⁹

3.1.5 Traktatens etterspill

De skotske sendemennene Robert Wishart, biskop Alan av Caithnestt og John Comyn, fikk i slutten av juli 1290 fullmakt til å forhandle og å slutte traktat med kong Edvard om forhold som angikk Margrete Eiriksdatter.¹⁵⁰ Den 28. august kunngjorde de at de lovte å holde rikets slott og festninger for Margrete frem til hun fri for troløvelse og ekteskap skulle komme til England eller Skottland innen 1. november. Dersom enten det skotske formynderstyret eller kong Edvard ikke stolte på noen av slottsvokterne, skulle de bli skiftet ut.¹⁵¹ Denne avtalen viser at det ble foretatt sikringer av Skottland i tråd med lovnaden fra Salisbury-traktaten om å sikre kongedømmet før Margrete kom.

Den 27. august samme år kunngjorde kong Edvard at biskop Anthony Bek av Durham på vegne av kongen hadde forpliktet seg til å utbetale en årlig sum på 400 pund til Norge frem til dronning Margrete ble femten år.¹⁵² Det er ikke presisert årsaken for den årlige utbetalingen og hvorfor den skulle utbetales til Norge. Antagelig var den et resultat av at Norge hadde fått innvilget økonomiske betingelser under forhandlingene om Margretes fremtid i Skottland, enten angående hennes sendeferd eller det offisielle samtykket av ekteskapsavtalen. Dagen etter ga kong Edvard fullmakt til Anthony Bek, Robert Wishart, John de Warenne, John Comyn og magister Henrik av Newark. De fikk fullmakt til å forhandle med kong Eirik eller hans utsendinger om troløvelsen og ekteskapet mellom dronning Margrete og prins Edvard.¹⁵³

Den 1. september 1290 ble på nytt gitt fullmakt fra kong Edvard til biskop Anthony Bek av Durham, John de Warenne og magistrat Henrik av Newark. Denne gangen var det for å forhandle med de norske sendemennene, som skulle komme til Orknøyene, om saker som vedkom kong Edvard og kong Eirik.¹⁵⁴ Samme dag ble det gitt en kunngjøring fra kong Edvard til alle ombudsmenn om at han hadde gitt fullmakt til Anthony Bek til å utstede

---

¹⁴⁹ DN XIX nr. 362/ RN II nr. 595; DN XIX nr. 354/ RN II nr. 596.

¹⁵⁰ DN XIX nr. 357/ RN II nr. 583.

¹⁵¹ DN XIX nr. 361/ RN II nr. 590.

¹⁵² DN XIX nr. 358/ RN II nr. 589.

¹⁵³ DN XIX nr. 359/ RN II nr. 591; I tillegg ble enda en fullmakt for Anthony Bek, jarlen John de Warenne og Henrik av Newark skrevet av kong Edvard om å forhandle med kong Eirik om ekteskapsavtalen. Se DN XIX nr. 363/ RN II nr. 597. Det ble også gitt fullmakt fra prins Edvard til Anthony Bek, John de Warenne og Henrik av Newark til å forhandle på hans vegne om ekteskapet. Se DN XIX nr. 360/ RN II nr. 592, 593, 594.

¹⁵⁴ DN XIX nr. 364/ RN II nr. 602.

leidebrev for de norske sendemennene som skulle komme til England for å forhandle om saker som vedkom kong Edvard og kong Eirik.¹⁵⁵

Disse dokumentene tyder på at det ikke ble sendt sendemenn til Norge, men at forhandlinger skulle forekomme på Orknøyene med norske sendemenn som reiste sammen med Margrete Eiriksdatter. Det virker som de hadde fått informasjon om at Margrete Eiriksdatter skulle komme via Orknøyene, og sammen med henne skulle det komme sendemenn med fullmakt fra kong Eirik om å foreta de siste forhandlingene om ekteskapsavtalen. Det er blir også presisert at det gjaldt forholdet mellom kong Eirik og kong Edvard, noe som kan tyde på at det skulle også bli foretatt forhandlinger om den årlige utbetalingen på 400 pund.

I begynnelsen av september samme år ble det sendt et brev fra biskop William Fraser til kong Edvard der han rapporterte om rykter om at dronning Margrete skal ha kommet til Orknøyene. Det ble også sendt brev til kong Edvard fra John Comyn med sendemannen til jarlen av Orknøyene, med samme informasjon om Margretes ankomst på Orknøyene.¹⁵⁶ Den 7. oktober ble det på nytt sendt et brev fra William Fraser til kong Edvard. Han skrev om at kort tid før de skotske sendemennene skulle reise til Orknøyene, kom et rykte om at dronning Margrete var død. Dette hadde ført til at visse skotske adelsmenn samlet hærstyrkene sine. Samtidig informerte William Fraser om et annet rykte om at dronning Margrete fortsatt var i live, men at hun var svak. Han hadde sendt en ridder for å få en avklaring om hennes tilstand, men ba imidlertid kong Edvard om å komme til Skottland for å avverge krig dersom det skulle vise seg at dronning Margrete var død.¹⁵⁷ Dette tyder på at William Fraser og trolig flere andre fryktet for Skottlands fremtid da de hørte ryktet om Margretes død og antagelig var brevene, og forespørselen om kong Edvard kunne komme til Skottland, et resultat av et arbeid for å unngå borgerkrig.

Det viste seg at Margrete Eiriksdatter var død, og som følge av dette ble det satt i gang forhandlinger som gikk over femten møter fra 1291 til 1292. Blant de som la frem arvekrav på den skotske tronen var kong Eirik. Samtidig ble det lagt frem økonomiske krav som kong Eirik mente han hadde rett på gjennom sin avdøde kone Margrete Alexandersdatter og sin datter Margrete Eiriksdatter.¹⁵⁸

---

¹⁵⁵ DN XIX nr 365/ RN II nr. 603.

¹⁵⁶ DN XIX nr. 349/ RN II nr. 604, 605, 619.

¹⁵⁷ DN XIX nr. 368/ RN II nr. 611.

¹⁵⁸ Jeg kommer tilbake til disse forhandlingene i detalj i kapittel 4.

3.1.6 Sammenfatning

Salisbury-traktaten, Birgham-traktaten og de tilknyttede dokumentene gir et godt innblikk i forhandlingene forut for begge traktatene. Sammenlignet med forhandlingene rundt Roxburgh-traktaten er det bevart en større mengde dokumenter fra forhandlingene som bidrar å danne et bedre bilde av bakgrunnen av ekteskapsavtalen. En vurdering av kildematerialet viser at det eksisterte forskjellige interesser i Norge, Skottland og England for avtaleinngåelsene, men samtidig at avtalen var et resultat av dynastipolitiske interesser hos de tre partene.

Spørsmålet om Margretes fremtidige ekteskap ble diskutert i 1286 da Bjarne Erlingsson var i Skottland. Han reiste dit for å sikre Margretes interesser som rettmessig arving til den skotske tronen, som var sikret ved to anledninger: Roxburgh-traktaten i 1281 og edsavleggelsen fra skotske stormenn i 1284. Først i 1289 ble det for alvor satt i gang forhandlinger om hennes fremtid i Skottland. Salisbury-traktaten fastsatte at Margrete kunne ikke bli giftet bort uten rådføring med kong Edvard eller uten samtykke av kong Eirik. Betingelsene viser at et fremtidig ekteskap ble diskutert i Salisbury og at den norske og engelske parten hadde interesser for ekteskapet. Dispensasjonsbrevet viser at Norge, Skottland og England var enige om en ekteskapsavtale senest i mai 1289. Kong Edvard ville ikke ha sendt brevet dersom de i Norge og Skottland ikke ønsket et ekteskap mellom Margrete Eiriksdatter og prins Edvard. Siden dispensasjonen ble innvilget først etter Salisbury-traktaten ble underskrevet, var antagelig betingelsene i traktaten en sikkerhet for at Margrete ikke skulle giftes bort før kong Edvard hadde fått svar fra paven.

Betingelsene som ble bestemt i løpet av forhandlingene, viser at Norge hadde både politiske og økonomiske ambisjoner for både Margretes anerkjennelse som skotsk dronning og ekteskapsavtalen mellom henne og prins Edvard. Dette kommer frem så tidlig som i 1286, da Bjarne Erlingsson var i Skottland for å sikre Margretes interesser i der. Siden det ikke var norske sendemenn tilstede i Birgham i 1290, var antagelig norske interesser for ekteskapsavtalen allerede sikret på et tidligere tidspunkt i forhandlingene. Hovedsakelig kan Birgham-traktaten betraktes som en avtale mellom England og Skottland. Dette kommer først og fremst til syne ved at norske sendemenn ikke var tilstede i Birgham i 1290. Samtidig viser innholdet at betingelsene generelt angikk forholdet mellom Skottland og England, blant annet skulle ikke Norge bidra med noen form for medgift eller annet. Dette et innblikk i oppfatningen av hvem som hadde ansvaret for Margrete fra det tidspunktet hun ble anerkjent som skotsk dronning. Som kongsdatter er det ingen tvil om at norske sendemenn ville ha vært til stede under forhandlingene om hennes ekteskap. I denne sammenhengen ble det foretatt

forhandlinger på vegne av en skotsk dronning, og ikke en norsk kongsdatter, og ansvaret for hennes fremtid ble delt mellom kong Eirik og rådgivere hans, og det skotske formynderstyret. I lys av dette tyder mye på at Margrete ikke lengre ble oppfattet som norsk kongsdatter, men som skotsk dronning.

3.2 Rådende oppfatninger av bakgrunnen for Birgham-traktaten

I dette delkapittelet skal jeg se på hvordan bakgrunnen for ekteskapsavtalen mellom Margrete Eiriksdatter og prins Edvard har blitt fremstilt i tidligere norsk, skotsk og engelsk historieskriving. Ifølge rådende oppfatninger var avtaleinngåelsen et resultat av norske interesser i form av politiske og økonomiske motiv, skotske interesser om å sikre Skottland fra intern og ekstern konflikt, og i tillegg kong Edwards ambisjoner om å få kontroll over Skottland. Ved alle tre tilfellene er det snakk om et dynastipolitisk arbeid for at avtalen ble inngått. Jeg vil begynne med å se på de norske politiske og økonomiske motivene i tidligere historieskriving. Videre skal jeg å se på den skotske sikringspolitikken av Skottland, og til slutt skal jeg se på kong Edwards ambisjoner ovenfor det skotske kongedømmet.

3.2.1 Norske økonomiske og politiske motiv

I *Det norske folks historie* hevder P. A. Munch at forholdet mellom Norge og Skottland var preget av at utbetalingen av medgiften etter Margrete Alexandersdatter stoppet opp i 1286. Munch påpeker at utbetalingen kan ha stoppet opp som følge av at det skotske formynderstyret anstå at medgiften var morsarven til Margrete Eiriksdatter. Fordi hun var arving til den skotske tronen, skriver Munch at det kan tenkes at de skotske formynderne mente at medgiften skulle utbetales til dem siden de styrte Skottland på vegne av Margrete. Munch påpeker at dette må kong Eirik ha mislikt siden Norge skal ha vært i pengenød.¹⁵⁹ Her kommer det frem at Munch har vektlagt norske økonomiske motiv som grunnlag for kong Eiriks politiske interesse i Skottland økte etter kong Alexanders død.

Ifølge Munch var forholdet mellom Norge og Skottland dårlig i 1286 og han skriver at Bjarne Erlingsson reiste til Skottland for å sikre Margrete Eiriksdatter sine interesser og rettigheter.¹⁶⁰ Videre hevder Munch at forhandlinger om et ekteskap mellom Margrete og prins Edvard skjedde allerede i 1284 da Bjarne og Vidkun Erlingsson var i England for å fornye handelstraktaten fra 1269. Munch mener at ekteskapsforhandlingene kom som følge av at kong Alexander fikk sine stormenn til å sverge ed i 1284 og at kongens rådgivere i Norge

---

¹⁵⁹ Munch 1859: 148-149

¹⁶⁰ Munch 1859: 148-149

hadde de forestilt seg at Margrete kunne arve den skotske tronen.¹⁶¹ Munch trekker frem at på det tidspunktet Skottland godtok ekteskapet, måtte den norske kongen antagelig føye seg etter Skottland og England for ikke å risikere at Margrete mistet sin rett til den skotske kronen. Munch skriver videre at det i lengden ikke var nødvendig å få samtykke fra kong Eirik, fordi hans samtykke av ekteskapet ble ansett som bekreftet av det skotske formynderstyret og kong Edvard.¹⁶² Her kommer det frem at Munch anså ekteskapsavtalen som en avtale mellom Skottland og England, mens Norge ble satt på sidelinjen i forhandlingene.

I *Norges historie fremstillet for det norske folk* fra 1916 mener Alexander Bugge at ekteskapsavtalen kom som følge av forhandlinger mellom Norge og England.¹⁶³ Norges kontakt med England forklarer Bugge var et resultat av at Skottlands regenter verken utbetalte medgiften til Margrete Alexandersdatter eller gjorde noe forsøk på å få Margrete Eiriksdatter til Skottland.¹⁶⁴ Bugge hevder altså her at bakgrunnen for avtalen lå i at kong Eirik og hans rådgivere hadde økonomiske og politiske interesser i Skottland, og de fikk hjelp av den engelske kongen i et forsøk på å hevde sine interesser ved å inngå en avtale om et ekteskap mellom Margrete og prins Edvard av England. På samme måte skriver Sigvald Hasund i *Det norske folks liv og historie gjennom tidene* at ekteskapsavtalen mellom Margrete og prins Edvard kom som følge av Norges interesser om å få utbetalt medgiften etter Margrete Alexandersdatter. Forhandlingene ble ifølge Hasund satt i gang da kong Edvard grep inn og støttet kong Eirik i hans krav på medgiften.¹⁶⁵

I likhet med de tidligere generasjonene hevder Arne Odd Johnsen på 1950-tallet i *Kong Eiriks Magnussons krav på Skottland 1292* at Norge hadde politiske interesser i Skottland. Johnsen skriver at etter kong Alexanders død ble det foretatt visse grep fra norsk side for å sikre Margretes makt i Skottland. Johnsen utdyper ikke denne påstanden, men det viser likevel at han mener at Norge hadde ambisjoner om å få Margrete på den skotske tronen. I denne sammenhengen trekker Johnsen frem at kong Edvard ikke kunne la være å gripe muligheten for ta del i forhandlingene og ved «flere diplomatiske sendeferder til Norge, Skottland og kurien, ved store økonomiske offer, ved list og «lindrigt våld»», fikk kong Edvard bekreftet ekteskapsavtalen.¹⁶⁶ Her har Johnson fellestrekk med tidligere historikere i og med at han legger vekt på kontakten mellom Norge og England.

---

¹⁶¹ Munch 1859: 96.

¹⁶² Munch 1859: 191-192.

¹⁶³ Bugge har gjort en feil da han har referert til at Salisbury-traktaten bekreftet ekteskapsavtalen.

¹⁶⁴ Bugge 1916: 328.

¹⁶⁵ Hasund 1934: 35.

¹⁶⁶ Johnsen 1954-56: 153-154.

På samme måte hevder Ranald Nicholson i *Scotland – The later Middle Ages* at de norske interessene rundt Margrete som skotsk dronning ikke ville la seg gjennomføre uten hjelp utenfra. Nicholson mener at det derfor ble sendt menn fra Norge for å forhandle med den engelske kongen om et ekteskap. I denne sammenhengen hevder Nicholsson at det eksisterte flere disputer mellom Norge og Skottland i tillegg til spørsmålet om Margrete som dronning, og kong Edvard ble en sentral skikkelse som mellommann i forhandlingene mellom de to kongedømmene.¹⁶⁷ Dette er trolig en referanse til blant annet den manglende utbetalingen av medgiften.

Michael Prestwich har i *Edward I* presentert bakgrunnen for ekteskapsavtalen der han presiserer at det er vanskelig å si hvem som var initiativtaker for forhandlingene om avtalen.¹⁶⁸ Prestwich hevder at formynderstyret eller kong Eirik kan ha vært initiativtakeren til forhandlingene om ekteskapet mellom Margrete og prins Edvard. På grunn av alderen til Margrete mener Prestwich at kong Eirik må ha vært skeptisk til å sende Margrete til et usikkert Skottland, og at et ekteskap med det engelske kongehuset var løsningen.¹⁶⁹

I *Norwegian Foreign Policy and the Maid of Norway* hevder Knut Helle at norske motiv var å sikre utbetalingen av medgiften. Videre trekker han inn Bjarne Erlingssons reise til Skottland for å sikre Margrete Eiriksdatters rett på den skotske tronen.¹⁷⁰ Geoffrey Barrow hevder på sin side i artikkelen *A kingdom in Crisis: Scotland and the Maid of Norway* at ekteskapsavtalen var et resultat av arbeidet til kong Eirik og hans rådgivere, samt biskop William Fraser av St. Andrews. Sistnevnte fordi han reiste for å forhandle med kong Edvard I som oppholdt seg i Gascony (Aquitaine) i første del av forhandlingsløpet.¹⁷¹ Her legger Barrow opp til at det var interesse både i Norge og Skottland for et ekteskap med det engelske kongehuset. På samme måte som Helle trekker Barrow frem Bjarne Erlingsson og hans reise til Skottland i 1286. Barrow hevder at mens Bjarne var i Skottland oppsto det en diskusjon om ekteskap og om planlegging av Margrete sin reise over til Skottland.¹⁷²

Steinar Imsen mener I *Våre dronninger* at bakgrunnen for ekteskapstraktaten hovedsakelig siktet mot en union mellom England og Skottland, men samtidig at norske interesser på de britiske øyer skulle sikres.¹⁷³ Kåre Lunden på sin side har i *Norge under*

---

¹⁶⁷ Nicholson 1974: 29-31.

¹⁶⁸ Prestwich viser til Barrow i en fotnote om at Barrow mener i *Kingship and Unity* at kong Edvard var initiativtaker, mens Barrow mener i *Robert Bruce* at det var formynderstyret i Skottland som satte i gang forhandlingene.

¹⁶⁹ Prestwich 1988: 360.

¹⁷⁰ Helle 1990: 149-150.

¹⁷¹ Barrow 1990: 130.

¹⁷² Barrow 1990: 127.

¹⁷³ Imsen 1991: 32.

Sverre-ætten gått så langt som å hevde at Margrete som skotsk dronning dannet en mulighet for Norge å danne en unionstraktat med Skottland. Fordi verken kong Eirik Magnusson eller kong Håkon Magnusson fikk sønner, mener Lunden at ekteskapet mellom Margrete og Edvard kunne «meget lett» ha forent Norge, Skottland og England.¹⁷⁴ Her har Lunden imidlertid trukket en slutning som ingen på 1280- og 1290-tallet forestilte seg kunne bli et utfall. Claus Krag på sin side har fremstilt i *Norges historie fram til 1319* kong Alexander sin død som en årsak for at skotske forhold ble et hovedanliggende for norsk utenrikspolitikk ut på 1290-tallet.¹⁷⁵

I *Norsk utenrikspolitikk historie* legger Narve Bjørgo vekt på de maktpolitiske perspektivene til kong Eirik ovenfor Skottland, uten at han legger noe mer i påstanden. Han trekker imidlertid de manglene utbetalingene av medgiften etter Margrete Alexandersdatter inn i denne sammenhengen.¹⁷⁶

Michael Brown trekker i *The Wars of Scotland* kong Eirik frem som en nøkkelperson i forhandlingene fordi han var Margretes far. Brown hevder også at medgiften etter Margrete Alexandersdatter var en sentral årsak for Norge å inngå forhandlinger med Skottland og England. Brown påpeker at på grunn av de urolige forholdene i Skottland var kong Eirik motvillig til å sende Margrete til Skottland, og at manglende utbetaling av medgiften ikke gjorde han mer medgjørlig. På grunn av det stadige fraværet av en regent mener Brown at autoriteten til formynderstyret begynte å slå sprekker, særlig med dødsfallet av to av dem i 1289. Dette hevder Brown var en av grunnene for at kong Edvard endte med å spille en nøkkelrolle i forhandlingene da formynderstyret spurte om hjelp.¹⁷⁷

Utbetalingen av medgiften etter Margrete Alexandersdatter og politiske interesser om å få Margrete som skotsk dronning blir trukket frem som norske motiver for ekteskapsforhandlingene. Det varierer i fremstillingene i hvilken grad kong Eirik var villig til å sende sin datter til Skottland, eller om skottene vil ta henne imot, men i begge sammenhenger vektlegges behovet for å få støtte fra kong Edvard i forhandlingene. Det ser også ut som at norske interesser er mest fremtredende hos norske historikere sammenlignet med skotske og engelske fremstillinger. Ifølge tidligere historieskriving åpnet ekteskapet en sikker måte å få oppnådd de norske motivene, og på denne måten kommer dynastipolitikken ført av kong Eirik og hans rådgivere til syne i denne rådende oppfatningen.

---

¹⁷⁴ Lunden 1992 [1976]: 456.

¹⁷⁵ Krag 2000: 194.

¹⁷⁶ Bjørgo 1995: 88.

¹⁷⁷ Brown 2004: 160-161.

3.2.2 Skotsk sikringspolitikk

P. A. Munch hevder i *Det norske folks historie* at på tross av kong Alexanders forsikring, var formynderskapet i Skottland motvillig til å anerkjenne Margrete som skotsk dronning. Grunnen mener Munch lå i at kong Eirik påtok seg større myndighet ovenfor Skottland enn det formynderskapet foretrakk. Munch hevder også at formynderskapet i Skottland var motvillig til å ta Margrete som dronning fordi det ville øke norsk og engelsk tilstedeværelse i Skottland, og at ekteskapet ville danne en personalunion under det engelske kongehuset.¹⁷⁸ Munch mener her at formynderstyret ikke ønsket Margrete som dronning fordi det ville redusere deres makt, samt Skottlands selvstendighet. Sigvald Hasund på sin side er enig med Munch, og i *Det norske folks liv og historie gjennom tidene* hevder han at det skotske formynderstyret var negative til å ta Margrete til skotsk dronning, og at det var kong Edwards inngrep som førte til anerkjennelsen i 1289.¹⁷⁹

Den første gangen Geoffrey Barrow fremstilte bakgrunnen for ekteskapsavtalen var i 1956 i *Feudal Britain*. Barrow hevder at etter kong Alexanders død hadde den skotske adelen valget mellom to alternativ. Enten ble det intern strid om å kontrollere Skottland, enten gjennom Margrete Eiriksdatter eller ved erobring av tronen, eller så de kunne forsøke å sikre fred ved å få støtte fra kong Edvard. Barrow fortsetter med at det ble størst oppslutning om å søke hjelp hos kong Edvard, og han mener at et fremtidig ekteskap mellom Margrete og prins Edvard, med visse betingelser, var prisen de skotske stormennene var villig til å betale for å sikre freden i Skottland.¹⁸⁰ Barrow vektlegger Skottlands kontakt med England, og forhandlingene mellom det skotske formynderstyret for kong Edvard om Margretes fremtid i Skottland.¹⁸¹

I artikkelen *A Kingdom in Crisis: Scotland and the Maid of Norway* påpeker Barrow at det ikke finnes noen form for informasjon som kan gi et innblikk i når og av hvem ekteskapsforhandlingene for Margrete Eiriksdatter første gang ble tatt opp. Barrow mener her at det trolig må ha eksistert en skepsis i Skottland til hvilke politiske interesser kong Edvard kunne ha ovenfor Skottland etter at kong Alexander døde. Videre hevder Barrow at den usikre perioden i etterkant av kong Alexanders død førte med seg et omfattende arbeid med å sikre kongedømmet fra eksterne og interne konflikter i Skottland.¹⁸² Her trekker Barrow frem at

---

¹⁷⁸ Munch 1859: 148, 183-184.

¹⁷⁹ Hasund 1934: 35.

¹⁸⁰ Geoffrey W. S. Barrow, *Feudal Britain*, London 1956: 387-388.

¹⁸¹ I *Kingship and Unity* hevder Barrow at formynderstyret i Skottland ikke så på kong Edvard som en militær trussel, men at de var klar over at den engelske kongen potensielt kunne stille krav til styringen av Skottland i fravær av en regent. Se Barrow 2003: 185.

¹⁸² Barrow 1990: 126-130.

formynderstyret ville ha Margrete til Skottland fordi hennes ankomst, samt sikring av hennes stilling i et ekteskap, ville bidra med å unngå en internt konflikt i Skottland.

Archibald Duncan mener på samme måte som Barrow i *Scotland – The Making of the Kingdom* at Skottland var skeptiske til å ta Margrete Eiriksdatter til dronning, og hevder det kom på grunn av hennes kjønn, alder og at hun var datter av kong Eirik. Duncan skriver at det nok aldri var snakk om å ta henne til dronning uten at hun hadde en ektemann som tiltrådte som konge. Videre trekker Duncan inn brevet fra kong Alexander til kong Edvard i 1284 der kong Alexander skal ha hintet til et ekteskap mellom Margrete og Edvard.¹⁸³ Dette tyder på at Duncan mener at ekteskapsforhandlingene ble lansert allerede i 1284 av kong Alexander.

Ranald Nicholson har tatt for seg forhandlingene rundt ekteskapsavtalen i *Scotland – The Later Middle Ages*. Nicholson hevder at edsavleggelsen i 1284 kan ha vært ledd fra kong Alexander sin side for å åpne opp for mulighetene for en ekteskapsavtale mellom Skottland og England for å vedlikeholde og sikre vennskapet. Nicholson mener imidlertid at det var mer trolig at det var for å unngå intern konflikt om arveretten på tronen blant stormenn i Skottland.¹⁸⁴ I sammenheng med Salisbury-traktaten mener Nicholson at mye av friheten til Skottland i forhandlingene hadde blitt redusert av den engelske kongen sammen med de norske sendemennene. Her hevder Nicholson på samme måte som Barrow og Duncan at det på dette tidspunktet må det ha eksistert tvil i Skottland om ekteskapsavtalen, og at både England og Skottland skulle bli styrt av samme person. Nicholson påpeker imidlertid at motivene fra både skotsk og engelsk side trolig var for å sikre freden mellom kongerikene, fordi det hadde vært et godt forhold mellom kongerikene i minst sytti år.¹⁸⁵

I *The Kingless Kingdom: The Scottish Guardianship of 1286-1306* skriver Norman at det viktige for det skotske formynderstyret var å sikre en regent til den skotske tronen, sikre uavhengighet, samt unngå krig. På denne måten mener Reid at de skotske formynderne anså Margrete som nøkkelen til å sikre en trygg fremtid for Skottland. Reid hevder at ved å støtte forslaget om et ekteskap mellom Margrete og prins Edvard, sikret formynderne seg en mektig alliert i kong Edvard.¹⁸⁶

Michael Prestwich hevder på sin side i *Plantagenet England* at formynderstyret forestilte seg at en ekteskapsavtale med England ville gi kong Edvard en direkte interesse om å bevare freden i Skottland. I tillegg mente han at det ville fjerne kong Eiriksk skepsis om å

---

¹⁸³ Duncan Edinburgh 1975: 614.

¹⁸⁴ Nicholson Edinburgh 1974: 27-29.

¹⁸⁵ Nicholson 1974: 31-34.

¹⁸⁶ Norman Reid, «The Kingless Kingdom: The Scottish Guardianship of 1286-1306» i *The Scottish Historical Review*, vol. 61, no. 172, part 2, Edinburgh University Press 1982: 118; Se også Norman Reid, «Margaret "Maid of Norway" and Scottish Queenship» i *Reading Medieval Studies*, vol. 8, 1982: 79.

sende datteren fra Norge.¹⁸⁷ Prestwich mener her at kontakten med kong Edvard var avgjørende for det skotske formynderstyret for å sikre freden i kongedømmet.

Knut Helle skriver i artikkelen *Norwegian Foreign Policy and the Maid of Norway* at de skotske stormennene som avla ed i 1284, forestilte seg at Margrete måtte ha en ektemann som ble konge, dersom hun arvet den skotske tronen. Videre påpeker Helle at kong Alexander samme år skal ha hintet til ekteskapsavtalen i et brev til kong Edvard. Helle trekker imidlertid en slutning om at det ikke eksisterer noen indikasjoner på at ekteskapet var opp til diskusjon på dette tidspunkt i verken i Norge, Skottland eller England. I stedet for hevder Helle at ekteskapsavtalen ble lansert da Bjarne Erlingsson var i Skottland i 1286.¹⁸⁸

På samme måte legger Andrew Barrell i *Medieval Scotland* vekt på kontakten med England. Han mener at en økende risiko for konflikt i Skottland var bakgrunnen for at det ble inngått forhandlinger mellom det skotske formynderstyret og kong Edvard. Barrell hevder at formynderstyret måtte ha støtte av kong Edvard for å sikre fred og stabilitet i Skottland, og at kong Edvard må ha sett hvilke muligheter et ekteskap mellom Margrete og prins Edvard kunne gi. Videre trekker Barrell frem at formynderstyret også så fordeler med ekteskapet ved at det ville føre til at kong Edvard ville støtte de som styrte på vegne av hans svigerdatter, og på den måten fikk en sterk innflytelse i styring av Skottland. Samtidig påpeker Barrell at formynderstyret var klar over at kong Edvard fikk mer makt over Skottland, men at de ikke ville risikere å kunne få han som fiende.¹⁸⁹

I *The Wars of Scotland* trekker Michael Brown frem det skotske formynderstyrets arbeid med å sikre Margretes stilling som skotsk dronning fremfor deres interesser for hennes ekteskap. En viktig grunn for at den norske prinsessen ble anerkjent som skotsk dronning, mener Brown var edsavleggelsen fra de skotske stormennene i 1284.¹⁹⁰ Brown skiller seg her noe fra de andre som vektlegger ekteskapsavtalen fremfor anerkjennelsen av henne som dronning, men likevel kommer det skotske formynderstyrets sikring av kongedømmet med å få Margrete anerkjent som dronning.

Som vi ser har man i tidligere fremstillinger vektlagt Skottlands motiv om å sikre kongedømmet fra både indre og ytre strid. Her kommer det frem at det har vært en viss uenighet hvorvidt formynderstyret ønsket å ta Margrete Eiriksdatter til dronning eller ikke. På samme måte som at de norske motivene er mest fremtredende i norsk historieskriving, er skotske motiv fremtredende blant skotske historikerne. Samtidig er ikke det skotske motivet

---

¹⁸⁷ Prestwich 1988: 360.

¹⁸⁸ Helle 1990: 149.

¹⁸⁹ Andrew D. M. Barrell, *Medieval Scotland*, Cambridge University Press 2000: 95-96.

¹⁹⁰ Brown 2004: 158-160.

sentral i norske eller engelske fremstillinger, noe som viser at skotske motiv for avtaler ikke overraskende størst tyngdepunkt i skotsk historieskriving. Dette kommer også til syne med at forholdet mellom Skottland og England i forhandlingene er fremhevet hos skotske historikere, og Norge mister betydning i deres fremstillinger. Samlet betrakter de rådende oppfatningene at et ekteskap med mellom det skotske og det engelske kongehuset som løsningen på å sikre Skottland fra indre og ytre strid. På den måten kan den skotske sikringspolitikken trekkes inn i dynastipolitikken ført av det skotske formynderstyret.

3.2.3 Kong Edwards ambisjoner

P. A. Munch trekker i *Det norske folks historie* frem at hovedgrunnen for ekteskapsavtalen var kong Edwards ambisjoner om å få Skottland under engelsk kontroll: «Med utrættelig iver underhandlede han [kong Edvard] med Skottlands riksforsandenskab, med kong Erik, med selve Paven; kong Erik selv optræder i alle disse forhandlinger næsten kun som biperson».¹⁹¹ Her hevder Munch at forhandlingene hovedsakelig var i regi av kong Edvard. Videre påpeker Munch at dersom kong Eirik skulle få realisert sine ambisjoner om å få Margrete på den skotske tronen, måtte han henvende seg til kong Edvard. Munch mener at i 1289 så kong Eirik seg nødt til «at henvende sig til kong Edward, og ganske at lægge sine og Datterens interesser i hans haand».¹⁹² Ifølge Munch måtte altså kong Eirik forhandle med kong Edvard for å få sin datter på den skotske tronen, og understreker på denne måten at kong Edvard var den mest sentrale aktøren i forhandlingene.

På samme måte hevder Sigvald Hasund i *Det norske folks liv og historie gjennom tidene* at det var kong Edvard som la frem planene for ekteskapsavtalen og at han overtalte det skotske formynderstyret til å inngå avtalen. Videre påpeker Hasund at kong Eirik gikk med på ekteskapsavtalen etter å ha gjort avtaler som angikk Norges økonomiske interesser og krav i Skottland.¹⁹³ Arne Odd Johnsen's fremstilling har likhetstrekk med de tidligere fremstillingene, og i *Kong Eirik Magnussons krav på Skottland 1292* hevder han at ekteskapsavtalen kom som følge av kong Edwards ambisjoner ovenfor Skottland. Johnsen mener at det kan være tilfelle at forhandlingene om et ekteskap mellom Margrete og prins

---

¹⁹¹ Munch 1859: 183-184.

¹⁹² Munch 1859: 184.

¹⁹³ Hasund Oslo 1934: 35; På samme måte som Hasund hevder Halvdan Koht i sin artikkel om Margrete Eiriksdatter i *Norsk biografiske leksikon* at kong Eirik søkte hjelp hos kong Edvard for å få Margrete tilsatt som skotsk dronning. Koht mener her at fordi kong Edvard hadde egne ambisjoner for Skottland, satte han i gang arbeidet med å få Margrete og prins Edvard gift. Se Koht 1940: 80-81.

Edvard allerede var i gang i 1284, men påpeker imidlertid at kong Alexander hadde gode muligheter til å få nye arvinger.¹⁹⁴

Ranald Nicholson hevder i *Scotland – The Later Middle Ages* at kong Alexander foreslo et ekteskap mellom Margrete og prins Edvard i 1284 i en brevveksling med kong Edvard etter prins Alexanders død. Nicholson påpeker videre at både det skotske formynderstyret og kong Edvard ønsket å sikre freden mellom kongerikene, men at kong Edvard også ønsket å styre Skottland gjennom en union.¹⁹⁵ Geoffrey Barrow hevder på sin side i *Kingship og Unity* at det var kong Edvard som lanserte forslaget om et ekteskap mellom Margrete og prins Edvard.¹⁹⁶ Videre trekker Barrow i artikkelen *A kingdom in Crisis: Scotland and the Maid of Norway* en slutning om at kong Edwards ambisjon med ekteskapsavtalen var å danne en union mellom Skottland og England på en fredelig måte.¹⁹⁷ Både Nicholson og Barrow trekker frem at ekteskapsavtalen var et ledd i kong Edwards ambisjon om å sikre seg kontroll over Skottland på en fredelig måte.

I artikkelen *Edward I and the Maid of Norway* påpeker Michael Prestwich at ekteskapsforhandlinger ikke kan ha vært aktuelt før tidligst i 1286, men at forhandlinger ikke kan bekreftes før i 1289. Prestwich mener at forholdet mellom Norge og England normalt sett ville ikke ha lagt til rette for ekteskapsforhandlinger mellom kongerikene, og mener derfor at verken England eller Norge kan ha vært forberedt på forhandlinger om et ekteskap mellom Margrete og prins Edvard.¹⁹⁸ Her trekker Prestwich frem forholdet mellom Norge og England, og det kommer frem at han mener at ekteskapsforhandlingene sannsynligvis ville ikke ha forekommet hadde ikke Margrete Eiriksdatter blir arving til den skotske tronen. I *Plantagenet England* hevder Prestwich at bakgrunnen for forhandlingene var at kong Edvard så for seg at et ekteskap mellom Margrete og prins Edvard ville ha vært en fredfull innlemmelse av det skotske kongedømmet under engelsk kontroll. Prestwich mener her at forhandlingene må ha vært kompliserte på grunn av at kong Edwards ambisjon om innlemmelse ikke samsvarte med skotsk interesse om selvstendighet.¹⁹⁹ Her deler Prestwich likhetstrekk med Nicholson og Barrow om at ekteskapet ville føre Skottland under det engelske kongehusets kontroll på en fredfull måte.

---

¹⁹⁴ Johnsen 1954-56: 153-154.

¹⁹⁵ Nicholson 1974: 29-34.

¹⁹⁶ Barrow 2003 [1981]: 185.

¹⁹⁷ Barrow 1990: 134-136.

¹⁹⁸ Michael Prestwich, «Edward I and the Maid of Norway» i *The Scottish Historical Review*, vol. 69, no. 188, part 2: Studies Commemorative of the Anniversary of the Death of the Maid of Norway, Edinburgh University Press 1990: 160-166.

¹⁹⁹ Prestwich 2005: 230-231.

I *Norge blir en stat* hevder Knut Helle at det var kong Edvard som la føringen for forhandlingene rundt Salisbury-traktaten og Birgham-traktaten, og konkluderer med at «det var tydelig Edwards hensikt å styrke sin egen stilling i Skottland gjennom den norske prinsessen».²⁰⁰ I *Norwegian Foreign Policy and the Maid of Norway* påpeker Helle at kong Edvard må ha vært klar over at finansielle bidrag var en effektiv måte å påvirke den norske kongens rådgivere. Her mener altså Helle at kong Edvard utnyttet de norske ambisjonene til sin egen fordel.²⁰¹ Claus Krag trekker også inn engelske interesser om styringen av Skottland i *Norges historie fram til 1319* der han definerer ekteskapet som en «lykkelig løsning på det skotske spørsmålet».²⁰² Her mener han at Skottland bar preg av et spent forhold internt og med nabolandene, og at det ville bli løst ved å få Margrete anerkjent som skotsk dronning og få henne gift med prins Edvard.

Narve Bjørgo påpeker i *Norsk utenrikspolitikks historie* at dødsfallene i Skottland åpnet en mulighet for kong Edvard til å skaffe seg overherredømme i Skottland. Bjørgo hevder at bakgrunnen for ekteskapet fra engelsk side var å realisere en personalunion mellom Skottland og England, og han beskriver forhandlingene som et spill «om makt, ære og klingande mynt, med ei norsk småjente i hovedrolla».²⁰³ Bjørgo tar også for seg bakgrunnen for ekteskapsavtalen sine artikler om kong Eirik og av Margrete Eiriksdatter i *Norsk biografisk leksikon*. Her påpeker Bjørgo at det har vært vanlig å betrakte kong Edvard som hovedaktøren for ekteskapsforhandlingene og at hans interesser for avtaleinngåelsen var en del av en langsiktig politikk for å styrke engelsk kontroll av Skottland.²⁰⁴ Her understreker Bjørgo kong Edwards ambisjoner for bakgrunnen for ekteskapsavtalen.

I *The Political Development of the British Isles 1100-1400* hevder Robin Frame at kong Edvard ville gifte sin sønn med Margrete Eiriksdatter for å danne en union mellom England og Skottland, og på den måten styre Skottland gjennom dem. Frame påpeker samtidig at brevet fra kong Alexander til kong Edvard fra 1284 kan hinte til at et ekteskap var vurdert allerede på det tidspunktet.²⁰⁵

Michael Brown hevder i *The Wars of Scotland* at engelsk innblanding etter 1286 var uunngåelig ved å påpeke at England var et mektig naboland for Skottland, og at det eksisterte

---

²⁰⁰ Helle 1974: 254; Helle 1990: 150-151; og Helle 2005: 273-274.

²⁰¹ Helle 1990: 150-151.

²⁰² Krag Oslo 2000: 194.

²⁰³ Bjørgo 1995: 88-89.

²⁰⁴ Bjørgo 2003: 229; Bjørgo 2000: 436-437

²⁰⁵ Robin Frame, *The political Development of the British Isles 1100-1400*, Oxford University Press 1995: 160-161; På samme måte som Frame hevder Bruce Webster i *Medieval Scotland – The Making of an Identity* at ekteskapstraktaten kom som følge av kong Edvard ambisjoner om å hevde sin makt ovenfor Skottland. Se Bruce Webster, *Medieval Scotland – The Making of an Identity*, Great Britain 1997: 72.

slektsbånd mellom kongefamiliene. Videre trekker Brown frem at det også eksisterte et godt forhold mellom Norge og England, og at kong Eirik så på kong Edvard som en venn som kunne ta vare på Margrete. Når det kommer til Edwards egne ambisjoner i Skottland, konkluderer Barrow med at ekteskapet ville ha ført Skottland under den engelske kongefamilien.²⁰⁶ På denne måten har Brown trukket frem kong Eirik og kong Edvard som hovedrolleinnehavere for planleggingen av ekteskapet mellom Margrete og prins Edvard.

Ifølge tidligere historieskriving kommer det frem at kong Edwards ambisjoner har blitt oppfattet som den mest sentrale bakgrunnen for ekteskapsavtalen.²⁰⁷ Kong Edvard førte en aktiv dynastipolitikk i et forsøk på å oppnå sine ambisjoner om styre Skottland, og ekteskapsavtalen oppfattes som et ledd i kong Edwards politiske arbeid på De britiske øyer. På samme måte som norske og skotske historikere har vektlagt fremstillingen forskjellig har også engelske historikere helt klart vektlagt kong Edwards ambisjoner fremfor de norske og skotske motivene. Samtidig kommer rådende oppfatningen frem i både norske og skotske fremstillinger, spesielt i fremhevingen av Norges eller Skottlands kontakt med England. Norske og skotske historikere vektlegger deres nasjons kontakt med England i middelalderen og gir den en større betydning enn hva som antagelig var tilfellet. På denne måten kommer nasjonsbyggende trekk frem i tidligere fremstillinger av bakgrunnen for ekteskapsavtalen.

3.2.4 Sammenfatning

De tre rådende oppfatningene, norske politiske og økonomiske motiv, skotsk sikringspolitikk, og kong Edwards ambisjoner om å styre Skottland er tett knyttet til dynastipolitikk ført av de tre kongerikene. Dynastipolitiske ambisjoner kommer frem ved at de tre partene fikk innvilget sine ambisjoner gjennom ekteskapet mellom Margrete Eiriksdatter og prins Edvard.

Norske, skotske og engelske fremstillinger skiller seg fra hverandre ved at norske, skotske og engelske historikere har vektlagt deres nasjons part i forhandlingene fremfor de to andres. Samtidig har kong Edwards ambisjoner som bakgrunn for ekteskapstraktaten en sentral plass i både norsk og skotsk historieskriving der kontakten med England fremheves. Forskjellen her er imidlertid at norske historikere har vektlagt kontakten mellom Norge og England, og omvendt hos skotske historikere. Forskjellen viser at tidligere fremstillinger bærer et preg av nasjonsbyggende tendenser.

---

²⁰⁶ Brown 2004: 157-158, 161-163.

²⁰⁷ For flere fremstillinger av kong Edwards ambisjoner se blant annet: Reid: 79-81; Fiona Watson, *Under the Hammer – Edward I and Scotland 1286-1307*, Great Britain 1998: 9-10; og Sandra Raban, *England under Edward I and Edward II 1259-1327*, Blackwell Publishers 2000: 139.

Sammenlignet med tidligere fremstillinger av ekteskapsavtalen mellom kong Eirik og Margrete Alexandersdatter presentert i kapittel 2, har ekteskapsavtalen mellom Margrete Eiriksdatter og prins Edvard blitt fremstilt i større grad i norsk, skotsk, og ikke minste engelsk 1200-talls historie. Selv om det er vist større interesse for denne avtalen, har de rådende oppfatningene i stor grad vært uendret og Munchs grunnleggende oppfatning av bakgrunn for ekteskapsavtalen er fortsatt rådende i dag. Det vil derfor være interessant å foreta en nærmere vurdering av disse tre rådende oppfatningene.

3.3 Bakgrunnen for Birgham-traktaten

I dette delkapittelet skal jeg se på bakgrunnen for ekteskapsavtalen fra 1290. I første del skal jeg vurdere de rådende oppfatningene av de norske, skotske og engelske interessene, og diskutere de opp mot hva jeg har trukket ut av kildematerialet. I andre del skal jeg diskutere hvilken rolle de norske sendemennene kan ha hatt i fremveksten av ekteskapsavtalen. Her har jeg valgt å spesielt se på Bjarne Erlingsson og hans kontakt med både Skottland og England på 1280-tallet.

3.3.1 En tredelt forklaring

Rådende oppfatninger av bakgrunnen for avtaleinngåelsen er som nevnt norske politiske og økonomiske motiv, skotsks sikringspolitikk, og kong Edwards ambisjoner om å få kontroll over Skottland. De norske motivene kommer frem i 1286 da Bjarne Erlingsson reiste til Skottland for å sikre Margrete Eiriksdatters fremtid som skotsk dronning. Dette viser at de i Norge kort tid etter kong Alexanders død gjorde tiltak for å sikre Margrete den skotske tronen og at Norge hadde politiske interesser i Skottland. Som en del av forhandlingene om Margretes fremtid i Skottland, ble også hennes fremtidige ekteskap diskutert. Samtidig ville Margrete som skotsk dronning danne et tett dynastisk bånd mellom kongerikene. For kong Eirik ville det uten tvil ha en stor fordel å få Margrete på den skotske tronen ved å etablere et familiebånd mellom den skotske og den norske tronen, noe som støtter dynastipolitiske interesser som en bakgrunn for ekteskapsavtalen.

Kong Eirik og hans rådgivere må ha betraktet det å sikre Margrete den skotske tronen som en sikker løsning for å få utbetalt medgiften etter Margrete Alexandersdatter. Som vi så i kapittel 2 stoppet utbetalingen av medgiften etter kong Alexanders død. I begynnelsen av 1290 ble det sendt brev fra kong Eirik til formynderstyret i Skottland der han ba de om å utbetale en sum på 2800 mark sterling til kjøpmennene William d'Averson og William Servat. Kong Eirik, og hans bror hertug Håkon Magnusson, sendte brev til kong Edvard og ba

han om å også sende et brev til det skotske formynderstyret. Senere krav på medgiften viser at denne summen mest sannsynlig ble utbetalt.²⁰⁸ Disse brevene viser at det ble gjennomført forhandlinger om de manglende utbetalingene.

På samme tid i 1290 ble det skrevet en rekke brev angående kong Edwards sendemenns reise til Norge for å forhandle om saker som angikk kong Edvard, kong Eirik, Margrete og prins Edvard. I tillegg ble det skrevet et anbefalingsbrev i sammenheng med Rowandus reise til England i tjeneste for kong Eirik.²⁰⁹ Brevene viser at forespørselen om utbetalingen av medgiften ble sendt til De britiske øyer samtidig som de endelige forhandlingene om ekteskapsavtalen mellom Margrete Eiriksdatter og prins Edvard pågikk. Tidspunktet for forespørselen viser at norske økonomiske interesser var tilstedeværende samtidig som ekteskapsforhandlingene, og at de ble sendt rundt samme tid som ekteskapsforhandlingene pågikk underbygger at kong Eirik og rådgiverne hans hadde økonomiske motiv for bakgrunnen for ekteskapet. På denne måten kommer også økonomiske motiv frem som et sentral motiv for å få Margrete Eiriksdatter på den skotske tronen.

Det skotske formynderstyrets motiv for ekteskapet var ifølge de rådende oppfatningene å sikre fred i Skottland. Dette støttes av situasjonen i Skottland etter kong Alexanders død da Robert Bruce, 5. jarl av Annandale utnyttet muligheten for et opprør. På grunn av manglende støtte fra andre adelsfamilier ble opprører til Robert Bruce 5. kortvarig. Formynderstyret fortsatte å styre et samlet Skottland, men ble svekket som følge av to av medlemmenes død i 1289.²¹⁰ Selv om opprøret var kortvarig, gir det likevel et innblikk i et urolig Skottland etter kong Alexanders død og for formynderstyret gjaldt det å få sikret Skottland fra borgerkrig. I lys av Salisbury-traktaten var det viktig for formynderstyret å Margrete Eiriksdatter, som rettmessig arving, til Skottland som anerkjent skotsk dronning. Robert Bruce 5.s deltakelse underforhandlingene i Salisbury viser et mer samlet Skottland reiste for å forhandle om Margretes fremtid som skotske dronning.

Betingelsen i Salisbury-traktaten om at Margrete skulle komme til Skottland fri for ekteskap og forlovelse bekrefter at det ble forhandlet om hennes fremtidige ekteskap i 1289. For Skottland var dette første gang den skotske tronen ble arvet av en kvinne. Siden normen var at kongedømmet skulle ledes av en konge, var det var nødvendig å finne en passende ektemann for Margrete som en del av sikring av hennes posisjon som skotsk dronning. I et dynastipolitisk perspektiv var den engelske prinsen et godt valg, spesielt for Norge. Kong

---

²⁰⁸ Se 2.1.3 Traktatens etterspill og det skotske bakteppet.

²⁰⁹ Se 3.1.3 Opptakten til Birgham-traktaten.

²¹⁰ Brown 2004: 158-161.

Edvard ville trolig ikke ha inngått en ekteskapsavtale med det norske kongehuset hadde ikke Margrete Eiriksdatter blitt arving til den skotske tronen. Fra skotsk side ville ekteskapsavtalen sikret en sterk alliert i England, men sett i sammenheng med kong Edwards arbeid med å ekspandere sitt kontroll på De britiske øyer ville ekteskapet være en potensiell trussel for Skottlands selvstendighet. Betingelsene i Birgham-traktaten som skulle sikre Skottlands selvstendig her understreker at dette var en bekymring i Skottland. Formynderstyret var bevisst på at engelsk dominans var en mulighet og det ble foretatt en risikovurdering fra skotsk side av å inngå en union med England, der Skottlands selvstendighet ble en betingelse for at ekteskapet mellom Margrete Eiriksdatter og prins Edvard skulle inngås.

Vi må regne med at det var kong Edvard som hadde størst ambisjoner for ekteskapsavtalen mellom Margrete Eiriksdatter og prins Edvard. Dette kommer til syne gjennom hans press på andre områder på De britiske øyer der han ekspanderte sin makt. De engelske kongers ambisjoner om å utvide sitt herredømmet også før kong Edvard understreker hans ambisjoner for ekteskapet mellom Margrete og prins Edvard.²¹¹ Sammenlignet med kong Edwards ambisjoner i Frankrike og hans opphold der frem til 1289, kom situasjonen i Skottland i andre rekke.²¹²

Etter at kong Edvard kom tilbake til England i 1289 kommer hans ambisjoner om Skottland klart frem, og dispensasjonsbrevet som ble sendt til paven samme år underbygger at kong Edvard hadde ambisjoner ovenfor Skottland. Selv om spørsmålet om Margretes fremtidige ekteskap kom på banen i 1286, ble det først en fortgang i forhandlingene i 1289. Det var kong Edvard som på vegne av sin sønn sendte dispensasjonsbrevet til paven i 1289, og i tillegg var det han som planla forhandlingene om Margretes fremtid i Skottland som ble avholdt i Salisbury. Disse to tilfellene viser at kong Edvard var den ledende aktøren i forhandlingene, noe som understreker hans ambisjoner ovenfor Skottland. Ekteskapet ville uten tvil ha bidratt til at kong Edvard fikk styrket sin innflytelse i Skottland og på lengre sikt en fredelig samling av de to kongedømmene. På denne måten la dynastipolitikken føringer for hvordan kong Edvard på sikrest måte kunne oppnå sin ambisjon om å styrke sin posisjon i Skottland.

Etter en vurdering av de tre rådende oppfatningene i lys av kildematerialet og de politiske situasjonene på De britiske øyer kan de sannsynliggjøres. En samlet vurdering av de tre rådende oppfatningene dannet samtidig et mer fullstendig bilde av bakgrunnen for ekteskapsavtalen mellom Norge, Skottland og England, som på sin side svekker de

---

²¹¹ Se R. R. Davies, *Domination and Conquest*, Cambridge University Press 1990: kapittel 4.

²¹² Prestwich 2005: 298-299.

nasjonalbyggende trekkene i tidligere forskning. På denne måten kommer det frem at ekteskapsavtalen var et resultatet av tre parter med hver sine motiv for å at Margrete Eiriksdatter og prins Edvard skulle inngå et ekteskap.

3.3.2 De norske sendemennenes bidrag

Som nevnt tidligere reiste Bjarne Erlingsson til Skottland i 1286, og dette var det tredje oppholdet hans på De britiske øyer som vi vet om. Som vi så i kapittel 2 hadde Bjarne Erlingsson en helt sentral plass i forhandlingene om ekteskapet til kong Eirik og Margrete Alexandersdatter i 1281. Roxburgh-traktaten bekrefter også at Bjarne Erlingsson hadde vært i kontakt med medlemmene av formynderstyret i Skottland før 1286. Tre av medlemmene av formynderstyret var til stede i Roxburgh, og avla ed foran kong Alexander og de norske sendemennene, da ekteskapstraktaten ble underskrevet.²¹³ Dette er med på å forklare hvorfor nettopp Bjarne reiste til Skottland i 1286.

Bjarne Erlingssons andre opphold var i 1284 da han var i England sammen med sin bror, Vidkun Erlingsson, for å fornye freds- og handelsavtalen fra 1269 med kong Edvard.²¹⁴ Deres opphold i England skjedde etter at Margrete Eiriksdatter sto igjen som eneste arving til den skotske tronen og hadde blitt sikret som arving av kong Alexander. Selv om kong Eirik og hans rådgivere ikke forestilte seg at Margrete faktisk kom til å arve tronen, var hun fortsatt nærmeste arving på dette tidspunktet. Trolig ble hennes fremtid diskutert og hvilke muligheter som åpnet seg dersom hun mot formodning skulle stå igjen som arving til den skotske tronen. Sett bort i fra hennes posisjon som arving, ville en dynastisk forbindelse med det engelske kongehuset fortsatt ha vært av interesse for kong Eirik og hans rådgivere. Kong Edvard ville imidlertid ikke ha gått med på et ekteskap i 1284, men dersom muligheten ville ha bydd seg i fremtiden, ville et ekteskap være fristende for å styrke engelsk tilstedeværelse i Skottland.

I 1286 var hovedmålet for kong Eirik og hans rådgivere først og fremst å sikre den skotske tronen for Margrete. Når det er sagt ville et ekteskapsavtale med det engelske kongehuset plassere det norske kongehuset blant de store kongehusene i Europa. Det kan derfor tenkes at det var Bjarne Erlingsson som lanserte tanken om et ekteskap mellom Margrete Eiriksdatter og prins Edvard i 1286. Lanseringen underbygges av oppholdet i England i 1284. Dersom Margrete skulle arve den skotske tronen ville det åpne muligheter for kong Edvard og på denne måten hadde Bjarne støtte av den engelske kongen for å lansere et forslag om et ekteskap mellom Margrete Eiriksdatter og prins Edvard.

---

²¹³ Se delkapittel 2.1.3 Traktatens etterspill og de skotske bakteppet.

²¹⁴ Se delkapittel 2.3.2 Dynastipolitikk i Norge og Skottland.

Lanseringen fra Bjarnes side støttes av forslaget underbygges ved at det eksisterte en viss skepsis til å få en engelsk prins og engelsk tronarving som konge i Skottland. I Skottland var de klar over risikoen for å miste sin selvstendighet ved en personalunion mellom Skottland og England. Deres bekymring og risikovurdering kommer klart frem i Birgham-traktaten ved betingelsen om at Skottland skulle bestå som et fritt og utdelt kongedømme selv om det ble dannet en personalunion med England. Derfor er det ikke sannsynlig at ekteskapet ble ikke lansert fra skotsk side, men som et forsøk på å sikre kongedømmet fra både intern og ekstern konflikt ville en slik dynastisk allianse med nabolandene kunne bidra til dette.

I likhet med forhandlingene om ekteskapet mellom kong Eirik og Margrete Alexandersdatter hadde Bjarne Erlingsson en svært sentral rolle i forhandlingene om et fremtidig ekteskap mellom Margrete Eiriksdatter og prins Edvard. Hans to tidligere opphold på De britiske øyer forklarer hvorfor han fikk ansvaret om å reise til Skottland for å sikre Margretes interesser fordi han hadde allerede direkte erfaring med forhandlinger om Margretes fremtid i Skottland dersom hun skulle bli skotsk dronning. På denne måten la Bjarne grunnlaget fra norsk side for forhandlingene om Margretes fremtid i Skottland og hennes fremtidige ekteskap.

Siden norske sendemenn ikke var tilstede da Birgham-traktaten ble underskrevet, la antagelig de norske sendemennene som var til stede i Salisbury i 1289 frem betingelser for en fremtidig ekteskapsavtale. Betingelsene om ekteskap i Salisbury-traktaten viser at det sannsynligvis forekom en diskusjon om et fremtidig ekteskap for Margrete Eiriksdatter. De norske sendemennene ved Salisbury-forhandlingene var Tore Håkonsson, Peter Algotsson og Guttorm av Oslo. I tillegg fikk Torvald Toresson fullmakt sammen med de øvrige sendemennene, men ifølge Salisbury-traktaten deltok han ikke i forhandlingene. De norske sendemennene fikk fullmakt til å forhandle om saker som angikk kong Eiriks og Margrete Eirikdatters interesser ovenfor hennes stilling som skotsk dronning.²¹⁵ Dette innebar også hennes fremtidige ekteskap.

Tore Håkonsson av Lekum var kansler under kong Magnus på 1270-tallet og han hadde en sentral stilling i Bergen før han ble kansler.²¹⁶ Han er nevnt første gang i 1271 med kanslertittel i et kongebrev etter at han hadde tatt over stillingen etter Askatin i 1270. Videre var Tore Håkonsson også med i forhandlingene om den nye hirdloven i 1273, og han var med i kongens følge da kong Magnus holdt lagting på Borgarting i 1277 angående forhandlingene

---

²¹⁵ DN XIX nr. 328/ RN II nr. 514.

²¹⁶ Helle 1982: 565.

om sættargjerden mellom kongen og erkebiskop Jon Raude.²¹⁷ Tore Håkonsson var den fremste av de norske sendemennene i forhandlingene om Margretes posisjon i Skottland og hennes fremtidige ekteskap.²¹⁸ I tillegg til at han var til stede i Salisbury i 1289, ble han forespurt sammen med blant annet Bjarne Erlingsson og Audun Hugleiksson, om å garantere for Margrete Eiriksdatters ankomst til De britiske øyer. Han fikk også oppdraget sammen med biskop Narve om å følge Margrete Eiriksdatter til Skottland.²¹⁹

Samtidig som forhandlingene pågikk sendte Tore Håkonsson et brev til kong Edvard og tilbød kong Edvard av England sin tjeneste, og ba om å bli hans ridder. I denne sammenhengen ba han også den engelske kongen om å hjelpe hans svoger, Alv Erlingsson, med å forsone seg med kong Eirik som var landsforvist for et drap.²²⁰ Dette brevet viser Tore Håkonssons ambisjoner for sin egen karriere. Samtidig utnyttet han kontakter til utlandet for å påvirke en intern konflikt i Norge. Disse hendelsene reflekterer Tore Håkonssons bakgrunn, kompetanse, og posisjon i kongens nærmeste krets og det er liten tvil om at han var en av kong Eiriks best kvalifiserte til å reise til Salisbury for å forhandle om Margretes fremtid.

Magister Peter Algotsson var kansler for den svenske kongen Magnus Birgersson før han kom i norsk tjeneste på slutten av 1280-tallet. Han og tre av hans brødre søkte tilflukt i Norge i 1288 etter at familien hadde havnet i unåde hos den svenske kongen Magnus.²²¹ I tillegg til at Peter hadde vært kansler, hadde han også vært kanniker i Skara og hadde en utdanning fra Paris der han hadde studert teologi.²²² Peters utdanning kommer også til syne i hans tjeneste hos kong Eirik der han har blitt omtalt som klerk og magister, som betyr at han må minst ha hatt en magister artium.²²³

Bakgrunnen til Peter Algotsson forklarer hvorfor han var i norsk tjeneste allerede i 1289 og at han skulle forhandle om en så viktig avtale med skotske og engelske sendemenn om Margretes fremtid i Skottland og hennes ekteskap.²²⁴ Samtidig kommer Peters posisjon til syne da han også var mottaker av et brev fra den engelske kansleren der han informerer om at den engelske kansleren skulle sende et brev til paven på vegne av kong Eirik angående hans

---

²¹⁷ Helle 1972: 163, 169-170, 353, 583.

²¹⁸ Sletten 2003: 89.

²¹⁹ Helle 1972: 583.

²²⁰ DN XIX nr. 337/ RN II nr. 549.

²²¹ Karl-Erik Tysk (red.), *Brynolf Algotsson – scenen, mannen, rollen*, Viktoria bokförlag, Skara 1995: 18; Brødrene flyktet da familien havnet i unøde etter at Peters bror, Folke, røvet bort Ingrid Svantepolksdotter. Peters far og broren Rörik ble tatt til fange, mens de fire flyktet til Norge. Faren mistet lagmannsembetet og Peters siste bror, Brynolf Algotsson, biskop av Skara, ble tvunget til å avlegge ed om aldri gå imot kongemakten

²²² Tysk 1995: 63.

²²³ DN XIX nr. 383, 384, 385/ RN II nr. 692, 712, 713, 714, 715.

²²⁴ DN XIX nr. 355/ RN II nr. 580.

interesser ved kurien.²²⁵ Disse dokumentene gir en innblikk i at Peter allerede hadde en sentral posisjon ved kong Eiriks hoff i 1289, og hans utdanning og erfaring viser at han var godt kvalifisert til å håndtere forhandlingene i 1289.

Baronen Guttorm Gydasson av Oslo er nevnt første gang i 1276 som norsk sendemann til Danmark i sammen med baronen Audun Huggleiksson. Mye av hans arbeid i kong Eiriks regjeringstid angikk forholdene til Danmark og på grunn av sin rolle som sendemann i perioden 1287 til 1295 satt mest sannsynlig Guttom i kong Eiriks råd. Dette støttes blant annet med at han nevnes som seglbevarer for kong Eirik i 1277.²²⁶

De norske sendemennenes bakgrunn og kompetanse reflekterer deres rolle under forhandlingene i Salisbury 1289. De hadde kvalifikasjoner som tilsa at de uten problemer kunne forhandle om betingelsene nedfelt i Salisbury-traktaten. Deres arbeid og påvirkning av innholdet i traktaten kommer spesielt til syne i betingelsen om at Margretes fremtidige ekteskap skulle godkjennes av kong Eirik. Dette er en betingelse som direkte angikk kong Eiriks og hans rådgiveres interesser, og det er ingen andre enn de norske sendemennene som kan ha lagt frem denne betingelsen. Fraværet av norsk representasjon i Birgham-traktaten viser også til at de norske interessene allerede var sikret, og det understreker at de norske sendemennene fikk innfridd norske interesser om deltakelse i forhandlingene om Margretes fremtidige ekteskap.

3.3.3 Sammenfatning

Etter en vurdering av de rådende oppfatningene i tidligere norsk, skotsk og engelsk historieskriving i lys av kildematerialet kan de sannsynliggjøres. I et transnasjonalt perspektiv kommer det frem at de tre oppfatningene er viktige i forklaringen av bakgrunnen for avtalen, og går bort fra de nasjonsbyggende trekkene som eksisterer i tidligere fremstillinger, særlig hos norske og skotske historikere. Samtidig kommer det frem at kong Edwards ambisjoner for ekteskapet la de største føringene i forhandlingene etter at han kom tilbake fra Frankrike 1289. Likevel var de tre forhandlingspartene avhengig av at de alle var enige om et fremtidig ekteskap.

Det har også vist seg at de norske sendemennene hadde sentral rolle i forhandlingene om Margretes fremtidige ekteskap. Bjarne Erlingsson bidro i stor grad i lanseringen av avtalen der alle tre parter ble enige om et fremtidig ekteskap i 1286, mens under

---

²²⁵ *Calendar of Chancery Warrants*, bind I, 1244-1326, London 1927: 29/ RN II nr. 543.

²²⁶ Helle 1972: 352-353, 400-401, 584.

forhandlingene i 1289 sikret de norske sendemennene norske interesser i videre forhandlinger om ekteskapsavtalen mellom Margrete Eiriksdatter og prins Edvard.

3.4 Sammenfatning

Etter en undersøkelse av kildematerialet kom jeg frem til at ekteskapsavtalen tidligst ble diskutert i 1286 da Bjarne Erlingsson reiste til Skottland for å sikre Margretes interesser som arving til den skotske tronen. Her ble det forhandlet om hennes fremtid, deriblant hennes ekteskap. Forhandlingene ble imidlertid ikke satt i gang for alvor før i 1289, da dispensasjonsbrevet ble sendt til paven. På dette tidspunktet måtte Norge, Skottland og England vært enige om et ekteskap mellom Margrete Eiriksdatter og prins Edvards av England. Kildematerialet viser også at de tre partene hadde forskjellige motiver for ekteskapsavtalen, der norske politiske og økonomiske motiv, skotsk sikring mot intern strid, og kong Edvards ambisjoner om å styrke sin makt i Skottland.

De rådende oppfatningene fremstilt i tidligere norsk, skotsk og engelsk historieskriving tar for seg oppfatningene av bakgrunnen for ekteskapsavtalene og hvilke motiv Norge, Skottland og England hadde for avtaleinngåelsen. Tidligere fremstillinger skiller seg imidlertid fra hverandre ved at norske, skotske og engelske historikere har vektlagt deres nasjons part i forhandlingene. Samtidig vektlegger norske og skotske historikere kong Edvards ambisjoner og men de skiller seg fra hverandre ved at de fremhever deres nasjons kontakt med England. Disse forskjellene viser at det eksisterer nasjonsbyggende tendenser, spesielt tidligere norsk og skotsk historieskriving.

Bakgrunnen for ekteskapsavtalen mellom Margrete Eiriksdatter og prins Edvard i 1290 har i større grad blitt diskutert i tidligere fremstillinger enn bakgrunnen for ekteskapsinngåelsen mellom kong Eirik og Margrete Alexandersdatter fra 1281. Et større omfang av kilder er en grunn til dette. En annen grunn er hvordan ekteskapsavtalens betydning har blitt oppfattet som en del av den politiske situasjonen som utviklet seg mot slutten av 1200-tallet. Selv om det har blitt vist større interesse for denne avtalen, har de rådende oppfatningene i stor grad vært uendret siden oppfatningene ble lansert av Munch i 1859. Etter en vurdering av de rådende oppfatningene opp mot kildematerialet og de politiske situasjonene i samtiden kom jeg frem til at de kan sannsynliggjøres. Samtidig gir en samlet vurdering av norsk, skotsk og engelsk historieskriving et mer helhetlig bilde av bakgrunnen for ekteskapsavtalen, og dette transnasjonale perspektivet eliminerer de nasjonalbyggende trekkene som eksisterer i tidligere forskning. På denne måten kommer det frem at

ekteskapsavtalen et resultatet av tre parter med hver sine motiv for å at Margrete Eiriksdatter og prins Edvard skulle inngå et ekteskap.

Etter en undersøkelse av hvilken rolle norske sendemenn hadde i forhandlingene av ekteskapsavtalen kom jeg frem til at de var sentrale i forhandlingene. Bjarne Erlingssons opphold på De britiske øyer i 1281, 1284 og 1286 viser at han bidro i stor grad til lanseringen av et fremtidig ekteskap. Samtidig kommer det frem at selv om det ikke var norske sendemenn til stede under de endelige forhandlingene om ekteskapet i 1290, så sikret de norske sendemennene som var i Salisbury norske interessers deltakelse i forhandlingene om Margrete Eiriksdatter fremtidige ekteskap.

Ekteskapet ville ha bidratt til at de tre partene fikk oppnådd sine motiv for å inngå ekteskapsavtalen. Som følge av Margrete Eiriksdatters død i 1290 ble det satt i gang forhandlinger om hvem som skulle arve den skotske tronen. Som vi skal se på i neste kapittel ble det samtidig som disse forhandlingene pågikk ble det klart at kong Eirik og den skotske jarledatteren Isabella Bruce skulle inngå et ekteskap.

4. Eirik Magnusson og Isabella Bruce

Ekteskapsavtalen mellom kong Eirik og Isabella Bruce ble trolig underskrevet mens arverettsprosessen pågikk i Skottland mellom 1291 og 1292. Isabella kom til Norge i 1293 og de giftet seg kort tid etter. Isabella var dronning frem til kong Eiriks død i 1299 og hun forble i Norge som enkedronning frem til sin død i 1358. De fikk bare en datter, Ingeborg Eiriksdatter, som ble sentral i senere norske ekteskapsforhandlinger, først med jarlen av Orknøyene i 1300 og senere med en svensk hertug i 1312. Isabella Bruce skiller seg fra sine forgjengere ved at hun ikke var kongsdatter, men jarledatter. Hun kom fra en av de dominerende adelsfamiliene i Skottland og hadde sterke familieband i kongedømmet da hun var datter til Robert Bruce, 6. jarl av Annandale og Marjory grevinne og arving av Carrick.²²⁷

Det eksisterer bare tre dokumenter som kan knyttes til forhandlingene og inngåelsen av dette ekteskapet. I slutten av september 1292 skrev kong Edvard I ut pass for Robert Bruce 6. og Isabella for å reise til Norge.²²⁸ I juli 1293 fikk Robert Bruce 6. på nytt innvilget reise til Norge da kong Edvard ga han fullmakt for reisen.²²⁹ Det mest sentrale dokumentet er en inventarliste over brudeutstyret Isabella hadde med seg over til Norge i september 1293. Utstyret ble tatt i mot og registret av Audun Huggleiksson og Weland de Stiklaw i Bergen. Det ble utlevert av Lord Ralph de Arden of Drayton, magister Niel Campell, Luke de Tany og Henrik de Stiklaw, sendemennene til Robert Bruce 6.²³⁰

På grunn av et magert kildeomfang er det en utfordring å kunne si noe konkret om bakgrunnen for ekteskapet. I lys av dette vil det være interessant å gå nærmere innpå hvordan ekteskapet blir presentert i tidligere fremstillinger i norsk og skotsk 1200-talls historie. Hvordan har bakgrunnen for ekteskapsavtalen blitt fremstilt i fraværet av et bredt kildegrunnlag? For å belyse dette spørsmålet skal jeg først ta for meg kildene knyttet til arverettsforhandlingene i Skottland som pågikk i 1291 og 1292. Jeg har valgt å gjøre dette fordi det var sannsynligvis under disse forhandlingene at ekteskapsavtalen ble inngått, og det vil gi et innblikk i hvilken situasjon ekteskapsforhandlingene pågikk. I andre del av kapittelet skal jeg se på hvordan bakgrunnen for ekteskapet har blitt fremstilt i tidligere norsk og skotsk historieskriving. Som i kapittel 2 kommer ikke engelsk 1200-talls historie til å bli presentert fordi jeg ikke har funnet engelske fremstillinger av bakgrunnen for ekteskapsinngåelsen. I siste del av kapittelet skal jeg ta for meg bakgrunnen for ekteskapsavtalen. I likhet med de to

---

²²⁷ Bjørge 1995: 89; Randi B. Wærdahl «Dronning Isabella Bruce» i Bjørn Bandlien (red.) *Eufemia – Oslos middelalderdronning*, Oslo 2012: 99-107.

²²⁸ DN XIX nr. 379/ RN II nr. 694.

²²⁹ DN XIX nr. 389/ RN II nr. 732.

²³⁰ DN XIX nr. 390/ RN II nr. 734.

foregående kapitlene er delkapittelet også todelt, og jeg skal først se på i hvilken grad rådende oppfatninger forklarer bakgrunnen for ekteskapsavtalen. I andre del av delkapittelet skal jeg se på hvilken rolle menn i den norske kongens tjeneste hadde i forhandlingene om ekteskapet, der jeg har lagt spesiell vekt på rollen til Weland de Stiklaw.

4.1 Forhandlinger om arverettsspørsmålet i Skottland

I dette delkapittelet skal jeg ta for meg kilder som er knyttet til forhandlingene av arverettsspørsmålet i Skottland som fulgte etter Margrete Eiriksdatters død i 1290. Dette er relevant i forbindelse med ekteskapet fordi rådende oppfatninger kobler bakgrunnen for ekteskapet til forhandlingene om arverettsspørsmålet. Jeg skal først følge forhandlingene, og deretter skal jeg se på den politiske situasjonen i Skottland etter John Balliol ble tildømt den skotske tronen frem til 1296. Til slutt skal jeg se på den norske kontakten med Skottland og England utover 1290-tallet.

4.1.1 Arverettsspørsmålet i 1290-1292

Som følge av Margrete Eiriksdatters død i 1290, ble det satt i gang forhandlinger for å finne en ny arving til den skotske tronen. Den første samlingen i forhandlingene ble holdt den 10. mai 1291. Frem til august 1291 ble det i alt holdt elleve samlinger i forhandlingene av arverettsspørsmålet. Under disse forsamlingene ble kong Edvard anerkjent som Skottlands øverste og umiddelbare herre og det ble bestemt at han skulle sitte som øverste dommer under forhandlingene. I løpet av disse forsamlingene la i alt tolv menn frem sitt arvekrav på den skotske tronen og presenterte sine argumenter for kravet. Disse var Robert Bruce, 5. jarl av Annandale, Florence av Holland, John Hastings, Patrick av Dunbar, William de Ros, William de Vescy, Robert de Pinkeny, Nicolas de Soules, John Balliol, John Comyn, Patrick Golightly og Roger de Mandeville.²³¹ Presentasjonen av arvekravene forekom under den ellefte samlingen i begynnelsen av august. Det ble også valgt ut 104 observatører av Bruce og Balliol med tilhørere og kong Edvard, henholdsvis 40, 40, og 24, som skulle bistå i bedømmelsen av de presenterte arvekravene. Det ble videre bestemt at forhandlingene skulle fortsette i juni kommende år.²³²

Samme måned som første samling ble holdt, ble det skrevet leidebrev av kong Edvard for Jon, jarl av Caithness og Orknøyene. Leidet gjaldt jarlens reise til den engelske kongen.

---

²³¹ Kong Edvard hadde også muligheten til å legge frem krav på tronen, men det ser ikke ut som det ble tilfellet.

²³² DN XIX nr. 372 s. 307-336, 351-361/ RN II nr. 629, 633; E. L. G. Stones og Grant. G. Simpson, *Edward I and the Throne of Scotland 1290-1296*, vol. 2, Oxford University Press 1978: 14-146 (merk: A.2-A.4, C.4, A.7, C.10, A.12, A.14, A.15, A.17-A.21, A.24, A.26, A.30, A32, A.35, A.36, A.53-A.66).

Kong Edvard ga også leide til William de Crumbacy, tjeneren til Jon som skulle være med på reisen til kong Edvard.²³³ Leidebrevene sier imidlertid ikke noe om grunnen for reisen til England. Trolig gjaldt reisens jarlens egeninteresser, men det kan også ha vært i tjeneste for den norske kongen. Den 11. oktober ble det tildelt leidebrev fra kong Edvard til norske sendemenn som ikke er navngitt. De var sendt til England for å forhandle med kong Edvard.²³⁴ Dette dokumentet viser at det kan ha vært sendemenn fra Norge på De britiske øyer de siste månedene i 1291.

På våren 1292 fikk magister Huguizio, prest i Castiglione og pavens kapellan, magistrat Peter Algotsson, magistrat Bjarne Lodinsson, ridder Viljam i Torget og kanniken Arne fra Bergen, fullmakt fra kong Eirik for å delta på den kommende samlingen i juni. Under samlingen i juni la de norske sendemennene frem Eiriks arvekrav på den skotske tronen, og de begrunnet kravet med at kong Eirik hadde kra på tronen gjennom sin datter Margrete, den forrige regenten av Skottland. Dette var det siste kravet til den skotske tronen som ble stilt. Under samlingen ble det bestemt av kong Edvard at arvekravene til Robert Bruce 5. og John Balliol skulle avgjøres først og dette skulle gjøres den 14. oktober.²³⁵ Det var også ved denne samlingen at forespørselen om utbetaling av medgiften til Margrete Alexandersdatter ble lagt frem for kong Edvard. Han anerkjente kong Eiriks krav på de manglende utbetalingene for de tre forespurte årene. I tillegg ble kong Eirik tildelt juridisk rett over utpekte jordegods i Skottland med en samlet inntekt på 700 mark sterling årlig for resten av sitt liv.²³⁶

I september ble det skrevet en ny fullmakt fra kong Eirik for baron Audun Huggleiksson, Huguizio og Peter Algotsson. De fikk fullmakt til å forhandle om spesifikke punkt i tillegg til en generell fullmakt til å forhandle på vegne av den norske kongen. Første punkt angikk det norske arvekravet på den skotske tronen. Videre skulle de legge frem et krav om å få utbetalt Skottlands inntekter for de fire årene Margrete var dronning. De skulle også kreve at det ble betalt en straffebot på 100 000 pund sterling for at Margrete Eiriksdatter ikke hadde blitt anerkjent som skotsk dronning og arving med en gang. Et fjerde punkt var forhandlingen om resterende beløp for utbetalingen av medgiften etter Margrete Alexandersdatter fordi inntektene fra de tildelte godsene ikke hadde nådd 700 pund, slik det

---

²³³ DN XIX nr. 371/ RN II nr. 630, 631.

²³⁴ DN XIX nr. 375/ RN II nr. 646.

²³⁵ DN XIX nr. 372 s. 361-364/ RN II nr. 677; RN II nr. 675; Stones og Simpson1978: 154-161 (merk: A.71, A.72).

²³⁶ DN XIX nr. 377/ RN II nr. 678.

var avtalt.²³⁷ Senere i september skrev kong Edvard leidebrev for Audun Huggleiksson for hans reise til kongen av Skottland.²³⁸ Dette tyder på at kong Eirik og hans rådgivere hadde ambisiøse økonomiske krav i Skottland. Det eneste kravet som ble innvilget av kong Edvard, var restbeløpet av inntektene av medgiften som kong Edvard selv betalte for.

Under den trettende og fjortende samlingen i oktober og november ble de endelige argumentene fra Robert Bruce 5. og John Balliol presentert. Kong Edvard mente at kravene til Robert Bruce 5. ikke holdt, og observatørene og de fremmøtte geistlige og verdslige herrer ga samtykke i dette.²³⁹ Den femtende og siste samlingen fant sted senere i november. Her var representanter fra alle tronkreverne tilstede og de fleste kravene på den skotske tronen ble trukket tilbake, deriblant kong Eiriks. De gjenværende arvekreverne var John Comyn, Roger de Mandeville, Robert Bruce 5., John Balliol og John Hastings. Det ble bekreftet at John Balliol hadde sterkest krav og han ble tildømt den skotske tronen.²⁴⁰ Kong Edvard sendte ut instruks til det skotske formynderstyret og skotske stormenn om at Skottland og kongens slott ble overgitt til Balliol. Videre ble det skotske formynderstyrets segl ødelagt kort tid etter den siste samlingen og delene ble tatt med til England. De skulle tas vare på som bevis på engelsk overherredømme. Og John Balliol sverget troskap til kong Edvard kort tid etter han ble tildømt den skotske tronen.²⁴¹

4.1.2 Bruce-familien i 1292-1296

Som konge fikk John Balliol problemer med å sikre sin autoritet i hele Skottland og hans største utfordring var Bruce-familien. Robert Bruce 5. sa fra seg Annandale til sin sønn, Robert Bruce 6. for å ikke å sverge ed til John Balliol. Robert Bruce 6. på sin side, ga jarledømmet Carrick til sin sønn, Robert Bruce, senere 7. jarl av Annandale og kong Robert I. Selv om de sverget ed til John Balliol, var de misfornøyd med at han ble tildømt tronen i stedet for Robert Bruce 5. Denne oppdelingen skapte en tydelig splittelse blant adelsfamiliene i Skottland. Det ble også en større motstand mot kong Edvard som nå var anerkjent som overherren av Skottland. Balliol klarte heller aldri å virkelig håndheve sin makt i Skottland da

---

²³⁷ Bilag 1 i Johnsen 1954-1956: 173-175/ RN II nr. 691.

²³⁸ Bilag 2 i Johnsen 1954-1956: 175/ RN II nr. 692.

²³⁹ DN XIX nr. 372 s. 364-376/ RN II nr. 695, 696; Stones og Simpson 1978: 198-210, 218-227 (merk: A.81, A.82, A.83, A.84, A.85, A.94, A.95, A.96, A.97).

²⁴⁰ DN XIX nr. 372 s. 376-379/ RN II nr. 697; Stones og Simpson 1978: 240-249 (merk: A.108, A.109, A.110, A.111, A.112).

²⁴¹ DN XIX nr. 372 s. 379-380/ RN II nr. 698; Stones og Simpson 1978: 250-263 (merk: A.111, A.112, A.113, A.119).

han måtte følge kong Edwards styre. Balliol klarte derfor ikke å tilegne seg full støtte i Skottland og også hans allierte begynte å tvile på hans kvaliteter som konge.²⁴²

Fra slutten av 1294 ble det satt i gang arbeid, både med og uten samtykke fra Balliol, for å redusere kong Edwards makt i Skottland. Dette førte til et dårlig forhold mellom kongerikene og endte blant annet med at Skottland inngikk en allianse med Frankrike i 1295. Den økte spenningen førte imidlertid til det ble tvil om motstanden mot kong Edvard. John Balliols standpunkt om å undergrave kong Edwards makt, førte til engelsk invasjon av Skottland i 1296 der Balliol måtte anerkjenne sitt opprør, annullere alliansen med Frankrike og si fra seg Skottland. Dette resulterte i at kong Edvard tok direkte styring over Skottland, noe som kom til å prege forholdet mellom Skottland og England godt ut på 1300-tallet.²⁴³

4.1.3 Norsk kontakt med De britiske øyer i 1292-1297

Etter at forhandlingene i Berwick var avsluttet sendte kong Edvard ut instruksjoner til en rekke herrer som skyldte kong Edvard pengesummer. Instruksene ble sendt ut til fogdene i Edinburgh og i Linlithgow, John de Soules, Sheriff i Berwick, William Sinclair, Sheriff i Edinburgh, John de Strathbogie, jarl av Atholl og forpakter av Rothiemay, samt til borgerne av Ayr og av Linlithgow. De fikk instruks om å utbetale en sum til kong Eirik som til sammen tilsvarte den utestående summer den norske kongen hadde til gode fra de tildelte godsene i Skottland. Samtidig sendte kong Edvard instruksjoner til sheriffen av Berwick om å betale 100 pund av den summen han skylder kong Edvard til Peter Algotsson.²⁴⁴ Dette viser at kong Edvard innvilget minst et av de økonomiske kravene som ble lagt frem i 1282. Samtidig sto kong Edvard selv for at de resterende summene skulle dekkes.

Allerede i februar 1293 forekom en brevveksling mellom Norge og England der det ble informert om at utbetalinger av summene ikke forekom, og kong Eirik ba kong Edvard om å gripe inn. Peter Algotsson hadde fått fullmakt til å motta disse utbetalingene, men det viste seg å være vanskelig. Kong Edvard sendte et brev til både kong Eirik og Peter Algotsson der han informerte om at han skulle gjøre det han kunne for å hjelpe. Kong Edvard sendte brev til den skotske kongen John Balliol og ba om at Balliol skulle støtte Peter Algotsson i saken.²⁴⁵ Slutten av 1293 ble det på nytt sendt et brev fra kong Edvard til John Balliol med en påminnelse om kong Eiriks rett på inntektene fra de tildelte jordegodsene i Skottland og at

---

²⁴² Brown 2004: 169-173

²⁴³ Brown 2004: 173-178

²⁴⁴ DN XIX nr. 381/ RN II nr. 700-705; RotScot I: 16/ RN II nr. 706.

²⁴⁵ DN XIX nr. 383/ RN II nr. 715; DN XIX nr. 384/RN II nr. 713; DN XIX nr. 385/RN II nr. 714; RN II nr. 692, 712.

utbetalingen ikke hadde forekommet etter at John Balliol ble valgt til skotsk konge. Kong Edvard ba om at dette ble gjort, så han ikke ble nødt til å gripe inn.²⁴⁶ Dette viser at selv med støtte fra den engelske kongen var det vanskelig å få utbetalt medgiften.

Året etter i 1294 sendte hertug Håkon et brev til kong Edvard med forespørsel om å hjelpe han til å finne en ektefelle i England. Håkon fikk svar om at kong Edvard skulle bistå i saken og sendte et leidebrev for Håkon eller hans sendemenn for å komme til England og forhandle i saken.²⁴⁷ Samtidig ble det skrevet leidebrev fra kong Edvard for Audun Hugleiksson, Bjarne Erlingsson og Bjarne Lodinsson og dette gjaldt en reise til England på vegne av kong Eirik.²⁴⁸ Det står imidlertid ingenting om hvorfor de var i England. I årsskiftet 1294-1295 ble det også sendt et brev til kong Edvard fra kong Eirik der han ba om råd da utbetalingen av den årlige avgiften bestemt i Perth-traktaten hadde stoppet opp etter at John Balliol ble konge. Ifølge bestemmelsene i Perth-traktaten hadde nå kong Eirik juridisk rett på Hebridene og Man. Kong Edvard svarte med en oppfordring til kong Eirik om å vinne tilbake sin rett på Hebridene så raskt som mulig.²⁴⁹ Dette er det første kjente dokumentet som tar for seg de manglende utbetalingene av den årlige avgiften. Kong Edwards spesifisering av Hebridene, og ikke Man, belyser samtidig kong Edwards kontroll over Man.²⁵⁰

I 1295 allierte Norge seg med Frankrike og skulle bistå i krigen mot England som startet i 1294. Dette var et brudd i forholdet mellom Norge og England som hadde vært godt i store deler av 1200-tallet. Som følge av alliansen med Frankrike ble Norge også alliert med Skottland, som lovte å gjenoppta utbetalingen av inntektene fra godsene i Skottland til Norge.²⁵¹ Det ser ut som alliansen var kortvarig fordi mens England og Frankrike fortsatt var i krig i 1297, ble det skrevet et leidebrev av kong Edvard for de norske sendemennene Bjarne Erlingsson, Tore Håkonsson, Jan Ragnvaldsson, Gilbert av Orknøyene, Bjarne Lodinsson, Weyland de Stiklaw og Fransiskanerbroren Ivar.²⁵² I et annet leidebrev nevnes også Henrik de Stiklaw og en Tore som også skulle reise til England på vegne av kong Eirik.²⁵³ Dette tyder på at forholdet mellom kong Edvard og kong Eirik ble gjenopprettet allerede i 1297.

Norges kontakt med Skottland og England mellom 1292 og 1297 gir et innblikk i den politiske situasjonen mellom de tre kongerikene. I de første årene hadde kong Eirik et godt forhold til kong Edvard, mens forholdet til den skotske kongen John Balliol ser ut til å være

---

²⁴⁶ DN XIX nr. 391/ RN II nr. 735.

²⁴⁷ DN XIX nr. 393/ RN II nr. 745, 742; DN XIX 394/ RN II nr. 746.

²⁴⁸ DN XIX nr. 394/ RN II nr. 747.

²⁴⁹ DN XIX nr. 412/ RN II nr. 774, 775, 1002.

²⁵⁰ Brown 2004: 165.

²⁵¹ DN XI nr. 5/ RN II nr. 792; DN XIX nr. 399/ RN II nr. 794; DN XIX nr. 401/ RN II nr. 795.

²⁵² DN XIX nr. 409/ RN II nr. 877.

²⁵³ DN XIX nr. 410/ RN II nr. 878.

dårlig. Dette ble snudd på i 1295 med den kortvarige alliansen med Frankrike og Skottland, men allerede i 1297 var forholdet med England gjenopprettet.

4.1.4 Sammenfatning

Forhandlingene om arverettsspørsmålet preget de politiske forholdene i Skottland og kontakten mellom de tre kongerikene. Kong Eiriks sene tronkrav tyder på at han ikke var ute etter å bli tildømt den skotske tronen. Da ville trolig et norsk arvekrav ha blitt fremlagt samtidig med de andre kravene i 1291. Det virker heller som om arvekravet var et middel for å få større oppslutning ved de økonomiske kravene som ble stilt. Kong Eirik fikk innvilget kravene som gjaldt medgiften og deler av summen ble utbetalt. Kravene på Skottlands inntekter for de fire årene Margrete var regent, samt straffeboten på 100 000 pund sterling, ble ikke innvilget. Kravene var store og det virker ikke sannsynlig at kong Eirik hadde noen reell mulighet til å få de innvilget.

Ekteskapet mellom kong Eirik og Isabella Bruce ble inngått i 1293. Siden begge parter i ekteskapsforhandlingene var til stede i Berwick i 1292, ble sannsynligvis ekteskapsavtalen underskrevet mens forhandlingene om den skotske tronen pågikk. Enigheten om en ekteskapsavtale skjedde imidlertid tidligere. Robert Bruce 6. og Isabella fikk i september pass av kong Edvard til å reise til Norge. Trolig ble avtalen underskrevet før disse passene ble tildelt. Denne reisen skjedde antagelig ikke på grunn av at forhandlingene om arverettsspørsmålet varte til november. Samtidig ble Bruce-familien opptatt med forholdene i Skottland i etterkant av Berwick-forhandlingene. Antagelig skjedde reisen over til Norge på andre halvdel av 1293. Robert Bruce fikk en ny fullmakt til å reise tilbake til Norge i juli og brudeutstyret ankom Bergen i september. Ekteskapet ble trolig inngått ikke lenge etter registreringen av brudeutstyret.

4.2 Rådende oppfatninger av bakgrunnen for ekteskapsavtalen

I dette delkapitlet skal jeg se på hvordan bakgrunnen for ekteskapet mellom kong Eirik og Isabella Bruce har blitt fremstilt i tidligere norsk og skotsk historieskriving. Norske økonomiske og politisk interesser i Skottland kommer frem som rådende oppfatninger av bakgrunnen for ekteskapet.

4.2.1 Norske økonomiske og politiske interesser

I *Det norske folks historie* mener P. A. Munch at ekteskapsavtalen var et tegn på at kong Eirik og kongsrådet ikke hadde gitt opp de norske interessene i Skottland. Munch påpeker at

Robert Bruce 5. var en sterk kandidat i arverettsspørsmålet og hadde det ikke vært for kong Edvards innflytelse ville nok Robert Bruce ha blitt tildelt den skotske tronen. I lys av Bruce-familiens sterke posisjon i Skottland, konkluderer Munch med at ekteskapet må ha vært et gjennomtenkt valg av kong Eirik eller hans rådgivere. Videre mener Munch at det må ha vært de samme norske sendemennene som var tilstede under forhandlingene i Berwick, som forhandlet frem ekteskapsavtalen med Bruce-familien. Avslutningsvis hevder Munch at dersom kong Eiriks motiv for ekteskapet var å danne en ny dynastisk forbindelse mellom Norge og Skottland og skaffe seg nye arvekrav, så var de ikke vellykket.²⁵⁴ I sin fremstilling forklarer Munch bakgrunnen for ekteskapet med fremtidige hendelser som de som forhandlet om ekteskapet ikke kan ha tenkt over som et reell mulighet.

Alexander Bugge trekker frem ekteskapsavtalen i *Norges historie fremstillet for det norske folk* som et resultat av at kong Eirik ikke ble tildømt pengekrav fra Skottland under arverettsaken. Bugge mener at kong Eirik antagelig ikke hadde store forventinger til sitt arvekrav på den skotske tronen, men at det ville bidra til å få innvilget de utestående summene i Skottland. Da han ble tildelt bare deler av summen, ble kong Eirik ifølge Bugge misfornøyd. Dette hevder Bugge var årsaken for at kong Eirik allierte seg med Bruce-familien.²⁵⁵ Ekteskapet forklarer Bugge som et utfall av norske økonomiske interesser i Skottland som ikke ble innvilget. I samme generasjonen av historikere hevder Edvard Bull d. e. i sin fremstilling av kong Eirik i *Norges biografiske leksikon* at ekteskapsavtalen var et ledd i å få utbetalt de utestående summene. Videre skriver Bull at kong Eiriks krav på den skotske tronen var også et resultat av den norske kongens økonomiske interesser.²⁵⁶ I *Norske dronningar* betrakter Halvdan Koht på sin side ekteskapet som et resultat av at kong Eirik ønsket å opprettholde kontakten med Skottland og at valget falt derfor på Isabella Bruce.²⁵⁷ Valget av Isabella Bruce mener Koht var fordi hennes farfar, Robert Bruce 5., hadde en sterkere arverett enn kong Eirik selv.²⁵⁸ Sigvald Hasund skriver i *Det norske folks liv og historie gjennom tidene* at ekteskapsavtalen kom som følge av at kong Eirik ikke hadde gitt opp på å få utbetalt de manglende summene han hadde til gode i Skottland.²⁵⁹ Det kommer frem at disse historikerne deler likhetstrekk med Munch i sine fremstillinger av bakgrunnen for ekteskapet mellom kong Eirik og Isabella.

---

²⁵⁴ Munch 1859: 201-202.

²⁵⁵ Bugge 1916: 328.

²⁵⁶ Bull 1926: 490.

²⁵⁷ Koht presenterer Isabella som en irsk jarledatter. Dette er feil; Bruce-familien var en skotsk-normannisk jarlefamilie.

²⁵⁸ Koht 1926: 37.

²⁵⁹ Hasund 1934: 36.

I *Kong Eirik Magnussons krav på Skottland 1292* hevder Arne Odd Johnsen at de i Norge regnet med at Robert Bruce 5. kom til å bli skotsk konge og ville sikre et ekteskap med dem. I tillegg påpeker Johnsen at ved å etablere en ny forbindelse med den kommende kongefamilien ville det etablere et godt forhold og samtidig sikre forhandlingene om kravene stilt under forhandlingene i Berwick. Videre mener Johnsen at etter Margretes død i 1290 må både Bruce-familien og kong Eiriks og hans rådgivere hatt grunn til å håpe at Robert Bruce skulle bli tildømt den skotske tronen fordi kong Alexander II i 1238 hadde anerkjent Robert Bruce som nærmeste arving dersom kongehuset skulle dø ut. I lys av dette påpeker Johnsen at Bruce-familien må ha tenkt at et ekteskap med faren til den siste dronningen av Skottland ville styrke arvekravet og at det kunne være avgjørende for å sikre seg den skotske tronen.²⁶⁰ Johnsen har lagt større vekt på de politiske interessene Norge hadde i Skottland sammenlignet med tidligere historikerne, men samtidig trekker han frem at ekteskapsavtalen i andre rekke ville ha styrket de økonomiske kravene stilt fra norsk side.

På skotsk side trekker Ranald Nicholson i *The Franco-Scottish and Franco-Norwegian Treaties of 1295* frem ekteskapsavtalen og Norges problem med å få utbetalt medgiften etter Margrete Alexandersdatter. Nicholson mener at Skottland antagelig hadde dårlig økonomi og holdt igjen utbetalingen til kong Eirik. Her påpeker Nicholson at ekteskapet mellom kong Eirik og Isabella ikke kan ha hjulpet i forsøket på å få inntektene utbetalt. Videre presiserer Nicholson at ekteskapsavtalen ble godkjent av kong Edvard, og henviste til kong Edwards godkjennelse av Robert Bruce og Isabellas reise til Norge i 1292.²⁶¹ Dette er en interessant presisering, men det er ikke overraskende at det var kong Edvard som godkjente reisen siden han satt som Skottlands øverste herre på dette tidspunktet. I *Scotland – The Later Middle Ages* hevder Nicholson på samme måte at ekteskapsavtalen var et resultat av kong Eiriks økonomiske krav i Skottland, men inkluderer også retten på Hebridene og Man da den årlige avgiften ikke ble betalt. Nicholson mener at med å gifte seg inn i Bruce-familien fikk kong Eirik enda en støttespiller i tillegg til kong Edvard i forsøket på å oppnå sine krav. Nicholson hevder derfor at det for John Balliol må ha sett ut som at kong Eirik, kong Edvard og Robert Bruce samlet seg i en koalisjon for å undergrave Balliol sin autoritet i Skottland.²⁶² Her kommer det frem at Nicholson vektlegger både de politiske og økonomiske interessene for Norge, på samme måte som de norske fremstillingene.

---

²⁶⁰ Johnsen 1954-56: 159-160.

²⁶¹ Ranald Nicholson, «The Franco-Scottish and Franco-Norwegian Treaties of 1295» i *The Scottish Historical Review*, vol. 38, no. 126, part 2, Edinburgh University Press 1959: 127-128.

²⁶² Nicholson 1974: 46.

Videre påpeker Geoffrey Barrow i *Robert Bruce and the Community of the Realm of Scotland* at arvekravet til kong Eirik på den skotske tronen var uten stor betydning i forhandlingsløpet. Barrow mener at valget av Isabella som ektefelle kom som følge av Bruce-familiens posisjon og styrke i Skottland. Videre hevder Barrow at med et nytt ekteskap i vest, ble de norske interessene i Skottland gjenopptatt, samt at forholdet til England ble styrket da Bruce-familien var lojale mot kong Edvard.²⁶³ Barrow vektlegger altså her de politiske forholdene mellom Norge og Skottland.

I *Weland of Stiklaw: A Scottish Royal Servant at the Norwegian Court* legger Barbara Crawford vekt på karrieren til Weland de Stiklaw. Crawford mener at Weland hadde sterke bånd til Bruce-familien, og derfor ble Weland avsatt i sin stilling i den skotske kongens råd etter kong Alexanders død da John Balliol og hans tilhørere styrket sin posisjon. Crawford hevder at Weland og hans bror Henriks, tjeneste i Norge var et resultat av ekteskapet og alliansen mellom to skuffede tronkrevere, kong Eirik og Robert Bruce 5.²⁶⁴ Videre mener Crawford i *North Sea Kingdoms, North Sea Bureaucrat* at det må ha eksistert kontakt mellom kong Eirik og Bruce-familien gjennom Weland og Henrik som støttet Bruce-familien.²⁶⁵ Crawford har ikke direkte fremstilt bakgrunnen for ekteskapsavtalen, men viser her at kontakten mellom partene har eksistert.

Knut Helle hever på sin side i *Norge blir en stat* at ekteskapsavtalen kom som følge av at den norske kongens rådgivere forsøkte å sikre kong Eiriks interesser i Skottland. Videre fremhever Helle at Audun Huggleiksson fikk fullmakt til å slutte et hvilket som helst forlik på vegne av kong Eirik i Berwick-forhandlingene. Helle mener at på grunn av skuffelsen av å ikke få innvilget de norske kravene, kong Edwards manglende interesse i å støtte Norge, samt valget av Balliol fremfor Bruce, kjølnet forholdet mellom Norge og England.²⁶⁶ I *Norwegian Foreign Policy and the Maid of Norway* påpeker Helle videre at ekteskapet var et resultat av at de i Norge trolig forestilte seg at motstanderen, Robert Bruce 5., stilte sterkere enn kong Eirik i kravet på den skotske tronen.²⁶⁷

I *Våre dronninger* mener Steinar Imsen på samme måte at ekteskapsavtalen var et resultat av at forholdet til Skottland fortsatte å være høyt prioritert også etter kong Eiriks

---

²⁶³ Barrow 2005 [1965]: 58, 86-87.

²⁶⁴ Crawford 1973: 331-332.

²⁶⁵ Barbara E. Crawford «North Sea Kingdoms, North Sea Bureaucrat: A royal Official Who Transcended National Boundaries» i *The Scottish Historical Review*, vol. 69, no. 188, part 2: *Studies Commemorative of the Anniversary of the Death of the Maid of Norway*, Edinburgh University Press 1990: 176-177.

²⁶⁶ Helle 1974: 259. Helle fremstiller bakgrunnen på samme måte i Helle 2005: 277.

²⁶⁷ Helle 1990: 152.

dronning og datter var døde.²⁶⁸ Claus Krag på sin side hevder i *Norges historie fram til 1319* at ekteskapsavtalen var et resultat av et forsøk på å styrke sin rett til den skotske tronen.²⁶⁹ Selv om det er noe ulike fremstillinger, kommer fortsatt Norges politiske og økonomiske interesser frem som rådende oppfatninger.

Narve Bjørge trekker i *Norsk utenrikspolitikk historie* frem ekteskapet i lys av kong Eiriks holdning til at den skotske tronen ble tildømt John Balliol. Bjørge skriver at det ikke var noen tvil om at kong Eirik og hans rådgivere må ha vært skuffet over valget. Bjørge mener at på grunn av at kong Eirik hadde innledet sin regjeringstid ved «nærmast å omfamne si åndelege verje, den nær tretti år eldre Edvard I», var det derfor lett å forstå at kong Eirik følte seg sviktet i forhandlingsløpet. Bjørge hevder derfor at ekteskapet ble opplevd som et «protestekteskap» i Skottland og England, selv om forhandlingene hadde startet før Balliol ble tildelt den skotske tronen.²⁷⁰ Bjørge mener altså at ekteskapsavtalen kom som følge av at både kong Eirik og Robert Bruce var uenige i tildømmelsen av den skotske tronen til John Balliol.

Michael Brown mener i *The Wars of Scotland* at ekteskapsavtalen mellom kong Eirik og Isabella kan ha vært et ledd i en større kontekst der han har presentert ekteskapet som en del av en samling av John Balliols motstandere både utenfor og innenfor Skottland.²⁷¹ Her kommer det frem at Brown mener at ekteskapsavtalen ble til fordi Norge ble motstander av John Balliol fordi medgiften ikke ble utbetalt.

I *From Viking Stronghold to Christian Kingdom* trekker Bagge inn ekteskapet i lys av kong Eiriks interesser i Skottland. Bagge mener at kong Eirik antagelig ikke forestilte seg å bli tildømt den skotske tronen, men at arvekravet derimot kunne bidra til at de fremlagte økonomiske kravene ble innvilget.²⁷² Videre hevder Bagge at kong Eirik kan ha hatt forhåpninger om at kong Edvard ville tildele den skotske tronen til Robert Bruce og på den måten ville gjenopprette et tett forhold mellom det norske og skotske kongehuset.²⁷³

Randi Wærdahl påpeker i *Eufemia – Oslos middelalderdronning*, at det ikke er mulig å si for sikkert hvorfor det ble et ekteskap mellom kong Eirik og Isabella. Wærdahl hevder at fra norsk side kan ekteskapet ha vært et forsøk på å knytte dynastiske bånd til en mulig

---

²⁶⁸ Imsen Oslo 1991: 33.

²⁶⁹ Krag 2000: 194. Krag mener Isabella var sønnedatter til en tidligere skotsk konge. Dette er feil; hennes kongelige slektskap går enten lengre tilbake på slektstretten bestefar, eller til sin bror da han ble kronet til skotsk konge først i 1306.

²⁷⁰ Bjørge 1995: 89.

²⁷¹ Brown 2004: 277.

²⁷² Dette er nok en henvisning til de økonomiske kravene Audun Huggleiksson, Peter Algotsson og Hugutio fikk fullmakt til å forhandle om.

²⁷³ Bagge 2010: 93.

fremtidig kongefamilie. Bruce-familien på sin side ville styrke sin status i Skottland ved å danne en forbindelse med det norske kongehuset. Videre trekker Wærdahl frem at ekteskapsavtalen kan også ha vært et utfall av at kong Eirik hadde problemer med å få utbetalt medgiften etter Margrete Alexandersdatter, samt skuffelse over manglende støtte fra kong Edvard i de norske kravene fremlagt i Berwick.²⁷⁴

Videre påpeker Wærdahl at det ikke eksisterer spor etter direkte kontakt mellom kong Eirik og Bruce-familien, men at de norske sendemennene i Skottland var erfarne diplomater og jurister, og mer enn kvalifisert til å representere kong Eirik. Wærdahl viser imidlertid til en direkte forbindelse mellom partene gjennom at brødrepåret Weland og Henrik de Stiklaw som var i tjeneste på hver sin side i forhandlingene. Wærdahl hevder videre en ekteskap på dette planet forutsatte økonomiske betingelser og at innholdet i ekteskapsavtalen trolig lignet innholdet i Roxburgh-traktaten.²⁷⁵

4.2.2 Sammenfatning

Historikere har skrevet betraktelig mindre om bakgrunnen for ekteskapsinngåelsen mellom kong Eirik og Isabella sammenlignet med de to andre ekteskapsavtalene. Forklaringen ligger trolig i manglende kilder og at selve ekteskapet ikke hadde store konsekvenser for verken Norge, Skottland eller England. I tillegg har fremstillingen av bakgrunnen blitt lite nyansert og belyst siden Munchs fremstilling i 1859. Med unntak av få tilfeller er bakgrunnen forklart med norske økonomiske og politiske interesser. Spesielt den økonomiske delen er fremtredende, der ekteskapsavtalen kom som følge av at kong Eirik og hans råd ville sikre utbetalingen av medgiften og utbetalingen av den årlige avgiften fra Perth-traktaten. Det kommer videre frem at de norske politiske interessene blir satt i lys av en potensiell mulighet om å danne en ny dynastisk forbindelse i fremtiden da Robert Bruce 5. hadde en sterk arverett. Samtidig ville dette i neste ledd kunne bidra med å få innvilget de økonomiske kravene stilt i Berwick. Problemet ved denne fremstillingen er at den er preget av et anakronistisk historiesyn og den måten blir ekteskapsavtalen forklart med hendelser som de som forhandlet frem ekteskapsavtalen ikke kunne vite skjedde.

4.3 Bakgrunnen for ekteskapsavtalen

I dette delkapittelet skal jeg ta for meg bakgrunnen for ekteskapsavtalen mellom kong Eirik og Isabella Bruce. Delkapittelet er todelt der jeg skal først diskutere i hvilken grad de rådende

---

²⁷⁴ Wærdahl 2012: 99-100

²⁷⁵ Wærdahl 2012: 100- 103

oppfatningene for ekteskapsavtalen kan sannsynliggjøres. I andre del skal jeg diskutere de norske sendemennenes rolle og hvorvidt de kan ha vært en direkte årsak til at det ble enighet om en ekteskapsavtale mellom kong Eirik og Isabella Bruce.

4.3.1 Nytt blikk på rådende oppfatninger

Rådende oppfatninger av bakgrunnen for ekteskapsavtalen har vektlagt at kong Eirik ville sikre sine økonomiske og politiske interesser i Skottland. Det er vanskelig å finne hold i dette. Først og fremst er det et problem at fordi de rådende oppfatningene forklarer ekteskapet med hendelser som forekom etter at avtalen ble underskrevet. Som nevnt utstedte kong Edvard i september i 1292 pass for Rober Bruce 6. og Isabella før å reise til Norge.²⁷⁶ Det betyr at en ekteskapstraktat var på plass før dette tidspunktet. Samtidig ville ikke Robert Bruce ha bedt om å få innvilget en reise til Norge hvis det ikke var bestemt at kong Eirik og Isabella skulle inngå et ekteskap. Samtidig viser dette at ekteskapstraktaten ble underskrevet før det ble klart hvem som skulle arve den skotske tronen. Hvis det var tilfelle at kong Eirik og rådgiverne hans ønsket å få sikret sine økonomiske krav, ville de ha avventet ekteskapsforhandlingene frem til det var avklart hvem som bli skotsk konge. Det samme gjelder også for argumentet om de hadde interesser om å danne en ny dynastisk forbindelse mellom det norske og det skotske kongehuset. Selv om Robert Bruce var en sterk kandidat for tronen, ville kong Eirik og hans rådgivere likevel ha ventet til en ny konge var valgt.

Forholdet mellom kong Eirik og kong Edvard har blitt fremstilt i tidligere historieskriving som både styrket og svekket som følge av ekteskapsavtalen. I tidligere fremstillinger argumenteres det for at kong Eirik var skuffet over at kong Edvard ikke støttet han i sine krav og derfor kjølnet forholdet. Det virker imidlertid som kong Edvard arbeidet aktivt for å innfri kravene ved at han i juni 1292 innfridde den norske forespørselen om utbetaling av medgiften etter Margrete Alexandersdatter. I tillegg tildelte han kong Eirik livslangvarig juridisk rett over de årlige inntektene av de tildelte godsene i Skottland.²⁷⁷ Da nye økonomiske krav ble stilt fra norsk side i september samme år, ble bare kravet om restsummer av medgiften innfridd.²⁷⁸ De to øvrige kravene om utbetalingen av inntektene for de fire årene Margrete Eiriksdatter var dronning og straffeboten på 100 000 mark var store summer, og urealistisk å få innfridd. Samtidig sto Kong Edvard selv for at de manglende restsummene av godsinntektene skulle dekkes ved å tildele kong Eirik sin egen inntekt i

---

²⁷⁶ DN XIX nr. 379/ RN II nr. 694.

²⁷⁷ DN XIX nr. 377/ RN II nr. 678.

²⁷⁸ Bilag 1 i Johnsen 1954-1956: 173-175/ RN II nr. 691

Skottland.²⁷⁹ Det kommer frem at Skottland ikke hadde kapasitet til å utbetale store summer da kong Edvard sto for utbetalingen av medgiften. Dette viser at kong Edvard et gjorde aktivt forsøk for at kong Eirik fikk i det minste utbetalt summer han hadde juridisk rett på, og det kommer frem at forholdet hadde kjølnet som følge av utfallet av forhandlingene om arverettsspørsmålet.

Etter at John Balliol ble konge stoppet også utbetalingen av den årlige avgiften fra Perth-traktaten og ifølge betingelsene i traktaten hadde kong Eirik i prinsippet krav på øyene etter 1292. I slutten av 1294 sendte kong Eirik et brev til kong Edvard angående situasjonen og spurte om råd. Kong Edvard oppfordring kong Eirik til å ta tilbake øyene snarest.²⁸⁰ Denne rådføringen viser at det fortsatt var en god kontakt mellom kongerikene, mens Norge samtidig hadde fått et dårligere forhold til Skottland og John Balliol.

Kontakten med den engelske kongen kommer også til syne ved leidebrevet kong Edvard skrev for Audun Huggleiksson, Bjarne Erlingsson og Bjarne Lodinsson i 1294.²⁸¹ Disse var de mest sentrale personene blant kong Eiriks rådgivere og hadde god erfaring med utenlandsreiser. Det er usikkert om de faktisk reiste til England og hvorfor, men da det nettopp var disse tre som fikk leide, viser betydningen av reisen. I lys av de tre som sendemenn kan det tenkes at deres reise var i sammenheng med krigen mellom Frankrike og England som hadde begynt samme år. Videre viser hertug Håkons forespørsel om hjelp med å finne en ektefelle i England, at forholdet mellom Norge og England ikke var dårlig i 1294.²⁸² Dersom det var et dårlig forhold mellom Norge og England i 1294, ville ikke kong Eirik og hans rådgivere ha samtykket i at hertug Håkon skulle giftes bort med en engelsk adelskvinne. Planene ble aldri satt til verks da Håkon ble lovet bort til en fransk adelskvinne som følge av forhandlingene med Frankrike i 1295.²⁸³ Disse brevene underbygger at Norge og England fortsatt hadde god kontakt i 1294.

Det er først i 1295, da Norge inngikk en allianse med Frankrike og Skottland, at det er mulig å se et dårlig forhold mellom Norge og England.²⁸⁴ Avtalen som ble inngått mellom Norge og Frankrike fastsatte at Norge skulle få utbetalt 30 000 pund sterling i året for å bistå i krigen mot England.²⁸⁵ I tillegg lovte de skotske sendemennene at utbetalingene av inntektene

---

²⁷⁹ DN XIX nr. 381/ RN II nr. 700, 701, 703, 704, 705; DN XIX nr. 382/ RN II nr. 702; RotScot: 16/ RN II nr. 706.

²⁸⁰ DN XIX nr. 412/ RN II nr. 774, 775, 1002.

²⁸¹ DN XIX nr. 394/ RN II nr. 747.

²⁸² DN XIX nr. 393/ RN II nr. 745

²⁸³ DN V nr. 29/ RN II nr. 801.

²⁸⁴ Se delkapittel 4.1.3 Norges kontakt med De britiske øyer 1292-1297.

²⁸⁵ DN XIX nr. 399/ RN II nr. 794.

fra de skotske jordegodsene til Norge skulle gjenopptas.²⁸⁶ Dette viser at forhandlingene i Frankrike 1295 ga Norge et mye større økonomiske utbytte sammenlignet med i Berwick-forhandlingene. Dette tyder på at traktaten mellom Norge og Frankrike fra 1295 fra norsk side var et resultat av motiv om å sikre gamle og nye inntekter for Norge, fremfor at det faktisk eksisterte et dårlig forhold mellom Norge og England. Samtidig var bruddet i kontakten kortvarig da det tyder på at forholdet mellom Norge og England ble gjenopptatt allerede i 1297 da norske sendemenn fikk leide i England da de skulle forhandle med kong Edvard på vegne av kong Eirik.²⁸⁷ Dette viser at forholdet mellom Norge og England var godt store deler av 1290-tallet, og det ser ikke ut som bruddet i 1295 førte med seg langvarige konsekvenser.

Selv om dette bekrefter at deler at tidligere fremstillinger har rett i at det var et godt forhold mellom Norge og England, så er det fortsatt ikke mulig å anse dette som en bakgrunn for ekteskapsavtalen. I likhet med de økonomiske interessene til Norge er også kontakten med England utover 1290-tallet noe kan forklare hvorfor det ble inngått et ekteskap mellom kong Eirik og Isabella. I en samlet vurdering kan ikke de rådende oppfatningene i tidligere historieskriving sannsynliggjøres.

4.3.2 De norske sendemenn i 1292

I sammenheng med forhandlingene om arverettsspørsmålet ble det ved to anledninger i 1292 sendt norske representanter til Berwick. Første runde reiste Huguitio, prest av Castiglione og pavens kapellan, magister Peter Algotsson, magister Bjarne Lodinsson, ridder Viljam i Torget og kanniken Arne av Bergen til Berwick for å representere kong Eirik. Ved den andre utsendingen ble sendemennene redusert til tre person: de allerede nevnte Huguitio og Peter Algotsson, og i tillegg reiste baron Audun Hugelksson sammen med dem til Berwick.

Huguitio ble i 1285 utnevnt av paven som ny tiendeinnkrever i Norge og satt i denne stillingen i hvert fall frem til 1295.²⁸⁸ I 1286 hadde han også blitt tiendeinnkrever i Danmark og Sverige.²⁸⁹ Han var prest av Castiglione, pavens kapellan, og blir omtalt i norske dokumenter som magister. Huguitio må minst ha hatt en magister artium siden han blir omtalt som magister, men bakgrunnen hans tilsier at han antagelig hadde en høyere utdanning innen teologi. Utdanningen hans bekrefter at han kunne minst latin, men trolig også fransk, og hans utnevneelse som tiendeinnkrever viser hans erfaring innen finans.

---

²⁸⁶ DN XIX nr. 401/ RN II nr. 795.

²⁸⁷ DN XIX nr. 409/ RN II nr. 877; DN XIX nr. 410/ RN II nr. 878.

²⁸⁸ DN I nr. 75/ RN II nr. 404; DN VI nr. 63/ RN II nr. 782.

²⁸⁹ DN I nr 78/ RN II nr. 439.

Peter Algotsson kom til Norge i 1288 og kom etter kort tid i den norske kongens tjeneste. Han hadde utdanning innen teologi fra Paris og var kansler for den svenske kongen Magnus Birgersson før han kom til Norge. Som vi så i kapittel 3, var Peter i England i 1289 og forhandlet om Margrete Eiriksdatters posisjon i Skottland.²⁹⁰ Hans sendeferd til Berwick i 1292 viser at han var sentral i Norges forhold med Skottland og England.²⁹¹ Samtidig som Peter var i Skottland skulle han motta kong Eiriks tilgodehavende summer som betaling for et lån han hadde gitt kong Eirik. Dette viser at selv om han var i landflyktighet, hadde Peter en god egenkapital. Peters kontakt med De britiske øyer kommer også til syne i brevvekslingene med kong Edvard angående at disse summene i Skottland ikke ble utbetalt. I et av brev fra engelske kongen til Peter takker kong Edvard for to jaktfalker, to hauker, samt andre gaver som Peter hadde sendt til den engelske kongen.²⁹² Peter Algotssons utdanning og tidligere arbeid i Sverige og Norge viser at det var et godt valg sende han til Berwick i 1292.

Bjarne Lodinsson var kansler i begynnelsen av kong Eiriks regjeringstid. Han hadde utdanning fra Paris og han var en sentral person under forhandlingene om ekteskapstraktaten mellom kong Eirik og Margrete Alexandersdatter.²⁹³ Bjarne var kansler frem til i hvert fall 1283, og reiste etter hvert til Bologna for videre studier. Der fullførte han utdanningen i 1292 og ble doktor i romersk rett. Samme år var han tilbake i norsk tjeneste da han reiste til Berwick. Hans bakgrunn og erfaringer var godt kvalifisert for å forhandle på vegne av kong Eirik.

Vi vet lite om arbeidet til Ridder Viljam i Torgets før hans reise til Berwick. Han kom fra en stormannslekt på Torget i Brønnøysund og antagelig eide han bygninger på Bryggen i Bergen. Dette kommer i lys at han var med å beslagla engelske varer i Bergen på 1280-tallet.²⁹⁴ Videre nevnes Kanniken Arne av Bergen første gang i sammenheng med Berwick forhandlingene. Han hadde trolig tatt utdanning i Bergen og hadde sannsynligvis også kjennskaper til kong Eiriks hoff. Han skal også ha tatt utdanning i rettsstudier i Frankrike i 1298 til 1299, og i 1305 ble han biskop av Bergen.²⁹⁵ Dette sier noe om hvilken kompetanse an kan ha sittet med også i 1292.

Baron Audun Hugleikssons slektskap med kongehuset la et grunnlag for hans tilstedeværelse ved hoffet i Bergen. Det var imidlertid hans forretningsdyktighet som ga han en karriere hos den norske kongen. Han deltok under lovrevideringene i 1273 der han ble satt

---

²⁹⁰ Se delkapittel 3.3.2 De norske sendemennenes bidrag.

²⁹¹ DN XIX nr. 372 s. 361-364/ RN II nr. 677; Bilag 1 i Johnsen 1954-1956: 173-175/ RN II nr. 691.

²⁹² DN XIX nr. 385/ RN II nr. 714.

²⁹³ Se delkapittel 2.3.3 Norske sendemenn i Skottland

²⁹⁴ Helle 1982: 559.

²⁹⁵ Helle 1972: 589.

til å overvåke forhandlingene., i 1276 ble han omtalt som stallar for kong Magnus, og i 1277 var han blant de som beseglet sættargjerden. Samme år var han også en av kong Eiriks ombudsmenn i Viken. Audun var medlem av formynderstyret mens kong Eirik var umyndig, og han var en av kong Eiriks fremste rådgiver inn rettslære og finans under kongens regjeringstid.²⁹⁶

På et tidspunkt ble Audun utnevnt til kong Eiriks fehirde, siden Audun i 1298 kalte seg selv skattmester. I 1284 eller 1285 var Audun i Skottland og kvitterte for å ha mottatt en utbetaling av medgiften etter Margrete Alexandersdatter. Et annet eksempel på hans arbeid var da han kvitterte for og registrerte innholdet av Isabellas brudeutstyr i 1293.²⁹⁷ På denne måten kommer hans finansielle arbeid til syne i hans første kjente sendeferd til Skottland. Bakgrunnen til Audun viser til at han hadde en høy utdanning. Antagelig hadde han en utdanning som var høyere enn hva som ble tilbudt i Bergen og at han tok utdannelsen i utlandet.²⁹⁸ Audun Hugleikssons utdanning, kompetanse og sentrale posisjon i kongens nærmeste forklarer hvorfor han fikk fullmakt til å reise til Berwick i andre runde av sendeferden.

I den første sendeferden var det fem som fikk fullmakt av kong Eirik: prest og pavens tiendeinnkrever, Huguitio, Peter Algotsson, Bjarne Lodinsson, Viljam i Torget, og kanniken Arne av Bergen. Den andre fullmakten var bare for tre personer: Audun Hugleiksson, Huguitio og Peter Algotsson. Dette er en relativ stor endring i representasjonen av kong Eirik. Med flere sendemenn under den første sendeferden tyder på at disse sendemennene hadde fått flere oppgaver i tillegg til fremleggingen av arvekravet til kong Eirik og forespørselen om utbetalingen av medgiften etter Margrete Alexandersdatter. En større delegasjon fra Norge i juni 1292 understreker at ekteskapstraktaten ble underskrevet på dette tidspunktet.

Siden ekteskapsavtalen ble inngått i juni hadde ikke den andre sendeferden behov for så mange sendemenn. Heller ble det gitt fullmakt til de som var best egnet i finansielle forhandlinger. De norske økonomiske kravene gjorde det nødvendig med sendemenn med en kunnskap om finans, noe som forklarer hvorfor Audun reiste sammen med Huguitio og Peter Algotsson den andre runden. Både Audun og i hvert fall Huguitio hadde god erfaring innen finans, men også Peter hadde antagelig erfaring innen finans gjennom sin utdanning og tjeneste i både Sverige og Norge. Det kan se ut som sendeferdene hadde noe ulikt formål og endringer i antall og hvem som reiste var et resultat av dette.

---

²⁹⁶ Helle 1972: 578-579.

²⁹⁷ Helle 1982: 559.

²⁹⁸ Helle 1982: 630.

Selv om det kommer frem at de norske sendemennene som var i Berwick i 1292 var godt kvalifisert til forhandlingene, er det ikke mulig å si noe konkret om forhandlingene om ekteskapet der. Det vil derfor være mer interessant å se nærmere på i hvilken sammenheng forslaget om ekteskapet ble lansert.

4.3.3 Et resultat av kongens rådgiveres arbeid?

På det tidspunktet brudeutstyret til Isabella Bruce ble tatt imot var brødrene Weland og Henrik de Stiklaw i tjeneste på hver sin side av partene i ekteskapsavtalen. Brødrene kom fra England og kom trolig i tjeneste i Skottland gjennom slektskap med Lord Richard de Stiklaw, som var steward for biskop Gamelin av St. Andrews. Stiklaw-familien fikk en betydelig status i Northumberland da de arvet et større gods av Adam av Hesmond. Ifølge Barbara Crawford i *Weland of Stiklaw; A Scottish Royal Servant at the Norwegian Court*, giftet enken til Adam seg med Robert Bruce, 5. jarl av Annandale.²⁹⁹ Dette ekteskapet la grunnlaget for Weland og Henriks kontakt med Bruce-familien og er med på å forklare hvordan Henrik kom i tjeneste hos dem.

Weland tok på et tidspunkt utdanning da han ble omtalt magister og han var antagelig i kong Alexanders tjeneste for en periode før kong Alexander døde i 1286. På det tidspunktet Weland kom til Norge var han sannsynligvis velkommen ved det norske hoffet. Utenlandske menn i tjeneste var en fordel for den norske kongen, fordi sammenlignet med nordmennene hadde de bedre språkforståelse, samt forståelse av skikk og hofftradisjoner i de landene de kom fra.³⁰⁰ I lys av dette kom Weland inn i norsk tjeneste på grunn av hans opphav, utdanning, samt hans tjenesteperiode ved det skotske hoffet, og på denne måten kunne bidra i kontakten og forhandlinger med Skottland og England. Dette viser at han ikke var i norsk tjeneste i 1289, fordi med sin bakgrunn og kompetanse ovenfor De britiske øyer ville han mest sannsynlig ha vært med på denne sendeferden hvis dersom han var i tjeneste hos kong Eirik i 1289.

De norske sendemennene som var i Salisbury i 1289 kom i kontakt med Robert Bruce 5., som var en av de skotske representantene under forhandlingene om Margrete Eiriksdatters fremtid i Skottland. At begge partene i ekteskapsforhandlingene var representert i Salisbury tyder på at et fremtidig ekteskap ble diskutert allerede i 1289. I lys av situasjonen til kong Eirik og Bruce-familien, kommer dynastipolitikk ført av de to partene frem som en sentral årsak for bakgrunnen for ekteskapet. Bruce-familien tjente mye på å få til en ekteskapsavtale

---

²⁹⁹ Crawford 1973: 329-330

³⁰⁰ Bjørge 1995: 51-52

med kong Eirik, da det å gifte seg inn i et kongehus var prestisjefyllt i seg selv. I 1289 ville også en ekteskapsallianse med kong Eirik, faren til Margrete, dronningen av Skottland, ha styrket Bruce-familiens posisjon i Skottland. Dersom det var tilfelle at ekteskapsavtalen ble avklart etter Margrete Eiriksdatters død, ville fortsatt Bruce-familien tjene på å danne familiebånd med et kongehus og det er sannsynlig at tanken om et ekteskap ble lansert av dem.

Fra norsk side måtte valget av et ekteskap med Bruce-familien vært gjennomtenkt. Kong Eirik hadde på sin side behov for mannlige arvinger og ved 1289 hadde han og rådgiverne hans allerede vurdert hvem som kunne være en passende ektefelle. Blant adelsfamiliene i Europa kan det ha vært flere aktuelle kandidater, men at valget på Bruce-familien viser at de antagelig hadde kvaliteter og ressurser som ga fordeler for kong Eirik. I et dynastipolitisk perspektiv så sannsynligvis også andre adelsfamilier fordelene med knytte bånd med kongefamilie. Fordelen som Bruce-familien hadde etter 1289 var den direkte forbindelsen med kong Eirik som Weland og Henrik dannet da de var på hver sin side i forhandlingene. Sett i lys av Robert Bruce dynastipolitikk og forhandlingene om et ekteskap i 1289 var han trolig positiv til Weland kom i tjeneste hos den norske kongen, siden dette ville danne et tettere bånd mellom hoffet i Bergen og Bruce-familien. På denne måten tyder det på at han kom til Norge kort tid etter forhandlingene i Salisbury bar avsluttet.

Denne forbindelsen med Weland hos kong Eirik og Henrik hos Robert Bruce 5., dannet en forbindelse som antagelig påvirket videre forhandlinger om ekteskapsavtalen. Brødrene de Stiklaw hadde kontakt med hverandre frem til 1293, og da kom og Henrik til Norge sammen med Isabella Bruce. Forhandlingene måtte imidlertid settes på vent da Margrete Eiriksdatter døde i 1290. Den direkte forbindelsen mellom brødrene sikret forhandlingene om ekteskapsavtalen ved like, som førte til at ekteskapstraktaten ble underskrevet da det skulle komme sendemenn fra Norge i 1292.

På denne måten ble det gjennom brødrene Weland og Henrik de Stiklaw ble de knyttet en direkte forbindelse mellom hoffet i Bergen og Bruce-familien. Denne forbindelsen viser at den norske kongens rådgivers arbeid var en direkte årsak for at det ble forhandlet frem en ekteskapsavtale mellom kong Eirik og Isabella Bruce.

4.3.4 Sammenfatning

Problemet med de rådende oppfatningene av bakgrunnen for ekteskapet er at de forklarer ekteskapet med hendelser som forekom etter at ekteskapsavtalen ble inngått. De rådende oppfatningene i tidligere forskning er norske økonomiske motiv om å få sikre utbetaling av

medgiften etter Margrete Alexandersdatter og den årlige avgiften bestemt i Perth-traktaten. Den andre rådende oppfatningen kommer frem i norske motiv om å skape en ny dynastisk forbindelse med en aktuell tronkandidat. Fremstillingene av de rådende oppfatningene viste seg å være problematiske fordi de forklarer ekteskapet med hendelser som skjedde etter at ekteskapsavtalen ble underskrevet. Etter en vurdering av oppfatningene kom jeg frem til at de ikke kan sannsynliggjøres.

Etter en egen vurdering kom jeg frem til at bakgrunnen for ekteskapet var et resultat av dynastipolitikk ført av kong Eirik og hans rådgivere, og av Bruce-familien. Spesielt Bruce-familien ville dra nytte av ekteskapet ved at muligheten til å knytte bånd med et kongehus gjennom et ekteskap, og samtidig slik situasjonen var i 1289 ville et ekteskap med kong Eirik styrke Bruce-familiens posisjon i Skottland fordi kong Eiriksdatter ble anerkjent som skotsk dronning. På denne måten ekteskapet mest sannsynlig ble lansert av Robert Bruce 5. i 1289. I tillegg kom jeg frem til at den direkte forbindelsen som ble etablert mellom hoffet i Bergen og Bruce-familien da Weland de Stiklaw kom inn i norsk tjeneste var en sentral faktor for at en ekteskapskontrakten nettopp mellom kong Eirik og Isabella Bruce ble underskrevet. Samtidig ble ekteskapsforhandlingene satt på vent da Margrete Eiriksdatter døde i 1290, men denne direkte forbindelsen holdt kontakten mellom partene ved like. På denne måten ble Weland og Henrik de Stiklaw en direkte årsak for at ekteskapet ble gjennomført.

4.4 Sammenfatning

Etter en vurdering av kildematerialet knyttet til forhandlingene om arverettsspørsmålet i Skottland på beynnelsen av 1290-tallet, sammen med de tre bevarte dokumentene knyttet til ekteskapet mellom kong Eirik og Isabella Bruce, kom jeg frem til at ekteskapstraktaten ble skrevet under i juni 1292, da både norske sendemenn og medlemmer av Bruce-familien var til stede i Berwick.

I tidligere historieskriving er norske politiske og økonomiske motiv blitt trukket frem som rådende oppfatninger av bakgrunnen for ekteskapet. Etter en nærmere undersøkelse kom det frem at de rådende oppfatningene forklarer bakgrunnen for ekteskapet med hendelser som skjedde etter at ekteskapstraktaten ble skrevet under. På denne måten kan ikke de rådende oppfatningene sannsynliggjøres.

Etter en egen vurdering kom jeg frem til at ekteskapet mellom kong Eirik og Isabella Bruce kan lettest forklares i lys av dynastipolitikken ført av kong Eirik og hans rådgivere, og spesielt av Bruce-familien. I lys av at norske sendemenn og Robert Bruce 5. var i Salisbury under forhandlingene kommer det frem at et fremtidig ekteskap ble diskutert her. Bruce-

familien ville uten tvil dra god nytte av å inngå et ekteskap med et kongehus, og slik situasjonen var i 1289 ville et ekteskap med kong Eirik styrke Bruce-familiens posisjon i Skottland fordi kong Eiriks datter, Margrete, ble anerkjent som skotsk dronning. Dette tyder på at interessen for ekteskapet var størst hos Bruce-familien og at det var Robert Bruce som lanserte tanken om ekteskapsavtalen.

I en vurdering av kong Eiriks sendemenn og rådgiveres arbeid kom jeg frem til at sendemennene i Berwick var godt kvalifisert til å inngå forhandlinger om ekteskap. Det viste seg og at det ble etablert en direkte forbindelse mellom hoffet i Bergen og Bruce-familien da brødrene Weland og Henrik de Stiklaw sto hver sin side i forhandlingene. Denne direkte forbindelsen var en avgjørende faktor for at det ble et ekteskap nettopp mellom kong Eirik og Isabella Bruce ble underskrevet. Som følge av Margrete Eiriksdatters død i 1290 ble ekteskapsforhandlingene satt på vent, men kontakten mellom partene ble holdt ved like med den direkte forbindelsen mellom de to brødrene. På denne måten kommer det frem av kong Eiriks rådgivers arbeid var en direkte årsak for at det ble inngått et ekteskap mellom kong Eirik og Isabella Bruce.

5. Bakgrunnen for ekteskapsavtalene

I min undersøkelse har jeg gjort et forsøk på å svare på problemstillingen: Hva var bakgrunnen for de tre ekteskapsavtalene som ble underskrevet på 1280- og begynnelsen av 1290-tallet? For å kunne svare denne problemstillingen, presenterte jeg tre underproblemstillinger: Hva sier kildematerialet om bakgrunnen for og konsekvensene av ekteskapsavtalene? Hvordan har bakgrunnen for ekteskapsavtalene blitt fremstilt i tidligere historieskriving, og hvilken rolle har sendemenn i norsk tjeneste hatt i forhandlingene om ekteskapsavtalene?

I kapittel 2 kom jeg frem til at bakgrunnen for ekteskapsinngåelsen mellom kong Eirik og Margrete Eiriksdatter var dynastipolitikk ført både fra norsk og skotsk side. Samtidig kom jeg frem til etter en vurdering av sendemennenes bakgrunn og kompetanse at Bjarne Erlingsson og Bjarne Lodinsson hadde en sentral rolle i forhandlingene om ekteskapet, spesielt som medlemmer av formynderstyret til den mindreårige kong Eirik.

Min vurderingen av kildematerialet samsvarer med én av to de rådende oppfatninger av bakgrunnen for ekteskapet i tidligere norsk og skotsk historieskriving. Disse to var dynastipolitikk og sikring av utbetalingen av den årlige avgiften bestemt i Perth-traktaten fra 1266. Undersøkelsen av tidligere fremstillinger viste at både norske og skotske fremstillinger bærer preg av å ha minimale nyanseringer i fremstillinger av bakgrunnen for ekteskapet. Dette viser at interessen for bakgrunnen for ekteskapet har vært liten siden P. A. Munchs fremstilling i 1859.

Den rådende oppfatningen av dynastipolitikk som bakgrunn for ekteskapet står sentralt både i norske og skotske fremstillinger. En forskjell jeg har kommet frem til er at den norske dynastipolitikken er rådende i norske fremstillinger, mens den skotske dynastipolitikken er rådende i skotske fremstillinger. Denne forskjellen viser at nasjonsbyggende tendenser fortsatt finnes i norsk og skotsk historieskriving. Den andre rådende oppfatningen om at sikring av utbetalingen av den årlige avgiften kommer frem i undersøkelsen som et rent norsk fenomen. Denne oppfatningen trakk jeg inn i en drøfting av hvorvidt det eksisterte en forbindelse mellom Roxburgh-traktaten og Perth-traktaten. Jeg kom frem til at sikringen av utbetalingen av den årlige avgiften ikke var en bakgrunn for ekteskapet. Kildematerialet sier ikke noe om at det skulle inngås et ekteskap mellom kongehusene i etterkant av 1266. Det finnes heller ingen betingelser i Roxburgh-traktaten om at utbetalingen av den årlige avgiften skulle gjenopptas. Tidligere fremstilling har brukt en kvittering på utbetalingen av avgiften og siste del av engangssummen som var på 4000 mark som skjedde i 1282. Siden jeg ikke fant en

forbindelse mellom Perth-traktaten og Roxburgh-traktaten kom jeg frem til utbetalingene av den årlige avgiften fra og med 1282 var et resultat av, og ikke en betingelse for, ekteskapsavtalen.

Etter en undersøkelse av hvilken rolle de norske sendemennene kan ha hatt i forhandlingene om ekteskapsavtalen, kom jeg frem til at de norske sendemennene var godt kvalifisert til å forhandle om ekteskapsavtalen. Bjarne Erlingsson og Bjarne Lodinsson sto i en særstilling da de som formyndere deltok i forhandlingene med de skotske sendemenn i Norge. Endringer i betingelser i utkastet av ekteskapstraktaten bekreftes med at utkastet ble forkastet da de skotske sendemennene kom tilbake til Skottland. I lys av deres posisjon som både formyndere og sendemenn er det tydelig at de spilte en aktiv rolle i forhandlingene, og det understreker at ingen andre var mer kvalifisert til å forhandle frem endringer enn Bjarne Erlingsson og Bjarne Lodinsson.

I kapittel 3 kom jeg frem til at bakgrunnen for ekteskapsavtalen mellom Margrete Eiriksdatter og prins Edvard av England var tredelt. Kong Eiriks og hans rådgivere hadde politiske og økonomiske motiv i Skottland, det skotske formynderstyrets hadde et ønske om å sikre kongedømmet fra krig, og kong Edvard hadde ambisjoner om å øke sin makt i Skottland. Samtidig kom jeg frem til at norske sendemenn hadde en sentral rolle i forhandlingene av ekteskapsavtalen. Bjarne Erlingssons opphold på De britiske øyer i 1281, 1284 og 1286 og hans forhandlinger under disse oppholdene viser at han bidro i stor grad til lanseringen av et fremtidig ekteskap mellom Margrete Eiriksdatter og prins Edvard.

Salisbury-traktaten, Birgham-traktaten og dokumenter knyttet til disse avtalene viser at det eksisterte forskjellige interesser hos kong Eirik og hans rådgivere, det skotske formynderstyret, og hos kong Edvard. Samtidig kom jeg frem til at de alle tre hadde dynastipolitiske interesser ovenfor ekteskapsavtalen. En betingelse i Salisbury-traktaten var at Margrete Eiriksdatter ikke skulle giftes bort av det skotske formynderstyret uten rådføring med kong Edvard eller uten samtykke av kong Eirik. Dette viser forhandlingspartenes interesser for Margretes fremtidige ekteskap. Videre kom jeg frem til at de tre partene var enige om et ekteskap før det ble sendt et dispensasjonsbrev til paven, fordi brevet ikke ville ha blitt sendt dersom en av partene ikke ønsket ekteskapet.

Som følge av et større kildemateriale, og en større interesse av denne ekteskapsavtalen sammenlignet med Roxburgh-traktaten, har bakgrunnen for denne avtaleinngåelsen fått større plass i tidligere norsk, skotsk og engelsk historieskriving. Jeg kom frem til at rådende oppfatninger av bakgrunnen for avtaleinngåelsen er tredelt: økonomiske og politiske motiver

fra norsk side, skotsk sikringspolitikk og kong Edwards ambisjoner. Av de tre er kong Edwards ambisjoner fremstilt som den mest sentrale årsaken for ekteskapsavtalen.

I en diskusjon av de rådende oppfatningene opp mot egne vurdering av bakgrunnen for ekteskapsavtalen i lys av kildematerialet, kom jeg frem til at de rådende oppfatningene i stor grad kan sannsynliggjøres. Jeg kom imidlertid frem til at bakgrunnene vektlegges forskjellig i spesielt norsk og skotsk historieskriving. Fremstillingene er preget av nasjonsbyggende tankegang ved at norske historikere har vektlagt de norske interessene, men skotske historikere har vektlagt de skotske. I tillegg har Norges og Skottlands kontakt med England blitt fremhevet, og tendensen er at kontakten med England har blitt overvurdert. Etter en samlet vurdering av de rådende oppfatningene i et transnasjonalt perspektiv kom jeg fram til at ekteskaps avtalen var et resultat en omfattende dynastipolitikk ført av tre parter med forskjellige motiver for ekteskapet.

I undersøkelsen av de norske sendemennenes rolle i forhandlingene om ekteskapsavtalen mellom Margrete og prins Edvard, kom jeg frem til at de var sentrale i forhandlingene. Bjarne Erlingsson forhandlet om et fremtidig ekteskap allerede i 1286, da han var i Skottland for å sikre Margretes interesser som nærmeste arving. Et sentralt punkt ved hennes posisjon som fremtidig skotsk dronning var å finne en passende ektemann som skulle regjere ved hennes side som konge av Skottland så tidlig som mulig og derfor ble hennes fremtidige ekteskap diskutert i 1286. Bjarne lanserte forslaget om et fremtidig ekteskap i 1286. Han hadde allerede diskutert muligheten for et ekteskap med kong Edvard da han var i England i 1284. Ekteskapsavtalen ville ha vært uaktuell fra kong Edwards side på dette tidspunktet, men dersom Margrete mot formodning skulle arve den skotske tronen ville ekteskapet ha vært fristende for å styrke engelsk tilstedeværelse i Skottland. På denne måten hadde Bjarne Erlingsson støtte fra kong Edvard i lanseringen av muligheten for ekteskapet. Samtidig kom jeg frem til at det er lite sannsynlig at forslaget om ekteskapet kom første gang fra det skotske formynderstyret. Dette fordi de var klar over risikoen om at Skottland kunne miste sin selvstendighet som følge av ekteskapet.

De norske sendemennene som var til stede i Salisbury hadde kvalifikasjoner som tilsa at de uten problemer kunne forhandle om betingelsene i Salisbury-traktaten. Dette kommer til syne ved betingelsen om at Margretes fremtidige ekteskap måtte samtykkes av kong Eirik. Denne betingelsen angikk kun kong Eiriks og hans rådgiveres interesser, og det er ingen andre enn de norske sendemennene som ville ha forhandlet frem denne betingelsen under forhandlingene, og det understreker at de fikk innfridd norske interesser om deltakelse i forhandlingene om Margretes fremtidige ekteskap.

I kapittel 4 kom jeg frem til at ekteskapet mellom kong Eirik og Isabella Bruce var et resultat av dynastipolitikk ført av kong Eirik og spesielt av Bruce-familien. Samtidig kom jeg frem til at en direkte årsak for at det ble et ekteskap mellom akkurat kong Eirik og Isabella Bruce var en direkte forbindelse mellom de to forhandlingspartene. Brødrene Weland og Henrik de Stiklaw sto på hver sin side av forhandlingene, og deres arbeid med å holde kontakten mellom partene ved like da de ble utsatt som følge av Margrete Eiriksdatter død, viser at ekteskapet var et direkte resultat av kong Eiriks rådgivers arbeid.

Siden det er få bevarte dokument som er knyttet til dette ekteskapet, presenterte jeg forhandlingene om arverettsspørsmålet i Skottland i 1291 og 1292, og den politiske situasjonen etter forhandlingene var avsluttet. Her jeg frem til at kong Eiriks arvekrav var et resultat av norsk interesse om å få utbetalt økonomiske krav som også ble lagt frem. Samtidig ble den tapte ekteskapstraktaten underskrevet under forhandlingene om arverettsspørsmålet i Berwick da norske sendemenn var i Berwick i juni i 1292.

I en vurdering av norsk og skotsk historieskriving kom det frem at de rådende oppfatningene for bakgrunnen for ekteskapsavtalen er todelt. Det ene er kong Eiriks ambisjoner om å sikre økonomiske krav i Skottland, mens den andre er oppfatningen om at ekteskapet med Bruce-familien kunne potensielt danne en ny dynastisk forbindelse fordi Robert Bruce 5. var en sterk kandidat til å arve den skotske tronen. Samlet har denne ekteskapsinngåelsen fått mindre plass i tidligere fremstillinger sammenlignet med de to andre avtalene. Forklaringen ligger antagelig i manglende kilder og at selve ekteskapet ikke hadde store konsekvenser for verken Norge, Skottland eller England. Fraværet av interesse ekteskapet blant historikere kommer også til synet ved at det har vært minimale nyanseringer i vurderingen av bakgrunnen for ekteskapet siden Munchs fremstilling av bakgrunnen i 1859.

I en vurdering av de rådende oppfatningene opp mot hva jeg har trukket ut av kildematerialet knyttet til ekteskapet og forhandlingene om arverettsspørsmålet, kom jeg frem til at det ikke er mulig å sannsynliggjøre de rådende oppfatningene. Det kommer frem at i tidligere fremstillinger har det blitt gjort et forsøk på å forklare bakgrunnen for ekteskapet mellom kong Eirik og Isabella Bruce med hendelser som skjedde etter at ekteskapsavtalen ble underskrevet og de rådende oppfatningene er preget av et anakronistisk historiesyn.

Etter en egen vurdering kom jeg frem til at forhandlingene om en ekteskapsavtale var i gang før forhandlingene om arverettsspørsmålet begynte. Ekteskapstraktaten ble underskrevet mens de norske sendemennene var i Berwick i juli 1292, altså de visste hvem som arvet den skotske tronen. Jeg kom frem til at ekteskapsavtalen ble lansert av Robert Bruce 5. da han var i kontakt med norske sendemenn under forhandlingene i Salisbury i 1289 om Margrete

Eiriksdatters fremtid i Skottland. Bruce-familien hadde mye å tjene på å danne en forbindelse med kong Eirik. Først og fremst var et ekteskap med et kongehus i seg selv en fordel, men i lys av samtidens situasjon ville et ekteskap med det norske kongehuset ville ha bidratt til at Bruce-familien styrket sin posisjon i Skottland fordi Skottlands fremtidige dronning var kong Eiriks datter.

Jeg kom også frem til at kong Eiriks sendemenn og rådgiveres arbeid var god kvalifisert til å delta i forhandlinger om ekteskapet mellom kong Eirik og Isabella Bruce. Spesielt kommer Weland de Stiklaws arbeid frem som en avgjørende del i forhandlingene der han og hans bror var en direkte årsak for at ekteskapet ble en realitet. De to brødrene sto på hver sin side i forhandlingene og dannet på denne måten en direkte forbindelse mellom de to forhandlingspartene. Som følge av Margrete Eiriksdatters død ble ekteskapsforhandlingene att på vent, men som følge av den direkte forbindelsen mellom brødrene ble kontakten mellom hoffet i Bergen og Bruce-familien. Dette viser at Weland de Stiklaws arbeid var en direkte årsak for at ekteskapet mellom kong Eirik og Isabella Bruce ble inngått.

Opgaven ble innledet med et sitat hentet fra *Biskop Arnes saga*. Sitatet reflekterer hvilken forventning et dynastisk ekteskap ville føre med seg da sagaen ble skrevet på 1300-tallet. I denne undersøkelsen jeg vært innom en tematikk som har et stort potensiale. Dette gjelder både historiografiske undersøkelser, og nye innfallsvinkler for å danne et nyansert bilde av bakgrunnen for ekteskapsavtaler. En interessant undersøkelse er for eksempel bakgrunnen for ekteskapsavtalen mellom Kristin Håkonsdatter og prins Felipe av Castilla. Hvilke ambisjoner hadde kong Håkon Håkonsson for at denne ekteskapsavtalen ble inngått? Dette er bare ett av mange tilfeller, og de tre norsk-skotske ekteskapsavtalene blir små sammenlignet med tematikkens omfang og muligheter. Likevel håper jeg at mine undersøkelser er et bidrag til en større forståelse av behovet for å foreta nye vurderinger av rådende oppfatninger, og ikke minst hvilken betydning ekteskapsavtaler hadde i utenrikspolitisk sammenheng norsk høymiddelalder.

Bibliografi

Kilder

Bain, Joseph, *Calendar of Documents relating to Scotland*, bind 2, A.D. 1272-1307, Edinburgh 1884

Biskop Arnes saga, oversatt av Gunhild og Magnús Stefánsson, Oslo 2007

Calendar of Chancery Warrants, bind I, 1244-1326, London 1927

Diplomatarium Norvegicum I-XXI, C. C. A. Lunge og andre (red.), Christiania og Oslo 1849
1995

Mackie and Co. LD., *Calendar of the Close Rolls, Edvard I*, bind III, A.D. 1288-1296, London 1904

Macpherson D. and others, *Rotuli Scotiae in TurriLondinensi et in Domo Capitulari Westmonasteriensi Asservati*, 1814-1819

Palgrave, Fransis (red.), *The Antient Kalendars and Inventories of the Treasury of His Majesty's Exchequer*, bind I, Great Britain 1836

Regesta Norvegica II, 1264-1300, Bearbeidet av Sverre Bagge og Narve Bjørge, Oslo 1987

Regesta Norvegica III, 1301-1319, Bearbeidet av Sverre Bagge og Arnved Nedkvitne, Oslo 1983

Rymer, T., Sanderson, R., *Foedera, conventiones, literæ etc. Inter reges Angliæ et alios quosvis imperatores, reges, pontifices, principes, vel communitates...* 4. utgave, London 1816

Stones, E. L. G., Simpson, Grant. G., *Edward I and the Throne of Scotland 1290-1296*, bind 2, Oxford University Press 1978

Oppslagsverk

Arntzen, Jon Gunnar (red.), *Norsk biografisk leksikon*, bind 6, Oslo 2003

Arntzen, Jon Gunnar (red.), *Norsk biografisk leksikon*, bind 2, Oslo 2000

Brøgger, A. W., Jansen, Einar, *Norsk biografisk leksikon* bind 9, Oslo 1940

Jansen, Einar (red.), *Norsk biografisk leksikon*, bind 3, Oslo 1926

Rona, Georg, *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder*, bind 8, Oslo 1963

Litteratur

Bagge, Sverre: *From Viking Stronghold to Christian Kingdom – State Formation in Norway c. 900-1350*, København 2010

Bagge, Sverre: «Udsigt og innhogg – 150 års forskning om eldre norsk historie» i *Historisk tidsskrift* 1/1996, Universitetsforlaget 1996

Barrell, Andrew D. M.: *Medieval Scotland*, Cambridge University Press 2000

Barrow, Geoffrey W. S.: «A kingdom in Crisis: Scotland and the Maid of Norway», i *The Scottish Historical Review*, vol. 69. No. 188, part 2: *Studies Commemorative of the Anniversary of the Death of the Maid of Norway*, Edinburgh University Press 1990

Barrow, Geoffrey W. S.: *Feudal Britain*, London 1956

Barrow, Geoffrey W. S.: *Kingship and Unity – Scotland 1000-1306*, Edinburgh 2003

Barrow, Geoffrey W. S.: *Robert Bruce and the Community of the Realm of Scotland*, Edinburgh University Press 2005

Bentley, Michael: «British historical Writing» i Daniel Woolf (ed.), *The Oxford History of Historical Writing*, Volume 5: *Historical Writing since 1945*, Oxford University Press 2011

- Bentley, Michael: *Modern Historiography – An introduction*, London 1999
- Bjørge, Narve, Rian, Øystein og Kaartvedt, Alf: *Selvstendighet og union – Fra middelalderen til 1905*, Norsk utenrikspolitikk historie, bind 1, Oslo 1995
- Brown, Michael: *The Wars of Scotland 1214-1371*, The New Edinburgh History of Scotland, Volume 4, Edinburgh University Press 2004
- Bugge, Alexander: *Norges historie - Andet binds anden del tidsrummet 1103-1319*, Kristiania 1916
- Crawford, Barbara E: «Weland of Stiklaw: A Scottish Royal Servant at the Norwegian Court» i *Historisk Tidsskrift*, bind 52, Oslo 1973
- Crawford, Barbara E.: «North Sea Kingdoms, North Sea Bureaucrat: A royal Official Who Transcended National Boundaries» i *The Scottish Historical Review*, vol. 69, no. 188, part 2: *Studies Commemorative of the Anniversary of the Death of the Maid of Norway*, Edinburgh University Press 1990
- Dahl, Ottar: *Norsk historie forskning i det 19. og 20. århundre*, Universitetsforlaget 1990
- Davies, R. R., *Domination and Conquest*, Cambridge University Press 1990
- Duncan, Archibald A.M.: *Scotland – The Making of the Kingdom*, Edinburgh 1975
- Finlay, Richard J.: «New Britain, New Scotland, New History? The Impact of Devolution on the Development of Scottish Historiography» i *Journal of Contemporary History*, vol. 36 nr. 2, Sage Publications, Ltd. 2001
- Frame, Robin: *The political Development of the British Isles 1100-1400*, Oxford University Press 1995
- Hamre, Lars, *Innføring i kjeldekunnskap: føreløsingar*

- Hasund, Sigvald: *Det norske folks liv og historie gjennom tidene 1200-1500*, bind 3, Oslo 1934
- Helle, Knut: *Konge og gode menn i norsk riksstyring ca. 1150-1319*, Universitetsforlaget 1972
- Helle, Knut: «Kongssete og kjøpstad til 1536», *Bergen bys historie*, bind 1, Universitetsforlaget 1982
- Helle, Knut: *Norge blir en stat 1130-1319*, Universitetsforlaget 1974
- Helle, Knut: «Norwegian Foreign Policy and the Maid of Norway» i *The Scottish Historical Review*, volume 69, no. 188, part 2: *Studies Commemorative of the Anniversary of the Death of the Maid of Norway*, Edinburgh University Press 1990
- Helle, Knut: «Under kirke og kongemakt» i *Aschehougs Norges historie*, Oslo 2005
- Imsen, Steinar: *Våre dronninger fra Ragnhild til Sonja*, Oslo 1991
- Johnsen, Arne Odd: «Kong Eiriks Magnussons krav på Skottland 1292» i *Historisk Tidsskrift*, bind 37, Oslo 1954-1956
- Kjeldstadli, Knut: *Fortida var ikke hva den en gang var*, Universitetsforlaget 1999
- Koht, Halvdan: «Norske dronningar» i *Syn og segn*, Oslo 1926
- Krag, Claus: *Norges historie fram til 1319*, Oslo 2000
- Lunden, Kåre: «Norge under Sverreætten 1177-1319» i *Norges historie bind 3*, Cappelen Forlag 1992
- Munch, Peter Andreas: *Det norske folks historie*, bind. 4:2, Christiania 1859
- Nicholson, Ranald: *Scotland – The Later Middle Ages*, Edinburgh 1974

- Nicholson, Ranald: «The Franco-Scottish and Franco-Norwegian Treaties of 1295» i *The Scottish Historical Review*, vol. 38, no. 126, part 2, Edinburgh University Press 1959
- Oram, Richard D.: «Gold into Lead? The State of Early Medieval Scottish History» i Brotherstone, Terry, Ditchburn, David (ed.), *Freedom and Authority – Scotland c.1050-c.1650*, Tuckwell Press 2000
- Prestwich, Michael: *Edward I*, London 1988
- Prestwich, Michael: «Edward I and the Maid of Norway» i *The Scottish Historical Review*, vol. 69, no. 188, part 2: Studies Commemorative of the Anniversary of the Death of the Maid of Norway, Edinburgh University Press 1990
- Prestwich, Michael: *Plantagenet England 1225-1360*, Oxford University Press 2005
- Queller, Donald E., *The Office of Ambassador in the Middle Ages*, Princeton University Press 1967
- Raban, Sandra: *England under Edward I and Edward II 1259-1327*, Blackwell Publishers 2000
- Reid, Norman: «Margaret “Maid of Norway” and Scottish Queenship» i *Reading Medieval Studies*, vol. 8, 1982
- Norman Reid, «The Kingless Kingdom: The Scottish Guardianship of 1286-1306» i *The Scottish Historical Review*, vol. 61, no. 172, part 2, Edinburgh University Press 1982
- Sletten, Arve: «*Plena Potestas*» – *Ansatter til institusjonalisering av de norske kongenes diplomatiske relasjoner 1217-1319*, Hovedoppgave i historie, Trondheim 2003
- Tysk, Karl-Erik (red.): *Brynolf Algotsson – scenen, mannen, rollen*, Viktoria bokförlag, Skara 1995

Watson, Fiona: *Under the Hammer – Edward I and Scotland 1286-1307*, Great Britain 1998

Webster, Bruce: *Medieval Scotland – The Making of an Identity*, Great Britain 1997

Wærdahl, Randi B.: «Dronning Isabella Bruce» i Bandlien, Bjørn (red.), *Eufemia – Oslos middelalderdronning*, Oslo 2012